

www.MinisterieVanPropaganda.org

Tien jaar na de Duitse hereniging

Waar zijn de bloeiende landschappen, mijnheer Kohl?

Oktober - december 2000 - nr. 52 Driemaandelijkse tijdschrift - Bureau van afgifte Brussel X

Marxistische Studies

EPO

Tien jaar na de Duitse hereniging

Waar zijn de bloeiende landschappen, mijnheer Kohl?

EPO

Omslag: Jan Depover

Opmaak: Jan Depover
Druk: drukkerij EPO

Redactiecomité Marxistische Studies
Danny Vandembroucke (hoofdredacteur), Jo Cottenier, Thomas Gounet,
Herwig Lerouge, Nadine Rosa-Rosso

Redactieadres
Marxistische Studies, Kazernestraat 68, B-1000 Brussel (België)
Tel.: + 32 (0)2/513 76 73
Fax: + 32 (0)2/513 98 31

Marxistische Studies
is een uitgave van het Instituut voor Marxistische Studies (IMAST vzw)
IMAST vzw is lid van het samenwerkingsverband AanZet vzw,
Kazernestraat 68, 1000 Brussel

© Auteurs en IMAST vzw, 1998
Overname en vertaling van bijdragen uit dit tijdschrift is mogelijk na toestemming van
de auteurs.

ISBN 90 6445 220 2
D 2000/2204/42

Verspreiding in België
EPO-distributie, Lange Pastoorstraat 25-27, B-2600 Berchem (Antwerpen)
Tel.: + 32 (0)3/239 68 74
Fax: + 32 (0)3/218 46 04
E-mail: uitgeverij@epo.be

Verspreiding in Nederland
Centraal Boekhuis BV Culemborg

Trefwoorden: Duitsland, ecologie, marxisme

Verantwoordelijke uitgever
Renaat Willockx, Kazernestraat 68, 1000 Brussel

Inhoud

Er komen opnieuw prachtige tijden voor het Duitse volk	5
Herwig Lerouge	
Waar blijven de bloeiende landschappen die kanselier Kohl beloofde?	9
Norbert Pauligk	
De industrie werd vernietigd zoals in een oorlog	11
De korenvelden liggen nu braak	12
Na de hereniging, tien jaar onder West-Duits strafrecht	15
Erich Buchholz	
De DDR deligitimeren	16
Processen tegen grenswachters, tegen 'Muurschutters'	18
De Duitse rechtspraak sluit essentiële verbanden en achtergronden van politieke gebeurtenissen uit	20
De economische vluchtelingen van de DDR	21
Mochten grenswachten schieten?	23
Bestond er een 'schietbevel'?	25
Socialistische democratie in de DDR: ontstaan, ontwikkeling en contrarevolutionaire vernietiging	31
Ulrich Huar	
1. De opheffing van de deling van de machten	34
2. 'Blokpolitiek' in plaats van coalitiepolitiek	36
3. Een democratisch kiessysteem	37
4. Hegemonie van de arbeidersklasse, de leidende rol van de marxistisch-leninistische partij, de SED	37
5. initiatieven van de massa van de arbeidersklasse en van de andere lagen van de werkers	39
6. Een heel belangrijke rol voor de (lagere) verkozen organen van zelfbestuur	39
7. Problemen in de verhouding tussen de plaatselijke volksvertegenwoordigingen en de raden	40
8. Oprichting van de Staatsraad	42
9. Stagnatieverschijnselen en revisionistische ontbinding van de socialistische democratie	43

Over de oorzaken van de ondergang van de DDR	51
Dr. Klaus Steiniger	
De Duitse communisten moeten zich verenigen	55
Bernhard Majorow	
Het zwaartepunt van links Duitsland ligt in het Oosten	56
Vertrekken van klare politiek-ideologische standpunten	57
De ecologische crisis heeft onomkeerbaar punt bereikt	61
Erna Bennett	
Een crisis van de hele 'gemeenschap'?	61
De historische fasen van de milieucrisis	63
Giftig afval	64
Opwarming van de aarde	66
Afbraak van de ozonlaag	68
Groene politiek	69
Wat te doen?	69
Politieke keuzes	71
Het ecologisch socialisme van André Gorz	75
Alexander Kempeneers	
Gorz en het marxisme	77
Het socialisme volgens Gorz	78
Noch rechts, noch links	80
Gorz en de ecologistische economie	81
<i>Tobin or not Tobin</i>	85
Thomas Gounet	
<i>Retour sur la condition ouvrière, een boek over de situatie van de arbeiders vandaag</i>	93
Thomas Gounet	
<i>Souffrance en France</i> van Christophe Dejours	101
Thomas Gounet	

Er komen opnieuw prachtige tijden voor het Duitse volk

Herwig Lerouge

Tien jaar na de val van de Berlijnse Muur trekt de mist op.

Tien jaar geleden annexeerde het Duitsland van Mercedes, Siemens en de Deutsche Bank zegevierend het socialistische deel van Duitsland. Kanselier Kohl beloofde een prachtige toekomst aan de inwoners van de Duitse Democratische Republiek: "Iedereen krijgt een beter leven in het nieuwe Duitsland." De industriële productie van de vroegere DDR is ondertussen terugvallen tot op de helft. 2,5 miljoen banen werden vernietigd. De West-Duitse patroons hebben zich meester gemaakt van de meest welvarende bedrijven en zelfs van de gronden en huizen.

Vanaf 1990 zijn de werkers van de DDR alles wat ze hadden opgebouwd in 40 jaar en wat hun eigendom was, kwijtgeraakt. Hun rijkdom werd onteigend onder het voorwendsel dat het om het 'bezit van het politburo' ging. De Treuhand Anstalt¹ liquideerde 30 % van de bedrijven en bood de rest tegen een symbolische prijs van 1 DM te koop aan West-Duitse bedrijven en speculanten. In de landbouw greep de grootste onteigening plaats in de periode 1990-1992. Vandaag moeten de boeren opnieuw hun eigen gronden kopen of pachten... Norbert Pauglik toont in zijn artikel hoe nooit eerder in vredes-tijd de hele economie van een land op dergelijke wijze werd vernietigd.

De vroegere inwoners van de DDR werden bedrogen en belogen. Ze zijn vandaag tweederangsburgers. Hun lonen bedragen slechts 70% of zelfs maar 50% van wat iemand in westelijk Duitsland kan verdienen. 1,1 miljoen personen – vooral jongeren – hebben Oost-Duitsland verlaten. Er worden nu minder kinderen geboren dan in het oorlogsjaar 1945. Het West-Duitse gerecht blijft de Duitse Democratische Repu-

blik belagen en miskent daarbij alle internationale juridische normen en conventies: de wetten en het juridische systeem van de Bondsrepubliek worden retroactief toegepast op de DDR-burgers. Op tien jaar tijd werden er zowat 10.000 gerechtelijke onderzoeken geopend tegen juristen, grenswachten, politici en leden van de veiligheidsdiensten van Oost-Duitsland. Dit alles getuigt van de revanchistische haat en onverdraagzaamheid tegen de politieke opposanten die gedurende 40 jaar de DDR hebben weten te onttrekken aan de politieke en economische invloed van de monopolies, zo stelt Erich Buchholz.

De onteigening van de bedrijven en de gronden gebeurde onder het voorwendsel dat de DDR failliet was en haar economie totaal verouderd. Deze mythe kreeg enige geloofwaardigheid door de steun van enkele ex-communisten die hun vest gekeerd hebben en vandaag de superioriteit van het kapitalistische systeem aannemen. Ze hebben de vroegere communistische partij (de Socialistische Eenheidspartij - SED) veranderd in een sociaal-democratische partij, de PDS (Partij van het Democratisch Socialisme).

Norbert Paulig weerlegt met duidelijke cijfers dit zogezegde bankroet van de DDR. De DDR werd na de Tweede Wereldoorlog gebouwd op de ruïnes van het Hitlerfascisme. Arbeiders, ingenieurs en vele anderen hebben met eigen handen een geïndustrialiseerd land opgebouwd. Zij zijn daarin gelukt ondanks de politieke en economische boycot van het Westen, ondanks de tegenstellingen en de fouten, zonder kapitaal en kapitalisten en zonder de Derde Wereld uit te buiten. De DDR hoefde de Westerse landen niet te benijden.

Als het niet om het levensniveau ging, waarom hebben de DDR-burgers zich dan laten verleiden door het sirenegezag dat hen naar het 'kapitalistische paradijs' heeft geleid en hen lokte met bananen en West-Duitse merken? Werden ze niet verstikt door 40 jaar autoritair bestuur?

Ulrich Huar maakt in zijn artikel over de democratische verworvenheden van de DDR een dialectische balans op van de opbouw van een socialistische staat die oneindig veel democratischer was dan het Westen in de jaren vijftig en zestig – ondanks de beperkingen veroorzaakt door de permanente politieke, ideologische en economische agressie door de kapitalistische wereld. Maar vanaf de jaren zeventig werd de DDR steeds meer ondermijnd door het revisionisme. De klassenstrijd werd niet langer erkend als een fundamenteel principe. Dat heeft geleid tot het opduiken en de ontwikkeling van pro-kapitalistische elementen in de partij en het staatsapparaat. Daardoor verdween ook

de deelname van de werkers aan het bestuur, de kritiek en de zelfkritiek en er kwamen steeds meer bureaucratische bestuursmethodes.

Maar zelfs als er in de DDR geen enkele fout was gemaakt, dan nog zou ze ten onder zijn gegaan. De DDR strandde niet omdat haar economie of staat niet leefbaar waren. Ze werd overwonnen door het gehele imperialistische kamp na een ongenadige klassenstrijd van veertig jaar. Ze werd verraden door de Sovjet-Unie van Gorbatsjov die erin gelukt was bondgenoten te vinden binnen de Oost-Duitse partij en het staatsapparaat. Wanneer hun ogenblik gekomen was, hebben ze een putsch gepleegd in de partij en hebben ze de macht gegrepen en de poorten geopend voor de vijand.

De bijdragen in dit nummer van *Marxistische Studies* komen van medewerkers van het tijdschrift *RotFuchs*, het maandblad van de afdeling Noord-Berlijn van de Deutsche Kommunistische Partei. Velen van hen hadden een hoge functie in het Oost-Duitse staatsapparaat. Zij zijn communist gebleven en werken aan de éénmaking van de tien-duizenden communisten uit Oost-Duitsland die vandaag partijloos zijn of versnipperd over verschillende organisaties.

Ze werken op twee vlakken. Vooreerst maken ze, in strijd met diegenen voor wie het einde van de DDR ook het einde van het marxisme-leninisme betekent en in strijd met de linkse sociaal-democratie, een communistische balans van de DDR. Vervolgens zijn ze begonnen met onder de massa's te werken om gerechtigheid te eisen voor de miljoenen slachtoffers van het herstel van het kapitalisme in Oost-Duitsland. Hun maandblad *Rotfuchs*, in feite een tijdschrift van een basisorganisatie van de DKP, kent vandaag een oplage van 6.000 exemplaren en is volledig zelfbedruipend. Ze hebben lezers in alle streken van Duitsland.

We publiceren hun artikelen om beter te begrijpen hoe het socialisme, zelfs aangetast door het revisionisme, op alle vlakken superieur was aan de parlementaire democratie en om de analyses van de communisten uit de vroegere socialistische landen over de balans van 40 jaar socialisme bekend te maken. Maar ook om hen te ondersteunen in hun uiterst moeilijk werk opnieuw een communistische massapartij op te richten in het machtigste maar ook het meest anticommunistische land van Europa.

Want als het Duitse volk opnieuw prachtige tijden zal kennen, dan zal dat in een tweede socialistisch Duitsland zijn, maar deze keer op het gehele Duitse grondgebied.

Noot

- ¹ Treuhand Anstalt: een instelling opgericht om de privatisering van de Oost-Duitse staatsbedrijven te organiseren.

Waar blijven de bloeiende landschappen die kanselier Kohl beloofde?

Norbert Pauligk

Sinds de hereniging van Duitsland is de industriële productie in de vroegere Duitse Democratische Republiek met de helft gedaald. Er gingen 2,5 miljoen arbeidsplaatsen verloren en slechts één op de vier arbeiders vond opnieuw een job volgens zijn kwalificatie. Kohl, de

Der große Liquidator

Hermann Peters, 1992

Verdorie, 't er is nog altijd ééntje die produceert!

West-Duitse kanselier van de eenmaking, beloofde de DDR-burgers in 1990 dat niemand het slechter zou krijgen.

Kohl zei dat de DDR failliet was, de economie 'versleten'. Hij zou van Oost-Duitsland een 'bloeiend landschap' maken.

Sindsdien is de economie gewoon vernietigd. West-Duitse patroons eigenden zich de welvarendste bedrijven toe en zelfs de grond en de woningen. Slechts één doel stond hen hiermee voor ogen: winst maken.

Arbeiders, boeren, ingenieurs en vele anderen bouwden op de ruïnes van het Hitlerfascisme en op eigen kracht een industriestaat van betekenis, de DDR. Ze slaagden daarin ondanks politieke en economische boycot door het Westen, zonder kapitaal en kapitalisten, ondanks tegenstellingen en vergissingen en zonder het uitbuiten van de Derde Wereld. Enkele voorbeelden van productiecijfers bewijzen dat.

Productie van goederen in de DDR in 1988				
Product	Hoeveelheid	Hoeveelheid in vergelijking met de bevolking		
		Voor de DDR	Vergelijking met andere landen	
Benzine	4,7 miljoen ton	260 kg / hoofd	Frankrijk	293 kg / hoofd
Elektrische energie	114.180 Gwh*	6.935 kwh / hoofd	België	5.878 kwh / hoofd
Ruw staal	8,2 miljoen ton	491 kg / hoofd		
Cement	12,4 miljoen ton	721 kg / hoofd	België	581 kg / hoofd
Kali-meststoffen	3,5 miljoen ton	210 kg / hoofd	Canada	255 kg / hoofd
Vrachtwagens	41.897 stuks	28 stuks / 10.000 inwoners	BRD	30 stuks / 10.000 inwoners
Wasmachines	497.024 stuks	298 stuks / 10.000 inwoners	Frankrijk	229 stuks / 10.000 inwoners

* Gwh = gigawatt per uur

Deze cijfers tonen dat ex-kanselier Kohl loog toen hij de DDR failliet verklaarde. Het land moest niet onderdoen voor veel Westerse landen.

Het lukte niet tegelijkertijd aan alle sociale eisen te voldoen, de industrie te moderniseren en de defensie op niveau te houden. Maar 'bankroet' was de DDR ook in 1989 niet. Vandaag geeft de Deutsche Bundesbank toe dat de DDR in 1990 met 20 miljard DM aan buitenlandse schuld zonder twijfel kredietwaardig was.

De industrie werd vernietigd zoals in een oorlog

De contrarevolutie was een schoolvoorbeeld. Na een lange ideologische voorbereiding kwam de eerste en tegelijk beslissende slag: de 'overname' van de DM, de munt van de imperialistische Duitse staat door de Oost-Duitse regering op 1 juli 1990. Daarmee was het hele financiële systeem van de DDR met één slag buiten gevecht gesteld, het volk onteigend, de staat zijn macht ontnomen – hij had zelfs geen eigen geld meer.

Vervolgens werd de grootindustrie van de DDR volledig vernietigd. Dat gebeurde zowel om politieke als om economische redenen: de concentratie van de arbeiders in de grote combinaten (productie-eenheden met 5.000, 10.000 en meer dan 25.000 personeelsleden) moest verdwijnen om mogelijke weerstand uit te schakelen. Tegelijkertijd volgde de onteigening van het hele volk, onder het voorwendsel dat het 'bezit van het politburo' onteigend werd. Veel beter dan de leiders van de democratische socialistische partij, de PDS, die de vroegere communistische partij na hun een putsch reformistisch 'gemoderniseerd' hadden, begreep de kapitalistenklasse dat het eigendom van de productiemiddelen de sleutel tot de beveiliging van de macht is.

De combinaten en de staatshandel van de DDR werden vernietigd om elke concurrentie neer te slaan en om Oost-Europa als markt te ontsluiten voor de West-Duitse concerns en groothandelsketens.

De gevolgen zijn catastrofaal. De Treuhand, het bureau dat de Oost-Duitse staatsbedrijven moest privatiseren, liquideerde 30 % van de bedrijven en schonk de rest voor 1 DM aan West-Duitse concerns en speculanten. In 1997 bedroeg de industriële productie nog slechts 45 procent van wat er in 1989 werd voortgebracht. (Zie tabel hieronder.) Zo'n deïndustrialisatie had nog nooit eerder in vreedstijd plaatsgevonden.

Ontwikkeling van de industriële productie in Oost-Duitsland in % (1989 = 100)

1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
100	71,3	31,6	29,8	31,9	37,2	40,4	42,6	45,6

De grote staalfabrieken van Brandenburg werden volledig vernietigd. De tractorenfabriek in dezelfde stad en de kamgarensponnerij bestaan niet meer. Pentacon Dresden – met eens 5.000 personeelsleden – produceert geen enkele camera meer. Orwo-Film – een exportsuccesnummer – is verdwenen. Vrachtwagens worden niet meer gebouwd.

Krupp Stahl 'kocht' met staatssubsidies de walsen Oraniënburg, en legde ze in 1993 stil. De Berlijnse fabriek van verwarmingsinstallaties, destijds met 1850 werknemers een groot uitvoerder van krachtcentrales, werd in 1993 in een faillissement gedreven.

Het aantal jobs daalde in enkele jaren van 9,7 naar 6 miljoen. In de industrie ging het van 3,2 miljoen naar 900.000, nog slechts één derde. De industrie is voor 90 % in de handen van West-Duitse maatschappijen. En dus ook de winst. De verarming van oostelijk Duitsland zal nog toenemen, ondanks de miljardensubsidies uit de staatskas. In Oost-Duitsland werd een industriestaat vernietigd; het is nu volledig afhankelijk van West-Duitse firma's. Vele mensen noemen dit kolonialisering.

De korenvelden liggen nu braak

De landbouw – een stabiele sector in de DDR – verzekerde de bevoorrading met basisvoedingsmiddelen. Alle DDR-burgers hadden te eten.

Met de muntunie (op 1 juli 1990 werd de West-Duitse mark de officiële munt) verdrongen West-Duitse handelsketens Oost-Duitse landbouwproducten agressief van de markt. De prijzen voor landbouwproducten daalden tot de helft en zelfs tot een derde. Alle winst ging nu naar de distributieketens. Daarbovenop kwam er een diepe sociale crisis. Vele boeren hielden het voor bekeken: vandaag zijn er nog slechts 170.000 landbouwers van de 850.000 actief. De landbouwoppervlakte verminderde met 20 %, het veebestand daalde met 50% bij de runderen, met 65% bij de varkens en met 70+ inwoners % bij de schapen.

Men liegt als men zegt dat de DDR-boeren in de landbouwcoöperaties werden gedwongen en onteigend. De feiten zijn anders: de grote onteigening van de boeren van de DDR vond plaats van 1990 tot 1992. Vandaag mogen de boeren hun eigen land pachten of kopen!

In andere sectoren hetzelfde beeld: alle poliklinieken – een belangrijke verworvenheid van de arbeidersklasse – werden geliquideerd. Alle vakantiecentra van de vakbond – waar de arbeiders goedkoop op vakantie konden – werden verkocht.

In 1989 woonden drie miljoen burgers in één miljoen woningen van de arbeiderswoningbouwmaatschappijen. Die beheerden een vermogen van 36 miljard mark (dat is 360 miljard DM). Daarvan hebben de leden niets gekregen, zij werden eenvoudig onteigend doordat ze overgingen in de handen van een kapitalistische huisvestingsmaatschappij.

Van bloeiende landschappen kunnen slechts de profiteurs spreken. De vroegere DDR-burgers zijn belogen en bedrogen, ze zijn tweedegradersburger geworden. Ze verdienen maar 70 % en vaak slechts 50 % van wat West-Duitsers verdienen. De uitbaatster van een kledingszaak in de stad Schwerin moest in 1999 haar winkel definitief sluiten: "In de DDR had ik dikwijls een klein aanbod, maar altijd klanten. Vandaag heb ik een supergroot aanbod, maar geen klanten meer."

In tien jaar kapitalisme verlieten al 1,1 miljoen – vooral jonge – mensen Oost-Duitsland. Jonge vrouwen willen geen kinderen meer; het geboortecijfer daalde tot onder dat van het oorlogsjaar 1945. In enkele steden moet de helft van de scholen gesloten worden, omdat er te weinig kinderen zijn. Nieuwe warenhuistempels en straten kunnen niet worden stopgezet dat vele dorpen uitsterven.

Een bloeiend land?

Bronnen

Statistisches Jahrbuch der DDR 1988.

Statistisches Jahrbuch der BRD 1999.

Weissbuch der GBM (Gesellschaft für Bürgerrecht und Menschenwürde), "Unfrieden in Deutschland", nr. 6, 1999.

Rolf Mager, Manfred Volgt in *Rundbrief*, nr. 9, "Transferleistungen in geeinten Deutschlands".

Blickpunkt: Wirtschaft und Umwelt, uitgegeven door de PDS-groep in het Duitse Parlement, 1997.

Norbert Pauligk is een medewerker van *RotFuchs*, het maandblad van de afdeling Noord-Oost-Berlijn van de Deutsche Kommunistische Partei.

Na de hereniging, tien jaar onder West-Duits strafrecht

Erich Buchholz

Sinds 3 oktober 1990 heeft de West-Duitse justitie een directe greep op de burgers van de andere Duitse staat, de Duitse Democratische Republiek (DDR). In feite had ze via verschillende kanalen al sinds 18 maart 1990 een toenemende invloed op de 'nog-DDR-Justitie'. Een aantal zaken die door de 'nog-DDR-Justitie' in gang gezet waren werden door de West-Duitse justitie overgenomen en met een ander doel 'voortgezet'. Zo waren er bijvoorbeeld zaken tegen grenssoldaten die al bij de krijgsraad van de DDR in behandeling waren. Zij stonden terecht in verband met het overtreden van dienstvoorschriften ten aanzien van de grensbewaking. Toen de West-Duitse justitie zich met deze rechtszaken ging bezighouden, werden het strafzaken waarin de soldaten doodslag ten laste werd gelegd.

In plaats van de onderzoeksinstanties waarmee de DDR burgers bekend waren, verschenen er West-Duitse politieambtenaren en ook mensen van de West-Duitse staatsveiligheid op het toneel. Daarnaast werden er heel snel een aantal instanties in het leven geroepen die er op gericht waren om DDR-burgers of mensen die zich voor de DDR hadden ingezet, strafrechtelijk te vervolgen. Zo was er de centrale opsporingsdienst voor regerings- en verenigingscriminaliteit (ZERV) en in Berlijn kwam er hiervoor een speciaal Openbaar Ministerie. In andere steden werden met hetzelfde doel speciale Procureurs aangesteld. Voor zover ons bekend werden deze functies allemaal door mensen uit de 'oude bondsstaten' ofwel 'Wessies' bekleed.¹ Verder waren, in ieder geval in Berlijn, ook de rechters die in deze zaken uitspraken moesten doen voornamelijk uit West-Duitsland afkomstig. Zo liet men heel duidelijk zien wie wie vervolgde en wie er over wie rechtsprak.

West-Duitse justitieambtenaren hebben, vooral bij politieke rechtszaken, de gerechtelijke macht over de ex-DDR-burgers.

De DDR deligitimeren

De Duitse justitie had tientallen jaren lang feiten, getuigenverklaringen, stukken en allerlei andere gegevens tegen de DDR verzameld. Nu was dan eindelijk het moment aangebroken waarop ze in actie konden komen met dat 'materiaal'.

Officieel deed men dit allemaal met hele nobele bedoelingen: namelijk het 'strafrechtelijk afrekenen met het DDR-onrecht'. Hiermee was het eerste uitgangspunt, wat weliswaar nog helemaal niet bewezen was – maar wie maalde daar om – al vastgesteld: de DDR was een 'onrechtsstaat'! (Overigens, het begrip 'onrechtsstaat' is puur politiek, juridisch gezien bestaat het helemaal niet.) In deze 'onrechtsstaat' werd door de staat en van staatswege veel onrecht gepleegd en dit moest nu snel worden rechtgezet.

Geheel volgens deze gedachtegang verklaarde minister van Justitie Kinkel op een belangrijke bijeenkomst van Duitse rechters (de Vijftiende Dag van de rechters), dat het er om ging 'de DDR te delegitimeren', onwettelijk te verklaren. Van alle aanwezige onafhankelijke rechters was er overigens niet één die protesteerde.

Delegitimeren moet men alleen doen met datgene wat wettelijk lijkt of is. Onwettelijkheid kan niet nog eens extra gedelegeerd worden. (Niemand heeft er ooit over gehoord dat men nazistische regime diende te delegitimeren!) Woorden kunnen verraderlijk zijn.

Het ging er de machthebbers in Bonn dus om de DDR, die bij de meerderheid van de DDR burgers en in het buitenland een goed aanzien had, zwart te maken. Zo haastte men zich in Bonn ook om iedereen die de DDR niet als een onrechtsstaat beschouwde en het land ook bepaalde positieve dingen toedacht, af te doen als onverbeterlijke 'betonkoppen' en 'nostalgici'.

Bij een bezetting heeft de bezettingsmacht alle archieven en documenten van het bezette land in zijn greep. Hetzelfde verlangden ook de West-Duitse autoriteiten na 3 oktober 1990 in de DDR. En al deze stukken, archieven en documenten waren volgens Duitse stijl punctueel en stelselmatig door de DDR-ambtenaren bewaard. En ze werden door dezelfde DDR-functionarissen even punctueel en stelselmatig overgedragen aan de West-Duitse ambtenaren van politie, justitie en geheime dienst.

Het is in de geschiedenis nog nooit voorgekomen, behalve in geval van een totale militaire bezetting, dat een staat al haar archieven, documenten en stukken, inclusief alle staatsgeheimen, moest prijsgeven.

Maar dit overkwam dus wel de DDR aan de vooravond van haar 41^e verjaardag. Een staat die de gewone mensen een beter en vreedzaam alternatief bood maar in 1989 moest buigen voor het overwicht van het imperialisme.

Alle geheime archieven van het ministerie van Staatsveiligheid kwamen in handen van een nieuw opgericht West-Duits overheidsapparaat, onder leiding van Gauck. Dit gebruikte deze gegevens vooral om strafzaken te gaan voeren tegen DDR-burgers of tegen mensen die zich voor de DDR hadden ingezet. De strafrechtelijke afwikkeling van het 'DDR-onrecht' werd door justitie, in nauwe samenwerking met de media, methodisch en systematisch aangepakt. Regering, parlement, gerecht en media werkten hand in hand.

Radio, tv en kranten overspoelden, volgens de beproefde *Bild*-stijl, de argeloze bevolking met een stortvloed van 'informatie' uit oncontroleerbare bronnen. Met de justitiële beoordeling van al deze 'feiten' en het opstellen van eventuele beschuldigingen voor een strafzaak moest dan nog begonnen worden.

Zelfs als later bleek dat bepaalde onthulde 'feiten' absoluut niet bleken te kloppen en verschillende mensen ook werden vrijgesproken hadden de media het doel al bereikt. Men had de bevolking er van weten te overtuigen dat de DDR een 'onrechtsstaat' geweest was.

Een bijzonder boosaardig effect had het door de media ingevoerde begrip 'Muurschutters' waarmee de grenswachten van de DDR bedoeld werden. Het is niet overdreven te stellen dat in de strafprocedures tegen deze soldaten de mediacampagnes een zeer belangrijke rol gehad hebben.

Een dergelijke 'strafrechtelijke afwikkeling' heeft alleen maar tegen de DDR en haar autoriteiten plaats gehad. In de andere voormalige socialistische landen is dit niet gebeurd.²

Nu hadden de buitengewoon omvangrijke en intensieve naspeuringen van de speciale opsporingsinstanties niet opgeleverd wat de onderzoekers en de over hun schouders meekijkende politici hadden gehoopt. Wat er uiteindelijk overbleef van de strafvervolgingen tegen DDR-autoriteiten was een aantal strafzaken met betrekking tot 'doden bij de Muur' en 'rechtsverbuiging'.³

Er liepen begin 1999 in het hele land 62.000 onderzoeken tegen 100.000 beschuldigen. In Berlijn alleen al ging het om meer dan

20.000 onderzoeken.⁴ Van de 100.000 beschuldigen werden er uiteindelijk slechts 300 door een rechtbank veroordeeld, oftewel slechts 0,3%. De ruim 21.553 onderzoeken in Berlijn leidden tot slechts 419 aanklachten, dat is 2,5%. Van de 242 personen die aangeklaagd waren wegens 'doden bij de Muur' werden er slechts 106 veroordeeld. Van de 223 personen die aangeklaagd waren in verband met rechtsverbuiging werden er slechts 27 veroordeeld.⁵ Het uiteindelijke resultaat van de 'strafrechtelijke afwikkeling van het DDR-onrecht' is dus erg mager. Maar dat neemt niet weg dat ruim 100.000 onschuldige mensen jarenlang door het gerecht werden vervolgd.

Eenzijds had dat voor deze voornamelijk oudere personen en hun directe familieleden (alles bij elkaar zo'n half miljoen mensen) een grote psychische belasting tot gevolg.⁶ Anderzijds bracht het ook grote financiële kosten met zich mee. (Iemand die veroordeeld werd moest meestal vele tienduizenden Duitse mark betalen.) Dat vormde dan ook een achterliggend doel: deze mensen financieel kapot maken.

Dit alles, ook de rol van de media in deze 'strafrechtelijke afwikkeling van het DDR-onrecht', gebeurde volgens een duidelijke methode. Eerst werden de vroege DDR-kopstukken aangevallen of zwart gemaakt: hun 'luxueuze levensstijl' zou gebaseerd zijn op ambtsmisbruik. Bij nader inzien bleken de huizen van de partijleiding in Wandlitz al aan de buitenkant zo bescheiden dat niet één Westerse politicus of directeur er had willen wonen. Van de beschuldigingen van ambtsmisbruik bleef uiteindelijk nauwelijks iets over. Maar het belasteren van de leiding van de DDR, voornamelijk mensen die zich in de strijd tegen het fascisme bewezen hadden, was inmiddels al gebeurd. Latere rechtzettingen bleven of helemaal achterwege of er werd bijna geen aandacht aan besteed.

Processen tegen grenswachters, tegen 'Muurschutters'

Belangrijker was hoe men te werk ging bij de processen tegen de 'Muurschutters' en tegen de top van de SED en hoge DDR-militairen. Eerst werd er een strafproces gestart tegen DDR-grenswachten die beschuldigd werden van doodslag. Het ging hier om het laatste geval van 'doden bij de Muur' van februari 1989. De in dergelijke zaken zeer ervaren politieke politie 'overviel' de totaal onvoorbereide jongeman, een voormalige dienstplichtige DDR-grenswacht, terwijl hij op zijn werk was.⁷ Men verklaarde hem – zonder de wettelijk voorgeschreven uitleg – dat hij gearresteerd was en daarmee recht had om te zwijgen

en om een advocaat kon vragen. Men vertelde er niet bij dat het eigenlijk niet om hem maar om Erich Honecker ging. De jonge voormalige grenswacht had er geen idee van dat zijn eerste verhoor later als basis gebruikt zou worden voor zijn veroordeling.

We moeten hier kort vermelden dat zulke verhoormethodes waarbij mensen volkomen worden verrast en misleid dicht in de buurt komen van methodes die volgens het Duitse strafrecht (volgens paragraaf 136) verboden zijn. Toch worden ze door de Duitse opsporingsinstaties regelmatig toegepast. Vaak wordt bij het eerste, vaak beslissende, verhoor niet duidelijk gemaakt of degene die wordt verhoord als getuige of als beschuldigde gezien wordt. Hij wordt dus doelbewust in het ongewisse gelaten over wat zijn precieze positie is en welke zijn daaruit voortvloeiende rechten zijn. Ook wordt hen vaak verteld dat een advocaat niet nodig is. Of wou hij door om een advocaat te vragen daarmee al toegeven dat hij op de een of andere manier schuld zou hebben? Als iemand die verhoord wordt duidelijk maakt dat hij een bepaalde advocaat wil, wordt hem vaak meegedeeld dat hij met de keuze van advocaat X al op voorhand toegeeft schuldig te zijn. Verder zegt de politie vaak dat zij de wetten beter kennen dan een advocaat en dat het later, als de zaak voor de rechter behandeld gaat worden, nog tijd genoeg is om een raadsman in te schakelen. In de tussentijd heeft de politie door eenzijdig onderzoek de beschuldigde natuurlijk al een heel stuk de hoek in gedreven.

Het is meer dan eens voorgekomen dat de politie mensen die men als beschuldigde op het oog had, als getuige liet komen. Daarna werden ze dan op basis van hun uitspraken als getuige strafrechtelijk als aangeklaagde vervolgd.

Een ander wezenlijk kenmerk van de strafvervolgung door de West-Duitse justitie houdt in dat het later oordeel van de rechter gebeurt op basis van vastgesteld feitenmateriaal. En deze stand van zaken is niet meer aanvechtbaar. Het bij elkaar brengen van het feitenmateriaal vindt plaats volgens een door de politie en het Openbaar Ministerie opgesteld plan.⁸ Het gerecht neemt dit in de meeste gevallen over.

Het verzamelen van belastende feiten gebeurt voornamelijk via opsporingswerk van de (politieke) politie. De opsporingsactiviteiten, die volgens een van te voren afgesproken plan plaatsvinden, laten een grote mate van vooringenomenheid van de kant van het Openbaar Ministerie en de politie zien. De in beslag genomen DDR-archieven staan volledig ter beschikking van politie en justitie. Zij kunnen precies met die stukken naar buiten komen die passen in het opsporingsplan dat ze van te voren hebben opgesteld. Andere stukken worden

genegeerd. De verdediging heeft zo goed als géén toegang tot deze archieven. Dit leidt er dus toe dat de aanklagende partij (politie en justitie) en de verdedigende partij (de beklaagde en zijn advocaat) niet dezelfde middelen ter beschikking hebben om feiten en bewijzen op tafel te leggen.⁹ Zo kan een beschuldigde zich bijvoorbeeld nog herinneringen hoe een bepaalde gebeurtenis plaatsvond en aangeven dat hiervan documenten bestaan (plannen, notulen, bevelen, analyses, mededelingen, enz.) Maar hij heeft daar niets aan. Hij of zijn advocaat kunnen deze documenten immers niet naar boven halen aangezien ze zo goed als geen toegang hebben tot de voormalige DDR-archieven. De beschuldigde heeft deze stukken natuurlijk ook niet zelf in zijn bezit aangezien het bijna altijd om officiële dienststukken gaat. En omdat het vaak om zaken gaat die zich jaren geleden hebben afgespeeld kan de beschuldigde zich ook geen registratienummers of exacte data herinneren. Hiermee zouden de documenten eventueel snel getraceerd kunnen worden en, met de beperkte toegang die de verdediging tot de archieven heeft, toch nog naar boven gehaald kunnen worden.

Hoewel de wet voorschrijft (paragraaf 160) dat bij het verhoren van getuigen en verdachten ook dingen onderzocht moeten worden die voor de beklaagde ontlastend kunnen zijn, gebeurt dat in de praktijk vaak niet. Het is bekend dat de ondervrager niet alleen het onderwerp en het verloop van het verhoor bepaalt, maar vaak ook het eindresultaat. Deze conclusie wordt vastgelegd in een protocol en als bewijsmateriaal aan het gerecht voorgelegd. Het is ook genoegzaam bekend dat, voordat het officiële verhoor wordt gehouden, de ondervrager met de beschuldigde informeel een praatje houdt. Zo probeert men uit te zoeken wat het verhoor kan opleveren en kan men eventueel ontlastende uitspraken en feiten überhaupt niet ter sprake brengen.

De Duitse rechtspraak sluit essentiële verbanden en achtergronden van politieke gebeurtenissen uit

Ook is tegen de aangeklaagden uit de DDR gebruik gemaakt van een methode die in de jaren vijftig al werd toegepast, namelijk het verdraaien van de bewijsvoering. Een geliefde en relatief eenvoudige vorm van verdraaiing door de Duitse justitie was het bewust uitsluiten van essentiële verbanden en achtergronden van de politieke gebeurtenissen. Ook als de verdediging zulke elementen naar voren bracht werden ze niet ontvankelijk verklaard en niet betrokken in het oordeel van de rechter.¹⁰

Zo werd bij strafzaken over voorvallen bij de staatsgrens door de verdediging vaak de politieke situatie rond de opdeling van Duitsland naar voren gebracht. De advocaten herinnerde eraan dat de opdeling van Duitsland in strijd was met het Verdrag van Potsdam en dat de door de VS voorbereide geldhervorming in de Westelijke sector in augustus 1948 en de oprichting van de Navo (met deelname van het geheermilitariseerde West-Duitsland) tot de oprichting van de DDR en het Warschau-pact leidden.

Aangezien justitie al deze achtergronden niet wilde zien, stelde zij de zaak heel simpel voor. Jonge DDR-grenswachten hadden op mensen geschoten die slechts een 'binnen-Duitse' grens (zoiets als de grens tussen bijvoorbeeld Beieren en Baden-Württemberg) richting 'vrijheid' wilden oversteken.

Men laat ook buiten beschouwing dat het Westen er alles aan deed om deze grensoverschrijdingen aan te moedigen. Iedere succesvolle vlucht werd in de media luid toegejuicht en degenen die vluchtelingen hielpen konden op veel bijval rekenen. Dit bleef ook gewoon zo toen er heuse vluchthulporganisaties ontstonden met een toenemend commercieel en zelfs crimineel karakter. Ook werd op DDR-burgers ingeprepat dat zij het recht hadden de DDR te verlaten ook al gebeurde dat illegaal.

West-Duitse rechters hebben in dit verband vaak verwezen naar artikel 12 van het Internationale Verdrag voor Burger- en Mensenrechten. Hierbij vergeten ze echter dat dit verdrag niet inhoudt dat burgers onmiddellijk wettelijke aanspraken kunnen maken jegens de staat en het bevat ook geen legitimatie om illegaal de grens te overschrijden.¹¹ Het verdrag verschaft dus geen juridische basis voor grensoverschrijding en het juridisch apparaat van een andere staat (West-Duitsland) kan zo'n rechtsaanspraak al helemaal niet verlenen.

De economische vluchtelingen van de DDR

In alle gevallen waarin DDR-burgers op wat voor manier dan ook de DDR verlieten of wilden verlaten kwam het niet één keer voor dat er voor die mensen strafvervolgning dreigde of dat ze op een andere manier in gevaar waren. Ze verlieten de DDR omdat ze hoopten in het Westen een beter leven te kunnen krijgen. Het waren dus geen politieke maar economische vluchtelingen. Daar komt nog bij dat de mensen die probeerden de DDR te verlaten zeer goed op de hoogte waren van de risico's die dat met zich mee bracht.

Dit feit is steeds onder de mat geveegd. Advocaten die tijdens rechtszittingen hierop wezen werden door het gerecht hard aangevalen. Hier mocht niet over gesproken worden. Terwijl toch iedere inwoner van de DDR wist dat er langs de grens een strook grond was die niet betreden mocht worden en dat deze gedeeltelijk van mijnen was voorzien. In bijna alle gevallen hadden zij de plek waar ze de grens wilden oversteken van te voren goed geobserveerd, wisten ze wat de grenswachten deden en hadden ze vaak vrij gedetailleerde kennis van de ligging van de mijnen.

Degenen die de grens wilden oversteken en door de grenswachten werden gezien en zich daarna overgaven, liepen geen letsel op.¹² Alleen diegenen die, nadat ze betrapt waren, hun uitbraakpoging doorzetten, werden door de grenswachten beschoten. Waarbij altijd het uitgangspunt was dat ze niet gedood maar tegengehouden moesten worden. Het mag duidelijk zijn dat zij die koste wat kost de grens wilden oversteken, ervan bewust waren dat zij hun leven op het spel zetten. Op deze manier de grens oversteken kan betiteld worden als een zelfmoordactie vergelijkbaar met 'metrosurfen' of 'autoscheren'.¹³

Meestal ging het om personen die zich aangetrokken voelden tot spannende, avontuurlijke en hoogst riskante acties. Hiermee speelden ze diegenen in de kaart die er belang bij hadden dat de politieke en militaire spanningen tussen de beide Duitse staten opgevoerd werden. Alle 'doden bij de Muur' waren, los van de concrete gang van zaken en het legitieme gebruik van vuurwapens, slachtoffers van de door West-Duitsland gevoerde '*Ostpolitik*'.

Het zelfmoordgedrag van een slachtoffer sluit de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van degene die geschoten heeft uit. Een treinmachinist die geconfronteerd wordt met iemand die voor de trein springt, wordt hier ook niet strafrechtelijk voor gestraft.

De DDR en haar politieke en militaire leiding had er absoluut geen belang bij dat deze mensen de dood vonden. Dit in tegenstelling tot de West-Duitse politici die, gesteund door de media, tijdens de Koude Oorlog volop politieke munt wisten te slaan uit de 'doden bij de Muur'. Van West-Duitse zijde is nooit geweest op de gevaren die het overschrijden van de grens met zich mee bracht. Dit zou effect gehad hebben aangezien degenen die plannen hadden om dit te doen meestal op West-Duitsland georiënteerd waren en de informatie van die kant serieus zouden hebben genomen. Het bewust en permanent achterwege laten van zulke waarschuwingen van de kant van de West-Duitsland laat zien dat dit land belang had bij 'doden bij de Muur'.

Omdat de DDR er juist geen belang bij had dat er bij de Muur doden vielen werden de grenswachten opgedragen het gebruik van vuurwapens zoveel mogelijk te vermijden. De cijfers bewijzen dat dit ook weinig voorkwam. (Zie noot 10.) De grenswachten van de DDR waren heus niet de bloeddorstige killers, zoals de anticommunistische justitie en media ze proberen af te schilderen. Het waren gewone, jonge dienstplichtige soldaten die er een grote afkeer van hadden om iemand te doden.

Mochten grenswachten schieten?

Bij het eerste 'grensproces', waarin het ging om 'het gebruik van een vuurwapen, de dood ten gevolge hebbend', speelde nog een andere kwestie een rol. Wat er zich precies had afgespeeld stond niet ter discussie. Twee jonge DDR-burgers wilden, terwijl zij op geen enkele wijze gevaar liepen of vervolgd werden, in Berlijn-Treptow de goed beveiligde staatsgrens oversteken. Ze werden opgemerkt, teruggeroepen en volgens de voorschriften van de grenswacht eerst aangemaand en nadien met een waarschuwingsschot te verstaan gegeven dat ze halt moesten houden. Omdat ze hierop niet ingingen maar verder liepen, werd er conform de Grenswet een schot gelost. Een van de twee vluchtelingen zou aan de gevolgen van dit gewettigd wapengebruik later overlijden.

Hoe gingen de West-Duitse aanklagers en rechters in dit geval te werk?

Het proces vond plaats op het grondgebied van de DDR en op een moment dat de DDR-staat ook nog bestond. Volgens het Herenigingsverdrag moesten de beklagden dan ook volgens het gangbare recht van de DDR berecht worden. Maar dit gebeurde niet. De rechter en aanklager pasten de gerechtelijke methodes van de Duitse Bondsrepubliek toe.

Men ging – heel kenmerkend – vooral uit van de uiterlijke, oorzakelijke samenhang. Men maakte abstractie van alle omstandigheden en verbanden. Met deze verouderde theorie over oorzaak en gevolg luidde de aanklacht 'doodslag' en 'dood tengevolge van vuurwapengebruik'.

Volgens deze methode telt iedere omstandigheid die niet kan worden 'weggedacht' zonder dat het gevolg van de daad (de dood van een persoon) verdwijnt. Uiteraard, zonder vuurwapengebruik zou de vluchteling niet (dodelijk) getroffen zijn. Maar dat gaat voor heel wat

dingen op. Zonder dienstplicht zou de grenssoldaat daar nooit gestaan hebben en zonder zijn moeder zou de soldaat nooit geboren zijn en dus ook nooit zijn aangeklaagd!

Voor de West-Duitse aanklagers en rechters was met het toepassen van deze oorzakelijkheidstheorie het strafrechterlijke feit 'doodslag' in elk geval aangetoond. Volgens het DDR-recht is een daad pas strafbaar als deze objectief een gevaar voor de samenleving is of, op zijn minst, in strijd is met de samenleving (paragraaf 1 van het Strafwetboek van de DDR). Handelingen die de bescherming en verdediging van legale maatschappelijke of persoonlijke belangen dienen kunnen nooit strafbaar zijn. Hierbij denken we aan het optreden van politie, brandweer of artsen ook als er hierbij sprake is van het inbreuk maken op de rechten of gezondheid van mensen. Dit gegeven was bij de aanklagers en rechters niet bekend of ze wilden het niet weten.

Naderhand werd dan zo, – eveneens in strijd met het Strafwetboek van de DDR, paragraaf 5 – zonder enig probleem, vastgesteld dat er ook sprake was van opzettelijke doodslag. Nu is het voor de wet al voldoende dat er sprake is van een beperkt opzet. De DDR-grenswachten werd verweten, en dat is natuurlijk een waarheid als een koe, dat het gebruik van een vuurwapen mogelijk tot de dood kan leiden. De beschuldigten konden dit natuurlijk niet bestrijden. Zodoende werd gesteld dat zij zich bewust waren van de mogelijke gevolgen van vuurwapengebruik en dat ze deze gevolgen voor lief namen. Dit alles ondanks het feit dat de grenswachten de dood van de vluchtelingen niet nastreefden en ook niet wilden.

De politieke politie, de aanklagers en de rechters hadden er geen probleem mee om de getuigenverklaringen van de grenswachten te verdraaien. Ze gingen immers allemaal van een veronderstelling uit die jarenlang door de Westerse media naar voren was gebracht: de grenswachten van de DDR hebben steeds de vinger aan de trekker en schieten, volgens de commentator van de Duitse ARD-televisie Löwenthal, op vluchtelingen "alsof ze op hazen jagen". Vandaar dat men in bijna alle media al snel het begrip 'Muurschutters' tegen kwam.

Nadat men dus had 'vastgesteld' dat er sprake was van doodslag hoefde men, volgens het West-Duitse recht, alleen nog maar aan te tonen dat er geen enkele grond was voor verschoning of ontkenning van de schuld.

In de DDR-grenswet stond duidelijk omschreven (paragraaf 27) dat vuurwapengebruik was toegestaan, – later ook erkend door het Grondwettelijk Hof van de Bondsrepubliek – maar dat telde gewoon niet.

In de Grondwet van de DDR (artikel 7) stond dat alle burgers en staatsorganen in het algemeen en de grenstroepen in het bijzonder, de *grondwettelijke plicht* hadden de onschendbaarheid van de staatsgrenzen te waarborgen. Het West-Duitse Hooggerechtshof en het Grondwettelijk Hof van de Bondsrepubliek negeerden gewoon dit artikel van de Oost-Duitse grondwet. Het paste immers niet in hun concept.

In West-Duitsland zijn de afgelopen jaren ook tientallen mensen gedood door politiekogels.¹⁴ Toen de advocaten van de grenswachten het gerecht er op wezen dat dit bijna nooit leidde tot een veroordeling wegens doodslag antwoordden de rechters dat de West-Duitse beampten een rechtsstaat dienden en de aangeklaagden DDR-soldaten een onrechtsstaat!

Daarmee was het hoge woord eruit. Het ging in deze politieke processen niet om de waarheid of om de persoonlijke schuld of verantwoordelijkheid van de grenswachten. Het ging om *de veroordeling van de DDR!*

De jonge grenssoldaat die het hele proces niet begreep stelde dan ook terecht: "Niet ik stond hier terecht, maar Honecker."

In eerste instantie werden een aantal grenssoldaten veroordeeld wegens doodslag en zij kregen hiervoor ook straffen opgelegd. Om de Oost-Duitse bevolking niet al te zeer tegen het nieuwe bewind in te nemen, ging het vaak om voorwaardelijke vrijheidsstraffen. Daarna richtte de justitie zich op de politieke en militaire leiders. Men wilde niet het verwijt krijgen dat men alleen maar de kleintjes aanpakte en de grote jongens liet lopen.

Het voormalige staatshoofd van de DDR, Honecker, liet men op een juridisch ongebruikelijke grond naar Chili reizen. (Enkele jaren voordien was hij nog met alle eerbetuigingen voor een buitenlands staatshoofd officieel ontvangen in Bonn.) De dood of de handelingsonbekwaamheid van een aantal andere leiders had tot gevolg dat het tegen hen niet tot een rechtszaak kwam. Zodoende kwamen alleen mensen van tweede en derde rang, zoals Krenz, Kleiber, Schabowski en Strelitz voor het gerecht.

Bestond er een 'schietbevel'?

Nu was het juridisch gezien erg moeilijk om de politieke en militaire leiders van de DDR strafrechtelijk te vervolgen. Er moest immers bewezen worden dat er een verband bestond tussen hun politieke

handelingen en beslissingen enerzijds en het vuurwapengebruik van de grenswachten anderzijds. Het veelbesproken en aangehaalde 'schietbevel' dat al jarenlang door de Westerse media spookte, zou deze moeilijkheid onmiddellijk hebben opgelost.

Sinds 1990 had men onbeperkt toegang tot de DDR-archieven, ook tot de allergeheimste en men hoopte nu de zaak snel op te lossen. Maar een schietbevel werd, ondanks jarenlang intensief zoeken, nergens gevonden. Dus moest zo'n bevel *bedacht* worden.

Uiteindelijk kwamen de West-Duitse aanklagers met een term die in alle belangrijke documenten van de SED, de Nationale Defensieraad en het Ministerie van Defensie te vinden was: *de onschendbaarheid van de staatsgrens waarborgen*.¹⁵ Hierbij werd dan voor het gemak vergeten dat deze term precies zo in de Grondwet van de DDR was vastgelegd in artikel 7.

In de militair-politieke basisdocumenten van de DDR werd dit waarborgen van de staatsgrens ook een 'klassenopdracht' genoemd. Deze term werd nu door het West-Duitse gerecht naar voren geschoven als het lang gezochte 'schietbevel'.

Met deze constructie konden ze een verband leggen tussen de strafrechtelijke verantwoordelijkheid van de politieke en militaire DDR-top enerzijds en de slachtoffers van vuurwapengebruik anderzijds.

Nu bleef er natuurlijk nog het probleem dat de DDR-leiders niet eigenhandig met een vuurwapen mensen hadden gedood. Ze konden dus ook niet zonder meer als dader van een moorddelict vervolgd worden.

Aangezien de DDR grenswachten – onrechtmatig – wegens doodslag veroordeeld waren kon men, volgens het DDR-recht, niet ook nog eens de politieke en militaire leiders voor dezelfde kwestie voor het gerecht brengen. Maar de Berlijnse rechtbank kwam op het idee om uit te gaan van de term 'aanzetten tot doodslag'. En een hogere rechtbank ging nog een stap verder door, geheel in strijd met het DDR-recht, uit te gaan van het principe van 'indirect daderschap'.¹⁶

Men had hiervoor een vreemde rechtvaardiging gevonden. In het proces tegen Heinz Kessler was de vluchteling op wie hij had geschoten op West-Duits grondgebied aan zijn verwondingen overleden. Daarom, zo vond het West-Duitse gerecht, was het mogelijk om op de hele kwestie het West-Duitse recht van toepassing te verklaren.

Bij de constructie van het indirecte daderschap moest er nog wel een oorzakelijk verband bedacht worden tussen de militair-politieke grondbeginselen (het uitgevonden schietbevel) aan de ene kant en de dodelijke verwondingen ten gevolge van vuurwapengebruik aan de andere.

Als oplossing vond het gerecht de 'bevelsketen'. Eerder had men al, in strijd met het DDR-recht, het principe van 'ketenaansprakelijkheid' bij het aanzetten tot een misdaad toegepast. Hierbij moet degene die is opgestoot pas tot zijn daad gekomen zijn nadat hij door degene die opstoot hier toe, is aangezet. Deze constructie was niet bruikbaar om de DDR-top te veroordelen voor de doden die gevallen waren bij het oversteken van de grens. Daarom dus de 'bevelsketen'.

Hiermee kon men dan de handelingen van de grenswachten als uitgangspunt nemen. En tegelijkertijd, net als bij de grenswachten, het uitgangspunt dat er sprake moet zijn van een zekere opzet om te doden, buiten beschouwing laten.

DDR-soldaten zijn niet alleen vervolgd voor het gebruik van vuurwapens maar ook voor het gebruik van mijnen. Bij het gebruik van vuurwapens is er nog een bepaalde wisselwerking tussen degene die de grens over wil steken en de grenswachter die door te schieten actief handelt. Wanneer iemand die de grens wil oversteken gewond raakt door mijnen is er alleen sprake van een actieve handeling van deze persoon zelf.

Wie bewust een duidelijk gemarkeerd mijnenveld betreedt veroorzaakt daarmee *zelf* de ontploffing van de mijn en zijn eigen verwonding. Volgens het DDR-recht is het leggen van mijnen aan de grens geen handeling die tot doodslag kan leiden.

Los nog van al deze feiten is het veroordelen van de politieke en militaire leiders van de DDR wegens indirect daderschap in strijd met het DDR-recht en daarmee ook in strijd met het Herenigingsverdrag.

We kunnen dus de volgende dingen vaststellen.

De West-Duitse aanklagers pasten een strafvervolgning tegen de DDR-leiding toe die niet was toegestaan.

Een legitieme rechtsopvolger van de DDR zou, wanneer deze het DDR-recht had toegepast, de strafzaken al in de onderzoeksfase stop hebben moeten zetten of zou tot vrijspraak hebben moeten leiden.

In plaats daarvan werd en wordt de rechtspraak van een andere staat toegepast. Men kan dus, tien jaar na de ondergang van de DDR, rustig stellen dat er sprake is van een 'overwinnaarsrecht'.

Dit artikel verscheen voor het eerst *Weissenseer Blatter*, nr. 2, mei-augustus 2000, p.20-32. Dit tijdschrift wordt uitgegeven door de Weissenseer Werkgroep, een Kerkelijk Broederschap in Brandenburg-Berlijn. De Nederlandse vertaling en bewerking is van Bart Van Kilsdonk.

Noten

- ¹ De omstandigheden en de motieven waarom juist 'Wessies' op deze posten terecht kwamen kunnen we in dit artikel niet bespreken. Wel willen we opmerken dat de speciale Procureur des Konings in Berlijn, Mathias Bath, duidelijk anti-DDR was. Zo was hij in 1976 door een DDR-rechtbank tot vijf jaar gevangenisstraf veroordeeld vanwege vluchtondersteunde activiteiten.
- ² Dit feit wordt duidelijk aangetoond in de gedetailleerde analyse van Albin Eser et Joerg Arnold, *Strafrecht in reaktion auf Systemrecht*, uitgegeven bij iuscrim Freiburg.
- ³ Van de zogenaamde 'gedwongen adopties', 'misbruik van de psychiatrie', de wijdverbreide bezigheden van het MFS en de zogenaamde mishandelingen in DDR gevangenis was niets gevonden of er was geen strafrechtelijk bewijs.
- ⁴ Gegevens uit Ch. Schaefgen, "Zehn Jahre Aufarbeitung des Staatsunrecht in der RDA", *Neue Justiz Heft I*, 2000, p.1 en volgende; zie ook Hans Bauer, "Zu Beendigung der politischen Strafverfolgung durch die BRD", *WBI*, 2/97, p.11.
- ⁵ Een van de absurditeiten in dit verband is het volgende: de minister van Staatsveiligheid Erich Mielke werd uiteindelijk niet veroordeeld voor dingen die hij tijdens zijn DDR-ministerschap had gedaan maar voor een vermeende moord in 1932 waarbij gebruikt gemaakt werd van processtukken uit de Nazi-tijd.
- ⁶ Een van de mensen die ik verdedigde vertelde me nadat hij uiteindelijk werd vrijgesproken: "Het ergste was nog dat ik de vele jaren die het proces duurde steeds in angst heb gezeten over hoe de zaak ging aflopen."
- ⁷ We vergeten natuurlijk niet dat er ook rechters waren die enige afstand namen van de mensen van de politie en het Openbaar Ministerie en bij hun uitspraak rekening hielden met het rechtssysteem en met de toenmalige verhoudingen in de DDR.
- ⁸ Volgens de zogezegde 'Wet op de Stasi-dossiers' worden de dossiers verzameld door de Gauck-administratie ook ter beschikking gesteld bij gerechtelijke vervolgingen.
- ⁹ Ook komt het vaak voor dat bewijsmateriaal dat door de verdediging naar voren wordt gebracht, door het gerecht niet geaccepteerd wordt. Dit met het motief dat het niet ter zake doet (bijvoorbeeld de historische samenhang van de feiten met de rol van de Bondsrepubliek Duitsland of de Sovjet-Unie), niet nauwkeurig genoeg is of niet deugdelijk is.
- ¹⁰ Je zou het met het volgende kunnen vergelijken: iemand wordt zware mishandeling ten laste gelegd. Op de rechtszitting verklaren de beschuldigde en advocaat dat er sprake is van noodweer. De aangeklaagde was aan het wandelen met zijn vrouw die vervolgens door een voorbijganger werd aangevallen. Hierop sloeg de aangeklaagde de aanvallende met verwondingen tot gevolg. De rechtbank weigert vervolgens het principe van noodweer te accepteren.
- ¹¹ De mensen die illegaal de grens over wilden of gingen hadden over het algemeen subjectieve motieven zoals: meer mogelijkheden om te reizen, betere beroepsperspectieven, in het Westen is veel meer te koop zoals technische apparaten en auto's en dergelijke.

- ¹² Mensen die de grens over wilden steken werden in 75% van de gevallen al voor het verboden gebied aangehouden door mensen van de volks- of de transportpolitie. Tussen 1979 en 1989 werden er 2.905 mensen door de grenstroepen aangehouden waarbij slechts in 148 gevallen vuurwapens ingezet werden. In 107 van deze 148 gevallen ging het ook nog eens om waarschuwingsschoten.
- ¹³ Op zo'n manier een drukke autoweg oversteken dat men iedere keer net niet geraakt wordt.
- ¹⁴ In de jaren tachtig werd een onderzoek ingesteld naar het gebruik van vuurwapens door de West-Duitse politie. Er waren 75 gevallen waarbij een dode viel. Niet één politieagent werd veroordeeld wegens doodslag. In 75% van de gevallen werd de zaak al in een vroeg stadium geseponeerd. De zaken die wel voor de rechter kwamen, leidden in vier gevallen tot vrijspraak en in tien gevallen tot veroordelingen waarbij steeds sprake was van voorwaardelijke straffen. Onderzoek van Mafred Walter en Falco Werkentin in de *Frankfurter Rundschau*, 27 mei 1987.
- ¹⁵ Het gaat hier in essentie om de resoluties van het Politiek Bureau van 6 juli 1973 en 23 januari 1973 en de resoluties van de Nationale Defensieraad van de DDR en de jaarlijkse richtlijnen van het Ministerie van Defensie en de bevelen die eruit voortvloeien.
- ¹⁶ Het DDR-recht kent het principe van indirect daderschap niet. In het West-Duitse recht is het wel aanwezig maar het is niet eenduidig vastgelegd. Zo kan iemand als directe dader veroordeeld worden en daarnaast kan ook nog iemand anders als indirecte dader worden aangewezen ook al heeft deze niets gedaan. Het gaat er dan niet om of deze persoon daadwerkelijk wat heeft gedaan maar of deze de wil of de intentie had om iets te doen.

Socialistische democratie in de DDR: ontstaan, ontwikkeling en contrarevolutionaire vernietiging

Ulrich Huar

De meer dan 300 jaar oude geschiedenis van de burgerlijk-parlementaire democratie is een geschiedenis van schandalen, corruptie, bedrog, gekonkel en vervalsing van verkiezingen. Nochtans is het bij nog geen enkele burgerlijke politicus of publicist opgekomen om van 'gebreken van de democratie' in de kapitalistische maatschappij te spreken. Niettemin was de burgerlijk-parlementaire democratie een historische vooruitgang tegenover het feodale absolutisme. Het burgerlijk-parlementaire systeem was een politieke weerspiegeling van de concurrentie onder de bezitters van privé-eigendom, waarbij in eerste instantie industrie- en landarbeiders uitgesloten bleven. Pas door de politieke klassenstrijd veroverde de arbeidersklasse het algemene stemrecht en dwong ze haar vertegenwoordiging in het parlement af. Sinds vertegenwoordigers van de arbeiderspartijen er hun intrede deden werd het parlement ook een terrein van de klassenstrijd.

Hierbij is te onthouden dat de democratische vrijheden ten eerste het resultaat zijn van de strijd van de volksmassa's onder leiding van een nog revolutionaire bourgeoisie tegen het feodale absolutisme in de 17^e en 18^e eeuw. Ten tweede zijn ze het resultaat van de proletarische klassenstrijd tegen die bourgeoisie, dat wil zeggen alles wat in de burgerlijke democratie vooruitstrevend was, was het resultaat van klassenstrijd, het waren geen 'geschenken' van de bourgeoisie.

Met de overgang van het kapitalisme van de vrije concurrentie naar het monopoliekapitalisme en het imperialisme was het ooit historisch-

progressieve aspect van de burgerlijke democratie op z'n einde. Ze werd een façade, waarachter de heerschappij van de monopoliebourgeoisie – vandaag zijn dat de multinationale en transnationale bedrijven, banken en verzekeringen – zich verbergt. Het parlementarisme werd omgevormd tot een politieke markt, waar over de economische belangen van de kapitalen, in het bijzonder die van de bedrijven, de banken en verzekeringen, werd onderhandeld. Die parlementaire 'politiekbeurs' kan echter voor de grootste profiteurs bij hun streven naar deregulering een belemmering worden die ze uit de weg willen ruimen. Zo stelde Friedrich von Hayek, een van de belangrijkste ideologen van het neoliberalisme, een absolutistische staat van een kleine elite voor, die de private winst voor alles stelt. Het begrip democratie in zijn abstracte vorm is daarmee tot synoniem geworden voor de machtsuitoefening van het kapitaal van banken en bedrijven en tot synoniem voor contrarevolutie.

Na de eerste socialistische revolutie, de verovering van de politieke macht door de arbeidersklasse en de oprichting van de dictatuur van het proletariaat kan de arbeidersklasse de burgerlijk-parlementaire democratie niet overnemen, ze kan ze niet 'voortzetten'. Er is geen continuïteit tussen burgerlijke en socialistische democratie. Tussen de feodale absolute monarchie en de burgerlijke democratie stond de burgerlijke revolutie, de oprichting van de dictatuur van de ene of andere fractie van de bourgeoisie, die niet van het ingrijpen van een Cromwell, een Danton, een Robespierre en andere revolutionairen te scheiden is. Net zo staat tussen de burgerlijke en de socialistische democratie, de socialistische revolutie en het ingrijpen van een Lenin, Stalin, Mao, Fidel Castro – onafhankelijk van het feit hoe men die historische persoonlijkheden vandaag beoordelen wil. Het is nu eenmaal zo: zonder Lenin en Stalin was er geen sovjetdemocratie, zonder Fidel geen democratie in Cuba, en in Duitsland was er zonder Wilhelm Pieck¹, Walter Ulbricht en Otto Grotewohl geen socialistische democratie in de Duitse Democratische Republiek (DDR) geweest.

Democratie als een verschijnsel van de bovenbouw moet uit de productieverhoudingen verklaard worden, waarbij men natuurlijk rekening houdt met haar relatieve autonomie en het feit dat ze door eigen wetten beheerst wordt. De burgerlijke democratie, als een verschijnsel van de bovenbouw van kapitalistische productieverhoudingen, kan niet op socialistische productieverhoudingen geënt worden. De burgerlijke democratie is de politieke regeling van de betrekkingen tussen privé-eigenaars van produktiemiddelen. Socialistische productieverhoudingen, socialistisch eigendom van produktiemiddelen zijn met

rechtsopvattingen en regelingen van privé-eigenaars niet verenigbaar. De arbeidersklasse moet haar eigen democratie als politieke ontwikkelings- en bewegingsvorm van socialistische productieverhoudingen, dat wil zeggen van de socialistische maatschappij ontwikkelen.

De nieuwe kwaliteit van de socialistische democratie blijkt uit het feit dat ze niet binnen een juridisch-politiek kader begrensd kan worden. Ze bevat van het begin af een politieke en een sociale component. De kern van de socialistische democratie bestaat in de deelname van de werkende klassen onder leiding van de arbeidersklasse aan de leiding en planning van de economie en andere sociale terreinen (onderwijs, gezondheidszorg, enz.). Die deelname is onontbeerlijk, omdat volkseigendom en collectieve eigendom van productiemiddelen enkel gerealiseerd kunnen worden, wanneer de werkende klassen in de leiding, planning en bestemming daarvan betrokken zijn. Socialistische democratie is dus enerzijds verschijningsvorm van de politieke bovenbouw, anderzijds organisatievorm, bewegingsvorm van socialistische productieverhoudingen. In de socialistische democratie wordt in een historisch proces op lange termijn het dualisme van staat en maatschappij, van politieke en sociale sfeer, de opsplitsing van het individu in de abstracte staatsburger, de 'citoyen' aan de ene kant en het sociale wezen, de mens in zijn sociale positie, als kapitalist, loonarbeider, kleine of grotere boer, zelfstandige ondernemer, schlagerzanger, tandarts enz., opgeheven. Die opsplitsing was precies het resultaat van de burgerlijke revolutie, de vernietiging van de feodale landeigendom, van de standen, waarin de sociale plaats van de individuen overeenstemde met hun politieke plaats. Die scheiding, dat dualisme van staat en maatschappij, is de basis van de burgerlijke democratie, waar de abstracte staatsburger alle paar jaren kan kiezen, één man/één vrouw - één stem, en dat was het dan, maar uit de sfeer van de besluitvorming over de productie, de economie, de sfeer van de privé-eigenaars geweerd wordt.

Op dat belangrijke terrein, waar over zijn materiële en culturele levensvoorwaarden beslist wordt, heeft de 'mondige' burger absoluut niets te zeggen. Hij kan wel in alle mogelijke comités, af en toe ook in een *talkshow* zijn mening zeggen en wat stoom afblazen, zolang dat de heersende kringen in hun machtsuitoefening niet stoort. Die kwalitatieve, van de klasse afhankelijke tegenstellingen tussen burgerlijke en socialistische democratie zijn niet te overbruggen. Ze sluiten elkaar uit.

De ervaring van de DDR leert dat men de ontwikkeling van de socialistische democratie in de SBZ/DDR² onder haar concrete omstandigheden moet analyseren en evalueren: na de bevrijding van het fascisme,

de nederlaag van het Duitse imperialisme met zijn catastrofale gevolgen, in de klassenstrijd, die de vorm van de 'Koude Oorlog' aannam, na de opdeling van de Duitse nationale gemeenschap door de Verenigde Staten en hun Duitse handlangers uit het kamp van het verslagen Duitse imperialisme en militarisme en de restauratie van hun macht in de westelijke zone, de Bondsrepubliek Duitsland (BRD).³

Die ontwikkeling van aanvankelijk een niet-burgerlijke democratie in de SBZ/DDR en later (vanaf 1952) van een socialistische democratie vond plaats in een uiterst moeilijke situatie. De productiekrachten in het oosten waren door het historisch bepaalde verschil in productiviteit tussen west en oost, in vergelijking met de westelijke zones/BRD, verouderd. Door de oorlog was er een aanzienlijke schade aan de infrastructuur. De sovjetbezettingmacht demonteerde industriële installaties. De SBZ/DDR moest immers de volledige Duitse herstelbetalingen aan de Sovjet-Unie opbrengen en dat alles met een bevolking die voor het grootste deel nog onder invloed van de fascistische ideologie stond. Dat deel van de bevolking hield de sovjetbezettingmacht verantwoordelijk voor alle lasten die ze te dragen had als gevolg van de veroveringsoorlog die het fascistische Duitse imperialisme gevoerd had. De arbeidersklasse was ideologisch en organisatorisch verzwakt. Ze was een klasse *an sich* en moest eerst opnieuw een klasse *für sich*, een klasse die zich van zichzelf bewust is, worden.

De democratie ontwikkelde zich eerst tot juli 1952 (Tweede Partijconferentie van de SED⁴) voornamelijk vanuit de optiek van de strijd voor de vorming van een ééngemaakt democratisch, antifascistisch Duitsland. De strijd voor de eenheid van Duitsland had in die periode prioriteit. De democratie in de SBZ/DDR was in die tijd al geen burgerlijke democratie meer, maar ook nog geen socialistische. Ze kan als een niet-burgerlijke democratie gedefinieerd worden. Waarin onderscheidde ze zich van de burgerlijke democratie? Wat was er nieuw?

1. De opheffing van de deling van de machten

Historisch-theoretisch schrijft men de deling van de machten aan Montesquieu toe, die echter enkel over een 'scheiding der machten' sprak en dat is niet hetzelfde. Historisch-theoretisch konden de auteurs van een democratische grondwet zich op Rousseau beroepen, die van het 'geheel van het volk' uitging, een principe dat het volk als drager en vertegenwoordiger van de staat beschouwt. Soevereiniteit van het volk en staatsmacht zijn voor Rousseau ondeelbaar. Hij verwierp het systeem van

vertegenwoordiging, daar de soevereiniteit niet overgedragen of door anderen vertegenwoordigd worden kan. Marx nam in het revolutiejaar 1848 de idee van de volkssoevereiniteit weer op en bestempelde de these dat de deling der machten voorwaarde is voor een vrije regering als oude "grondwetsonzin". Voorwaarde voor een vrije regering is niet de scheiding, maar de eenheid der machten. De regeringsmachinerie kan niet eenvoudig genoeg zijn, het is immers altijd al "de kunst van de spitsboeven" geweest, om "ze gecompliceerd en geheimzinnig te maken".⁵

Belangrijker dan theoretisch-historische voorwaarden waren de praktische ervaringen, die de werkenden met de deling der machten in de Republiek van Weimar opgedaan hebben. Formeel was de deling der machten in de grondwet van Weimar opgenomen, in de praktijk had de volksvertegenwoordiging, het parlement, de wetgevende macht, geen macht. De rijkspresident kon naar eigen goeddunken het parlement ontbinden. Hij kon met behulp van §48 de uitzonderingstoestand afkondigen, hetgeen hij ook telkens deed als het heiligste goed van de mensheid, de macht en eigendom van het kapitaal, bedreigd schenen - dus nog niet eens waren! Het Rijksgerechtshof, dat in 1879 opgericht werd en tot in 1945 (!) bestaan heeft, kon wetten die de Rijksdag (parlement) goedgekeurd had als 'niet conform aan de grondwet' bestempen en hun uitvoering blokkeren. Het Rijksgerechtshof heeft de dictaturen van de regeringen Brüning, Papen, Schleicher en Hitler als volkomen 'in overeenstemming met de grondwet' gelegitimeerd. Na de oprichting van de fascistische dictatuur stelde het zich tenvolle in dienst van het nazi-regime. Het Rijksgerechtshof verklaarde decreten van Hitler en Himmler als in overeenstemming met het recht. Deling der machten en frasen over de 'rechtsstaat' bleken een rookgordijn te zijn voor de machtsuitoefening van de heersende uitbuitersklassen.

De historische ervaringen met de machtendeling in de Republiek van Weimar en de twaalf jaar durende fascistische dictatuur zorgden ervoor dat de ontwerpers van de nieuwe democratische grondwet, die voor heel Duitsland opgevat was, maar enkel in de DDR van toepassing werd, de volksvertegenwoordiging, de Volkskamer (Volkskammer) tot hoogste staatsorgaan verklaarde. Geen 'Rijksgerechtshof', geen staatspresident, geen regering kon de Volkskamer ontbinden. De gerechtshoven waren onafhankelijk tegenover de staatsadministratie, maar niet tegenover de Volkskamer. De rechters waren de Volkskamer verantwoordig verschuldigd en niet omgekeerd. Geen macht kon de wetten van de Volkskamer opheffen of de Volkskamer ontbinden.

Iets anders was de 'industriële arbeidsverdeling' (Marx) *tussen* de afzonderlijke onderdelen van het politieke systeem. De instellingen

van de politieke bovenbouw hadden een relatieve *zelfstandigheid*, maar geen *onafhankelijkheid* tegenover de volksvertegenwoordiging. Het begrip zelfstandigheid duidt op een onderscheid, een indeling, onafhankelijkheid is een politiek begrip.

De deling der machten opheffen, de volksvertegenwoordiging tot hoogste staatsorgaan maken was een democratische, een anti-imperialistische, maar nog geen socialistische maatregel. Maar ze was toch al een staatsrechterlijke voorwaarde voor een overgang naar de socialistische democratie.

2. 'Blokpolitiek' in plaats van coalitiepolitiek

Nieuw in het politieke systeem van de SBZ/DDR was het betrekken van de massa-organisaties - de vakbond FDGB, de jeugdbond FDJ, de vrouwenbond DFD⁶ in de volksvertegenwoordigingen. De coalitiepolitiek van Weimar werd door die blokpolitiek vervangen. Alle partijen die in de Volkskamer met een fractie vertegenwoordigd waren (SED, CDU, LDPD, NDPD, DBD⁷) vormden de regering. In plaats van zogenaamde 'beslissingen door meerderheden' gold het consensusprincipe. Besluiten konden enkel unaniem genomen worden, in consensus met alle partijen die bij de besluitvorming betrokken waren. Alle toegelaten partijen droegen verantwoordelijkheid voor de oprichting en de vestiging van een democratische, antifascistische ordening.

De ervaringen met de coalitiepolitiek van de Weimar-republiek toonden, dat de grote bedrijven, de grote banken en grootgrondbezitters het ook in de wetgevende macht voor het zeggen hadden en dat de sociaal-democratische parlementsfracties dat tolereerden of openlijk ondersteunden. Kwamen er dan toch nog voor hen ongunstige wetten tot stand, dan werden die door de president of het Rijksgerechtshof geblokkeerd. De twisten onder de burgerlijke parlementsfracties, die uit de concurrentie onder de afzonderlijke kapitalisten voortvloeiden, hielden op waar het collectieve belang van de uitbuitersklasse om haar macht in stand te houden in gevaar was.

In de blokpolitiek ging het erom de leidende rol van de arbeidersklasse te laten gelden en in eerste instantie de laatste machtsposities van de oorlogsmisdadigers, nazi-militanten, bedrijven en grootgrondbezitters uit de weg te ruimen en om te voldoen aan de belangen van de kleine en middelgrote ondernemers, ambachtslui, kleine en middelgrote boeren en van de intelligentsia.

De blokpolitiek verschilde ook van de frontpolitiek van de KPD/SPD (vanaf april 1946 SED). Er waren bondgenootschappen met de landbouwers, kleine ambachtslui, winkeliers, zelfstandigen, stedelijke middenstand, maar niet met de kapitalisten in de burgerlijke partijen. Door het bondgenootschap met de eerstgenoemden moesten die laatsten in die partijen geïsoleerd worden. De blokpolitiek betekende niet de opheffing van de klassenstrijd, die werd immers ook binnen het democratische blok gevoerd. Binnen het systeem van de blokpolitiek, van de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid en regeringsvorming, was ook geen plaats voor een 'oppositie'. De 'oppositie' als bestanddeel van het burgerlijke parlementarisme was hier overbodig. Het toelaten ervan zou enkel tot een gelegaliseerd politiek centrum van de contrarevolutie hebben geleid.

3. Een democratisch kiessysteem

Voor de eerste keer in de geschiedenis van het Duitse parlementarisme werden bij de verkiezingen voor de Volkskamer van 15 oktober 1950 ééngemaakte kandidatenlijsten van het Nationale Front (NF)⁸ van het democratische Duitsland voorgelegd. Het beslissende element in de verkiezingen was de voorstelling van de kandidaten in de bedrijven en wijken. Er werden meer kandidaten voorgesteld dan er verkozen konden worden. De kandidaten konden bevestigd, maar ook afgewezen worden. De verkozen kandidaten waren hun kiezers ook na de verkiezingen verantwoording verschuldigd, ze konden door de kiezers afgezet worden. Ze konden van de kiezers opdrachten krijgen, ook gedurende de legislatuurperiode. Het verkiezingssysteem was zo uitgewerkt, dat vervalsing van de verkiezingen feitelijk uitgesloten was. Toen er in mei 1989 bij de gemeenteraadsverkiezingen een poging tot vervalsing was, kwam het bedrog meteen aan het licht. De contrarevolutionaire krachten gebruikten die vervalsing als argument om de socialistische democratie te belasteren.

4. Hegemonie van de arbeidersklasse, de leidende rol van de marxistisch-leninistische partij, de SED

Ik vraag jullie: als de arbeidersklasse, de arbeiderspartij de leidende rol niet heeft, wie heeft die dan wel? Deling van de macht tussen klassen bestaat niet. Bondgenootschappen zijn geen machtsdeling, ook

Bündnisse voor Arbeit⁹ niet. Het zou de patroonsorganisaties gewoon absurd lijken hun te vragen de macht met de arbeidersklasse en andere loontrekkenden te delen. Daaraan verandert ook het feit niets dat de bourgeoisie soms met de vakbondsvertegenwoordigers over de verdeling van de winsten onderhandelt. In de circulatiesfeer (loon en belastingen, inkomen) wil de bourgeoisie wel marchanderen - als het niet anders gaat. Als je echter de kwestie van het bezit, van het systeem stelt, krijgen die heerschappen regelmatig de hevigste woedeuitbarstingen. De heersende bourgeoisie stelt haar klassenbelang als het algemene belang voor, waarnaar alles en allen zich moeten schikken.

De arbeidersklasse moet hetzelfde doen, zoals elke klasse die naar de macht streeft of haar macht wil behouden. Precies dat heeft de arbeidersklasse en haar revolutionaire partij gedaan. Vandaar het hysterische geschreeuw over de SED - tot in 'linkse' kringen toe. De leidende rol was niet van het begin af gegeven. Ze moest bevochten worden.

De eerste stap was de vereniging van de twee arbeiderspartijen, die alle burgerlijke krachten met hun kleinburgerlijke 'linkse' nakomelingen tot op vandaag als een 'vereniging onder dwang' bestempelen, en dat in weerwil van alle gekende feitengegevens. De stichting van de SED was in politiek en theoretisch opzicht iets nieuws: voor de eerste keer in de geschiedenis verenigde een marxistisch-leninistische partij zich met een reformistische. Daarmee was de vraag gesteld in welke richting de SED zich zou ontwikkelen. De beslissing daarover verliep niet zonder conflicten. In de SED stonden twee onverzoenlijke ideologische standpunten tegenover elkaar: het marxistisch-leninistische proletarisch-revolutionaire en het burgerlijk-revisionistische reformistische standpunt. Op ideologisch-theoretisch gebied zijn compromissen niet mogelijk, het is het ene of het andere standpunt! Een beetje 'revolutionair' en een beetje 'reformistisch', een beetje leninisme en een beetje reformisme, dat gaat niet.

De tweede stap was de ontwikkeling van de SED tot een marxistisch-leninistische partij, een partij van een nieuw type. Ook daarover is er vandaag groot geschreeuw, wat enkel bewijst dat die stap correct was en de bourgeois vandaag nog slapeloze nachten oplevert. De stichting en ontwikkeling van de SED tot een marxistisch-leninistische partij was van beslissend belang voor de revolutionair-democratische omvorming van de SBZ/DDR, eerst naar de antifascistisch-democratische ordening en vervolgens naar de socialistische ordening na 1952. Zonder de SED was de kwestie van de macht niet ten gunste van de arbeidersklasse beslist kunnen worden. Zonder de SED,

zonder haar leidende rol was er geen socialisme en geen socialistische democratie geweest.

5. Initiatieven van de massa van de arbeidersklasse en van de andere lagen van de werkers

Zonder initiatieven van de massa van de werkers of tegen hun wil komt er geen socialisme. Daaruit volgt dat de ontwikkeling van de socialistische democratie voorwaarde voor het bestaan en de ontwikkelingsvorm van de socialistische revolutie is. Bij alle beslissende vraagstukken waren de massa's betrokken: van de landhervorming over de onteigening van de oorlogsmisdadigers en nazi-militanten tot de afkondiging van de grondwet van de DDR in 1949 en 1968, de besluitvorming over alle fundamentele wetten tot in de zeventiger jaren.

De massa's namen met honderdduizenden deel aan de discussies over de grondwetteksten en wetteksten. Ze stelden kritieken en amendementen op en daar werd ook rekening mee gehouden ofwel kwam er een motivering waarom met een bepaald voorstel geen rekening gehouden kon worden. De grondwet van de DDR werd dan, zoals bekend, door een volksreferendum aangenomen. Massa-initiatieven waren er ook in velerlei vormen in de bedrijven, de landbouwcollectieven, in de culturele sector, in woonwijken. Ik noem hier alleen de 'Doe-mee-beweging', waaraan miljoenen werkende mensen deelnamen en een miljardenmeerwaarde aan producten voor het economisch plan tot stand brachten. Honderdduizenden burgers werkten in de plaatselijke volksvertegenwoordigingen, in de commissies daarvan, in massa-organisaties en oefenden daarmee concrete politieke functies uit.

6. Een heel belangrijke rol voor de (lagere) verkozen organen van zelfbestuur

De (lagere) verkozen organen van zelfbestuur¹⁰ speelden een heel belangrijke rol. Eind jaren veertig, begin jaren vijftig, trachtten reactionaire kringen uit de CDU en de LDPD¹¹ die organen tot een tegenmacht tegenover de centrale machtsorganen en de regering te maken. Ulbricht antwoordde dat de democratische krachten in kapitalistische landen gelijk hebben als ze streven naar een verster-

king van de organen van zelfbeheer tegenover de centrale staatsmacht. Maar ook de kwestie van het zelfbeheer had en heeft een klassen karakter: de vraag is welke klasse aan de macht is en welke klasse naar meer autonomie streeft. Ulbricht bestempelde het gemeentelijk zelfbestuur als een onderdeel van de democratische bestuursorganisatie. Men mag "geen theorie uitwerken die stelt dat men het gemeentelijk zelfbeheer uit onze nationale bestuursorganisatie kan lichten en naast de staatsmacht stellen", zei hij. Ook om economische redenen – er is een eengemaakt economisch plan – zijn van de staatsmacht 'onafhankelijke' organen van zelfbeheer niet mogelijk. Marx wees er al op dat uit de machinale grote productie noodzakelijkerwijs volgt dat het centralisme het principe van leidinggeven moet zijn. Daaraan kan de arbeidersklasse bij de uitoefening van haar macht niet verzaken. Bureaucratisme en dergelijke verschijnselen zijn geen onvermijdelijke kenmerken van centralisme. Ook organen van zelfbestuur kunnen bureaucratistische vormen aannemen. Bureaucratisme, etatisme en dergelijke zijn verschijnselen van de machtsuitoefening door de uitbuitersklassen. De arbeidersklasse krijgt die als een kwalijk erfgoed bij de machtsovername mee. Of het bureaucratisme bekampt wordt is geen kwestie van centrale regering of plaatselijk zelfbeheer, maar een klassenkwestie. De SED heeft in de DDR getoond hoe bureaucratie op langere termijn ingeperkt kan worden, ook al was de tijd te kort om de socialistische democratie volledig uit te bouwen.

7. Problemen in de verhouding tussen de plaatselijke volksvertegenwoordigingen en de raden

Het duurde jaren om de rol van de plaatselijke volksvertegenwoordiging als hoogste staatsorganen op plaatselijk vlak waar te maken. Dat proces verliep erg tegenstrijdig en via talrijke conflicten. De gemeentepolitiek was heel belangrijk, omdat de werkende mensen het socialisme in de steden, de wijken, de collectieve boerderijen, de landelijke gemeenten niet alleen concreet beleefden maar er zelf vorm aan moesten geven. Het socialisme was geen 'geschenk' dat de SED de werkende mensen op een schoteltje bracht. Ze moesten zelf het socialisme opbouwen, onder leiding van de SED.

Van waar kwamen de problemen?

1. Het was vrij eenvoudig om, onder de hoede van de sovjetbezettingmacht (1945-49), het oude fascistische staatsapparaat te

vernietigen. We konden geen kant en klare, goed geoliede staatsmachine en administratie overnemen, maar we moesten met ongeschoolde, onervaren mensen nieuwe staatsstructuren opbouwen en ongeschoolde mensen als volksvertegenwoordigers laten verkiezen. Het ging om mensen die als 'opleiding' de lagere school hadden doorlopen, tijdens de Weimar-republiek of zelfs tijdens de naziperiode. Er waren er geen andere. Zelfs in 1955 had nog maar 1,6 percent van het personeel van de districtsraden een hogere opleiding. Klassenbewustzijn was een zaak, technische kennis een andere. Pas op het einde van de jaren vijftig, begin van de jaren zestig werd, dankzij het voorbeeldige onderwijssysteem van de DDR, in de raden en de volksvertegenwoordigingen de verhoging van de scholingsgraad en de technische kennis merkbaar.

2. In de administraties en de volksvertegenwoordigingen slopen ook contrarevolutionaire krachten binnen. Ze trachtten de socialistische opbouw te saboteren en het socialisme via opzettelijk verkeerde beslissingen in discredit te brengen. De klassenstrijd speelde zich dus ook binnen de administratie en de volksvertegenwoordigingen af. En wie moest dan uitmaken of verkeerde richtlijnen het gevolg waren van een gebrekkige vakkennis bij een klassebewuste of loyale medewerker, dan wel van vijandige activiteit? Dat zorgde objectief voor conflictstof.
3. Gebrekkige vakkennis leidde soms tot onzekerheid bij het nemen van beslissingen. Sommigen droegen de verantwoordelijkheid voor beslissingen liever aan een collectief orgaan over, dat hoe dan ook 'wijzer' was dan een individu. Ze wentelden de individuele verantwoordelijkheid op een collectief af dat niet ter verantwoording geroepen kon worden. Zo werden noodzakelijke beslissingen van het ene bureau naar het andere verschoven, uitgesteld of gewoon niet genomen.
4. Niet zelden moesten plaatselijk in belangrijke kwesties beslissingen worden genomen die geen uitstel duldden. Discussies in de volksvertegenwoordiging sleepten soms lang aan. Het kwam ook voor dat de volksvertegenwoordiging zelfs niet tot beslissingen kon komen omdat de afgevaardigden niet opdaagden. Daarom nam de burgemeester in de raad soms zelf de beslissingen zonder de volksvertegenwoordiging te kennen. Het heeft lang geduurd en het was een gevecht om de wet over de plaatselijke volksvertegenwoordigingen te doen respecteren en de controle van de volksvertegenwoordiging op de raad in de praktijk om te zetten.

8. Oprichting van de Staatsraad

Op 12 september 1960, na de dood van Wilhelm Pieck, de eerste president van de DDR, werd de Staatsraad opgericht. Die beslissing was van groot belang voor het functioneren van de socialistische democratie. De Raad was het hoogste verkozen orgaan van de Volkskamer en had het recht om de Ministerraad te controleren. Zolang Ulbricht hem leidde, was de Raad een essentieel orgaan om het principe van de soevereiniteit van het volk waar te maken en de bureaucratische verschijnselen die we uit het verleden hadden overgeërfd betekenisvol in te perken. De activiteit van de Staatsraad heeft wezenlijk bijgedragen tot de ontplooiing van de democratie zowel op nationaal als op plaatselijk niveau. Hierbij moeten we aanstippen dat de Staatsraad bij de Ministerraad en bij talrijke administraties niet bepaald geliefd was.

De socialistische democratie bereikte haar hoogste ontwikkeling in de jaren zestig. Toen hadden de socialistische productieverhoudingen in de DDR de bovenhand gekregen. De ondermijningsactiviteit van criminele organisaties en geheime diensten vanuit het westelijke grondgebied was wezenlijk teruggedroefd na de sluiting van de staatsgrenzen op 13 augustus 1961. Ulbricht zei dat daarmee "de objectieve voorwaarden geschapen waren voor de ontplooiing van de persoonlijke vrijheid van de individuele burger en van de vrijheid van de gehele werkende bevolking".

Zolang er op massale schaal contrarevolutionaire activiteiten tegen de DDR plaatsvonden, waren maatregelen die de persoonlijke vrijheid beperkten onvermijdelijk. "Wij verzwijgen niet, verklaarde Ulbricht, dat de persoonlijke vrijheid verschillend is al naargelang de ontwikkelingsstadia van onze staat. Toen we aan de hevigste aanvallen van het West-Duitse imperialisme blootstonden, waren bepaalde vrijheden beperkt."

Zo bestaat er ook een enge samenhang tussen de ontwikkeling van de democratie en het *Neue Economische Systeem* (NES).¹² Het NES was zonder het initiatief van de massa's niet realiseerbaar. De socialistische democratie was de politieke en sociale voorwaarde voor het NES, en het NES leverde de materiële basis voor de ontwikkeling van de democratie. In de jaren zestig ontstond bij de werkende mensen op grote schaal een socialistisch staatsbewustzijn. Dat kwam tot uiting in het taalgebruik, bijvoorbeeld in uitdrukkingen zoals: "Dat hebben we goed gedaan" of "dat hebben we verkeerd gedaan." Voor alle burgers was de inzet voor en het zich vereenzelvigen met de DDR een ingrijpend ideologisch proces. Dat heeft, althans voor de oudere generatie,

alle stormen getrotseerd en het is onomkeerbaar gebleken, alle anti-communistische laster ten spijt.

9. Stagnatieverschijnselen en revisionistische ontbinding van de socialistische democratie

Na de val van Ulbricht kon in de jaren zeventig de economische en sociale politiek met als kern het woningbouwprogramma aanvaankelijk rekenen op instemming bij de werkende bevolking. Net als de vredespolitiek en de steun aan de revolutionaire nationale bevrijdingsbewegingen in de Derde Wereld.

Maar ik wil hier nader ingaan op twee besluiten van het Centraal Comité van de SED, die niet bevorderlijk zijn geweest voor het democratische initiatief van de werkende mensen, ook al was dat in het begin niet te merken.

Vooreerst de wet van oktober 1972 over de Ministerraad. Die wet ontnam de Staatsraad zijn controlerecht over de Ministerraad. Daardoor werd de rol van de volksvertegenwoordiging als hoogste orgaan niet in de tekst maar wel in de praktijk beperkt. Dat had op het lagere niveau ook gevolgen voor de betrekkingen tussen de raden en de plaatselijke volksvertegenwoordigingen. In het algemeen werd de controle steeds meer overgedragen van de volksvertegenwoordigingen naar de basisorganisaties van de SED en de Arbeiders- en Boereninspecties. Die laatste waren onder Ulbricht al opgericht, maar hun personeelssterkte werd na het Achtste Congres van de SED (juni 1971) bijna verdubbeld. In de praktijk stelden raden, burgemeesters en directeurs van staatsbedrijven zich steeds zelfstandiger op tegenover de volksvertegenwoordigingen. Ze namen besluiten die ze dan aan de volksvertegenwoordiging meedeelden, vergezeld van de eis om het nodige kader te scheppen om de uitvoering van hun besluiten mogelijk te maken. Dergelijke praktijken waren natuurlijk niet van aard om de inzet van de verkozenen te verhogen. En negatieve ervaringen waren vooral op het lokale niveau erg gevaarlijk, omdat zich daar precies het leven van de werkende mensen afspeelde, die op dat niveau de democratie zelf vorm moesten geven. Waarschijnlijk waren de verantwoordelijke leiders in administraties en bedrijven er zich niet van bewust welke schade ze aanrichtten door beslissingen te nemen over de hoofden van de verkozenen en van de burgers die lid waren van commissies en massa-organisaties. Dat werd pas later duidelijk.

Een tweede erg nadelig besluit was dat van het Centraal Comité van de SED van januari 1972 over de omzetting in volkseigendom (VEB, Volkseigener Betrieb) van de complementaire bedrijven, privé-bedrijven en industriële productiecoöperatieven van ambachtslui (PGH). Hierbij moeten we opmerken dat dit besluit en de doorvoering ervan boven de hoofden van de volksvertegenwoordigingen heen is genomen. Met dat besluit vernietigde het Centraal Comité de economische basis van de alliantie met de bevriende partijen. Tegen mei 1972 werden 11.000 nieuwe bedrijven in volkseigendom (VEB) opgericht. Ook al was die omvorming voor een aantal privé-ondernemers voordelig – de bedrijven werden opgekocht en niet onteigend –, legden anderen zich neer bij de politieke en morele druk vanwege de partijleiding. Als gevolg van die maatregel verloren talrijke vertegenwoordigers van de Blokpartijen¹³ in de Volkskamer hun belangstelling voor de medewerking aan de opbouw van het land. Sociologische onderzoeken uit de jaren tachtig wezen uit dat hun activiteiten “niet volledig aan de voorhanden zijnde mogelijkheden beantwoordden”. Hoe groot de politieke schade was wordt duidelijk als men weet dat de Blokpartijen 22 procent van de verkozen afgevaardigden in de volksvertegenwoordigingen van de DDR leverden. De 45.000 mandatarissen van die partijen vertegenwoordigden ongeveer 500.000 leden. Bloedverwanten inbegrepen ging het hier toch om ongeveer een miljoen inwoners van de DDR.

De partijleiding nam ook een reeks besluiten die de autonomie van de landbouwcoöperatieven beperkten. Ten tijde van Ulbricht vonden er per district en per arrondissement geregeld landbouwersconferenties plaats; er waren algemene vergaderingen van de landbouwcoöperatieven en de brigades. Daar oefenden de boeren hun democratisch recht op medebeheer uit. Na het Achtste Congres van de SED stellen we in de besluitvorming van de coöperatieven steeds meer administratieve ingrepen vast. Daarbij werden grote vergissingen begaan zoals de opsplitsing tussen planten- en veeteelt en de ontwikkeling van te grote bedrijven die voor de coöperatieven onoverzichtelijk werden. Een stortvloed van omzendbrieven omtrent de hoogte van de lonen, het begin van de oogstperiode, de uitwisseling van pikdorsers, financieringen, investeringen enz., perkte het initiatief van de boeren in.

Op het Achtste Congres van de SED en op alle volgende werd de rol van de vakbonden en in het bijzonder van de syndicale afgevaardigden beklemtoond. De algemene vergaderingen van de syndicale afgevaardigden beschikten tot op het einde van de DDR over grondwette-

lijk vastgelegde medebeheers- en beslissingsbevoegdheden in de bedrijven. Die konden echter niet overal waargemaakt worden. Dat verschilde van plaats tot plaats en het hing dikwijls af van de persoonlijkheid van de vakbondsfunctionarissen. In de jaren tachtig kwam het meer en meer voor dat directies van staatsbedrijven besluiten van de algemene vergadering van syndicale afgevaardigden naast zich neerlegden. Ze namen beslissingen over de productie en de inzet van personeel zonder toestemming van de vakbondsleiding van de afdeling (AGL) of van het bedrijf (BGL). Dergelijke praktijken leidden dan in de regel ook tot conflicten of tot gelatenheid en passiviteit. Daardoor werd een basisprincipe van de socialistische democratie, namelijk de democratie in het bedrijf, op de werkplaats, met de voeten getreden.

Ook minachting – en dat is zacht uitgedrukt – voor de democratie binnen de SED had noodlottige gevolgen. In de jaren tachtig werd in de basisorganisaties van de partij steeds intensiever en kritischer gediscussieerd over de economische politiek van de partijleiding en van Günther Mittag¹⁴ in het bijzonder. Vele basisleden vroegen zich bezorgd af hoe we de ernstige wanverhoudingen in de economie te boven konden komen. Ze richtten gefundeerde voorstellen aan het Centraal Comité om de economie te stabiliseren. De partijleiding reageerde daar meestal niet op, tenzij met terechtwijzingen. Pas na de nederlaag van 1989, helaas veel te laat, zag Erich Honecker de fouten in: “We brachten niet tijdig correcties aan. Er waren problemen met de prijzen van de goederen, er waren ernstige voorstellen om ze op te lossen, maar we aarzelden om concrete stappen te ondernemen.” Spijtig genoeg had de leiding niet alleen geaarzeld, ze had helemaal niet gereageerd. Honecker erkende ook, eveneens te laat, “dat er in de bedrijfstakken die de automatisering ontwikkelden grote investeringen gedaan hadden moeten worden. Als we de productie in bijvoorbeeld de machinebouw op het niveau wilden brengen dat aan de binnenlandse noden en aan die van de export beantwoordde, moesten die bedrijfstakken steun krijgen.” Hij had niet tijdig ingezien, “dat er ook bij de partijleden ontevredenheid bestond over de gebrekkige democratie in de partij, over het gebrek aan openheid als het over de economische problemen ging, over de knelpunten in de bevoorrading” en andere kwesties.

De symptomen van de crisis waren: een verminderde activiteit van de kameraden, een toename van het aantal disciplinaire procedures en – dikwijls ontorechte – uitsluitingen uit de partij. Voorlopig onderzoek spreekt van 20.977 procedures in 1984 en 22.998 in 1988. In 1988 zouden 25.651 leden uit de partij zijn gesloten. Daar zijn waarschijn-

lijk de vrijwillige ontslagen bijgerekend. De leidende rol van de partijorganisaties in de bedrijven en instellingen werd verzwakt. Meer nog, revisionistische en contrarevolutionaire krachten binnen de SED trokken de ideologische leiding naar zich toe. Het verlies van de leidende rol van de marxistisch-leninistische krachten in de SED betekende het einde van de DDR.

Tot ze in 1990 door de partijputschisten rond Gysi werden ontbonden, bestonden, ondanks die crisisverschijnselen, in sommige bedrijven, combinaten en instellingen nog basisorganisaties waar de marxistisch-leninistische krachten de toon aangaven. Tot het einde van de jaren zeventig identificeerden de inwoners van de DDR zich nog massaal met de DDR. De problemen konden nog altijd binnen de socialistische maatschappijstructuur opgelost worden. De socialistische democratie was nog niet volledig vernietigd, ze bood nog steeds de mogelijkheid om samen met de werkende mensen de opduikende problemen aan te pakken. Haar vernietiging was het werk van een contrarevolutionaire fractie die zich in de jaren tachtig binnen de SED kon opwerken.

Ik beperk mij hier tot enkele aspecten van de revisionistische vernietiging van de marxistisch-leninistische theorie over staat en revolutie.

De vervalsing van die theorie begon al bij de volgende twee stellingen van Chroesjtsjov: zijn stelling over de aflossing van de staat van de dictatuur van het proletariaat door de staat van het gehele volk en zijn stelling dat de arbeidersklasse de macht via de burgerlijk-parlementaire democratie kon veroveren en die democratie ook voor de opbouw van het socialisme kon benutten. Die stelling werd in het 'nieuwe denken' van Gorbatsjov op een 'creatieve manier verder ontwikkeld'. De theoretisch kern van 'het nieuwe denken' bestond in de vervanging van het klassenbelang door een mistig algemeen belang van de mensheid. Het was de complete ontkenning van de onverzoenlijke klassentegenstelling tussen loonarbeid en kapitaal, tussen arbeidersklasse en bourgeoisie, de ontkenning van de klassenstrijd als motor van de geschiedenis van klassenmaatschappijen. Het was de ontkenning van de tegenstelling tussen burgerlijke en socialistische democratie. En dat allemaal in naam van Lenin, in naam van de terugkeer naar de leninistische principes en theorie!

Onder invloed van het 'nieuwe denken' van Gorbatsjov vormde zich in de SED in de jaren tachtig een contrarevolutionaire fractie met als theoretische woordvoerders wetenschappers van het Instituut voor Wetenschappelijk Communisme aan de Academie voor Sociale Weten-

schappen bij het Centraal Comité van de SED onder de leiding van directeur Rolf Reissig en van onderzoeksleider Frank Berg. Ook wetenschapslui uit andere hogescholen en universiteiten behoorden tot die groep. Tot hun basisprincipes behoorde de bewering dat er van de burgerlijke naar de socialistische democratie een continuïteit bestaat. Ze eisten het herstel van de scheiding der machten, het oprichten van politiek onafhankelijke instellingen, het opnemen van ideeën van het 'niet-marxistische denken' (!) in de 'socialistische conceptie en praktijk', dat wil zeggen in de marxistisch-leninistische staatstheorie.

In klare taal : ze wilden alles herinvoeren wat wij sinds 1945 afgeschaft hadden. Met de opheffing van de leidende rol van de arbeidersklasse aangevoerd door haar marxistisch-leninistische partij, kwam het herstel van alle instellingen van de burgerlijk-parlementaire democratie en dus van de politieke macht van de burgerij, dat wil zeggen van de banken, de transnationale en multinationale bedrijven en verzekeringsmaatschappijen. Kortom, de herinvoering van de imperialistische machtsverhoudingen.

Het is ook in die kontekst dat men het verwijt moet verstaan dat de DDR een democratisch deficit gekend zou hebben. Met de term 'democratisch deficit' bedoelt men precies dat wij in de DDR na de afschaffing van de imperialistische machts- en eigendomsverhoudingen, aan de klassenvijanden die hun macht wilden herstellen, geen politieke speelruimte en geen instellingen hebben gelaten.

De SED heeft de verschijnselen van het revisionisme niet tijdig onderkend, ze heeft de contrarevolutionaire groep rond Gysi, Reissig, Seger en anderen niet uit de partij gezet. Daarin zie ik een 'deficit' van de socialistische democratie.

Zijn er dan geen fouten begaan? Waren er geen gebreken in de socialistische democratie? Ik heb er enkele opgesomd en de oorzaken ervan aangeduid. Tijdens de korte historische periode van veertig jaar kon de socialistische democratie niet volledig theoretisch uitgewerkt worden en ook niet praktisch voltooid. Maar wat op dat gebied in de DDR gepresteerd is zal voor de voortzetting van de socialistische revolutionaire cyclus in de 21^e eeuw van historische betekenis blijven. De socialistische democratie van de DDR heeft namelijk bewezen dat ze werkt, dat ze superieur is aan de burgerlijk-parlementaire democratie of wat ervan overblijft en dat is wat hier van belang is. Ook als anderen de as omwoelen en om met Goethe af te sluiten "aan het verschaalde ding kleven" (*am schalen Zeuge kleben*) en "met gierige hand naar fouten graven en blij zijn als ze regenwormen vinden".

Ulrich Huar hield deze uiteenzetting op de conferentie 'Auferstanden aus Ruinen. Über das revolutionäre Erbe der DDR' op 20-21 november 1999 in Berlijn. Zijn toespraak werd als verslag van de conferentie onder dezelfde titel opgenomen in het tijdschrift *Offen-siv*, p.47-58.

Noten

- ¹ Wilhelm Pieck was de eerste president van de DDR. Walter Ulbricht was partijvoorzitter van de SED en voorzitter van de Staatsraad tot 1964. Otto Grotewohl was eerste minister van de DDR. Pieck en Ulbricht kwamen oorspronkelijk uit de KPD, Grotewohl kwam uit de SPD, alle drie werkten ze mee aan de vereniging van beide partijen. Zie ook noot 8.
- ² SBZ/DDR: Sovjetrussische bezettingszone / Duitse Democratische Republiek. Na de Tweede Wereldoorlog werd Duitsland door de vier grootmachten van de anti-Hitlercoalitie bezet. De Sovjet-Unie bezette het oostelijke deel tussen Elbe en Oder-Neisse. Op het grondgebied van de sovjetbezettingszone werd op 7 oktober 1949 de Duitse Democratische Republiek opgericht.
- ³ BRD: Bondsrepubliek Duitsland. De oprichting van de Bondsrepubliek Duitsland op het grondgebied van de Amerikaanse, de Britse en de Franse bezettingszone in september 1949 betekende de verdeling van Duitsland.
- ⁴ SED: Socialistische Einheitspartei Deutschlands (Socialistische Eenheidspartij van Duitsland). De Communistische Partij KPD en de Socialistische Partij SPD fuseren in april 1946 en vormen de SED.
- ⁵ Marx-Engels, *Werke*, Deel 7, p.498.
- ⁶ FDGB: Freier Deutscher Gewerkschaftsbund (Confederatie van Vrije Duitse Vakbonden). FDJ: Freie Deutsche Jugend (Vrije Duitse Jeugd). DFD: Demokratischer Frauenbund Deutschlands (Democratische Vrouwenbond van Duitsland).
- ⁷ SED: Socialistische Einheitspartei Deutschlands. CDU: Christlich-Demokratische Union. LDPD: Liberal-Demokratische Partei Deutschlands. NDPD: National-Demokratische Partei Deutschlands. DBD: Demokratische Bauernpartei Deutschlands. In 1945 vormen, na de val van het Derde Rijk, vier partijen op het grondgebied van de sovjetbezettingszone, de latere DDR, een antifascistisch blok, het Nationale Front. Het gaat om de Communistische Partij (KPD) en de Socialistische Partij (SPD), de CDU en de LDPD. De Communistische Partij en de Socialistische Partij fuseren in april 1946 en vormen de SED, de Socialistische Eenheidspartij van Duitsland. Naast die partijen ontstonden in de jaren '40 ook nog de DBD, de Democratische Boerenpartij van Duitsland en de NDPD, de Nationaal-Democratische Partij van Duitsland.
- ⁸ Het Nationale Front (NF): zie noot 8.
- ⁹ Bündnis voor Arbeit (Alliantie voor Arbeid). Zo wordt het akkoord of sociaal pact genoemd dat sinds meerdere jaren in Duitsland tussen patroonsorganisaties, regering en vakbonden afgesloten wordt, waarbij de arbeidersorganisaties hun eisen moeten matigen en inleveringen moeten aanvaarden, zogenaamd om jobs te redden en de bedrijven concurrentieel te houden.
- ¹⁰ Zelfbestuursorganen. De politieke structuur van de DDR omvatte de verkozen organen: de Volkskamer op nationaal niveau, de arrondissementsvergadering (Bezirkstag) op het niveau van het arrondissement, de districtsvergadering

(Kreistag) op het niveau van het district en de gemeentelijke vergadering. Die verkozen organen controleerden de Ministerraad (onder andere via de Staatsraad, een soort permanent bureau van de Volkskamer), de arrondissementsraad, de districtsraad en de gemeenteraad. Daarnaast bestond vanaf 1963 ook op alle niveau's de 'Arbeiders- en Boereninspectie'. Haar taak was het de uitvoering van het plan te controleren, strijd te voeren tegen bureaucratie en verspilling. Ze had eerder als opdracht misbruiken te voorkomen dan ze te signaleren.

- ¹¹ De CDU vertegenwoordigde vooral de protestantse kleinburgerij. Ook de LDPD vertegenwoordigde de kleine patroons en een deel van de zelfstandigen. Vooral de landbouwers herkenden zich in de Democratische Boerenpartij en bij zijn oprichting richtte de NDPD zich tot de middenklassen, handelaars, zelfstandigen en tot de vroegere leden van de nazipartij, de vroegere officieren en beroepsmilitairen die met hun verleden gebroken hadden. Die kregen vanaf 1948 hun politieke rechten terug en konden bij de NDPD terecht.
- ¹² NES staat voor Nieuw Economisch Systeem. Na de economische conferentie van het Centraal Comité van de SED en de Ministerraad van de DDR in juni 1963 werd het Nieuwe Economische Systeem ingevoerd. De economische ontwikkeling moest sneller gaan om aan de noden van de bevolking te beantwoorden en om het socialistische systeem te versterken tegenover het vijandige kapitalistische kamp. Het NES beoogde niet zomaar een uitbreiding van de productie, maar een kwalitatieve verbetering door het aanwenden van wetenschappelijk-technische vernieuwingen. Men keerde zich af van het administratief-centralistische type van economische politiek. De productie moest op kwaliteit en rendabiliteit gericht zijn. Bedrijven konden daarom meer zelfstandig beslissingen nemen.
- ¹³ Blokpartijen: zie noot 8.
- ¹⁴ Lid van het Politiek Bureau van de SED, verantwoordelijk voor de economische politiek.

Auteur Ulrich Huar kwam tijdens zijn vier jaar durende gevangenschap na de Tweede Wereldoorlog met communisten in contact. In 1948 trad hij in West-Berlijn tot de SED toe. In 1950 verhuisde hij naar het oostelijke deel van de stad. Van 1949 tot 1956 was hij actief als leraar geschiedenis, aardrijkskunde en Engels, van 1956 tot 1964 werkte hij aan het Institut für Lehrerbildung (Instituut voor lerarenopleiding).

Vanaf 1964 is hij werkzaam aan de Hochschule für Ökonomie (Hogeschool voor economie); daar wordt hij in 1980 tot professor benoemd, met als hoofdgebied de theorie van het wetenschappelijke communisme. Sinds de contrarevolutie van 1989 werkt hij als publicist. Hij is een van de auteurs van het tijdschrift *Weissenseer Blätter*.

Over de oorzaken van de ondergang van de DDR

Klaus Steiniger

Zo gauw in de DDR de contrarevolutie het socialisme overwonnen had waren er een heleboel theoretici die al meteen een instant-antwoord klaar hadden om deze historische gebeurtenis te verklaren. Een systeem, een model, een theorie, een wereldbeschouwing zou mislukt zijn, zo verkondigden zij. En verder voorspelden ze de definitieve 'dood van het communisme'. Uit het feit dat de DDR zonder verzet en zonder dat er een schot gelost werd in de handen van het westerse imperialisme viel concludeerden zij: het kapitalisme is superieur. Vandaag, tien jaar nadat het socialistische Duitsland door het kapitalistische Duitsland werd ingelijfd, is er vanuit marxistisch-leninistisch oogpunt nog geen volledige en alles omvattende analyse van deze ontwikkeling voorhanden. Inmiddels zijn er al wel enkele hoofdoorzaken van de ineenstorting van de DDR duidelijk geworden.

De socialistische Duitse staat is niet verdwenen als gevolg van een 'ineengestorte economie' of door een principieel foute politiek. Nee, ze was zwakker dan haar tegenstander in de klassenstrijd die veertig jaar gevoerd werd. Een klassenstrijd waarin de DDR lange tijd bewezen heeft over behoorlijk wat dynamiek, aantrekkingskracht, principvastheid en volharding te beschikken. Eén ding lijdt geen twijfel: ook een onberispelijke DDR zonder ook maar enige fout zou in de strategische en geo-polieke situatie die er ontstaan was zonder haar beschermer (de USSR) niet overeind gebleven zijn.

We gaan er vanuit dat interne en externe factoren de nederlaag van de DDR veroorzaakt hebben. Deze factoren moeten we in hun onderlinge samenhang bekijken om een goed beeld te krijgen van wat er gebeurd is. Terwijl in de USSR interne factoren tot de ondergang leid-

den waren in het geval van de DDR juist de externe factoren doorslaggevend. Zoals bijvoorbeeld de jarenlange druk van een machtige tegenstander met zijn wisselende contrarevolutionaire strategieën om het socialisme te verslaan. Denk bijvoorbeeld aan de activiteiten van de geheime diensten en aan de belangrijke rol van de imperialistische media die 24 uur per dag het bewustzijn van grote delen van de bevolking van de DDR beïnvloedden. Of aan de situatie binnen de communistische beweging in de wereld, en dan vooral Europa, waar revisionisme en opportunisme steeds meer opgang maakten. En laten we vooral de stagnatie in de USSR niet vergeten die uiteindelijk leidde tot het verraderlijk in de steek laten van alle met de Sovjet-Unie verbonden landen. Deze ontwikkeling had alles te maken met de neergang van het socialisme in de USSR die al jarenlang aan de gang was en uiteindelijk een treurig hoogtepunt vond in de machtsovername door de CIA-gestuurde Gorbatsjov-kliek

Nu zou het ook verkeerd zijn om te stellen dat de DDR uitsluitend en alleen het slachtoffer was van de vernietigende activiteiten van verraders en renegaten.

Er waren ook interne factoren die bijgedragen hebben aan de nederlaag van deze alles bij elkaar toch succesvolle socialistische staat. We moeten dan vooral kijken naar de politieke en ideologische kwesties die fout gingen. De SED was tot aan de tweede helft van de tachtiger jaren een duidelijk marxistisch-leninistische partij die ook later zich nog enige tijd verzette tegen de ontbindende invloeden die uitgingen van de KPSU van Gorbatsjov. Maar zelfs binnen de SED waren er bepaalde, zich voornamelijk met theoretische zaken bezighoudende, kaders die andere belangen dienden. In 1987 werd er na langdurige onderhandelingen tussen de SED en de SPD een ideologische verklaring van beide partijen gepubliceerd. Hierin werd het imperialisme een zekere 'vredeswil' toegedicht en deed men ook op andere belangrijke punten ideologisch een stap achteruit. Kritiek op de situatie in de kapitalistische landen, die Honecker toen veelvuldig bezocht, werd er nauwelijks meer geleverd. Met de wereldwijde erkenning van de DDR ging men daar de imperialistische politiek steeds meer 'klassenneutraal' beoordelen. Daar kwam nog bij dat in de laatste jaren van de DDR de openlijke kritiek op de fouten en tekortkomingen en de daaruit voortvloeiende zelfkritiek was stopgezet. Dit gebeurde met het argument dat deze kritiek alleen maar gunstig was voor de tegenstanders omdat die daarmee materiaal aangereikt kregen om hun antisocialistische propaganda te verscherpen. In tegenstelling tot Cuba ver-

telde men de burgers niet langer de hele waarheid over de te verwachten moeilijkheden. Terwijl in 1968 bij de geheime stemming over de socialistische grondwet nog 93% van de mensen voor stemde, ontstond er in de tachtiger jaren een toenemende afstand tussen partij en volk en tussen partijleiding en partij. De SED zelf, die 2.3 miljoen leden had, had zich kwalitatief in negatieve zin ontwikkeld. Zo waren er talloze carrièremakers de partij binnengedrongen en was het inmiddels goed betaalde partijapparaat bovenmatig groot geworden. Allerlei functies bestonden dubbel. Enerzijds binnen het partijapparaat en anderzijds binnen het staatsapparaat. Uiteindelijk had de SED 45.000 mensen in dienst. Tegelijkertijd ontstonden er ernstige economische problemen die de stabiliteit van het industrieel en agrarisch hoogontwikkelde land (toentertijd tiende op de wereldranglijst van productie per hoofd van de bevolking) gevaarlijk ondermijnden. De daling van de levensstandaard die zich in de tweede helft van de tachtiger jaren in de DDR voordeed had verschillende oorzaken. De DDR gaf, gedwongen door het opvoeren van de bewapeningsspiraal door de V.S., steeds meer geld uit voor militaire doeleinden wat uiteindelijk leidde tot het leegbloeden van de kleine socialistische landen. Daarnaast gaf de DDR erg veel geld uit om bij te blijven op het vlak van de spits technologie en dan met name de elektronica. Ook speelde het embargo waarmee de export van zogenaamde strategische goederen naar de socialistische landen onmogelijk werd gemaakt, een zekere rol. Verder trok het opstarten van het grootschalige sociaal-politieke programma een te zware wissel op de economische mogelijkheden van de kleine landen.

En dan zijn er nog twee oorzaken die we niet mogen vergeten. Omdat de DDR weinig grondstoffen had was het land aangewezen op import van deze producten en export van afgewerkte producten. Toentertijd werden op de wereldmarkt de grondstoffen duurder en leverden de eindproducten minder op. Aan de andere kant was de mogelijkheid van de DDR om kapitaal te vergaren kleiner dan die van de westelijke grootmachten. Dit omdat zij immers geen deel had aan de uitbuiting van de Derde Wereld en de daaruit voortvloeiende geldstroom aan haar voorbij ging.

Deze interne factoren hebben er toe bijgedragen dat de contrarevolutie steeds meer mogelijkheden kreeg om de gebeurtenissen te beïnvloeden. Daar bovenop kwamen de onvergeeflijke zwakheden en fouten van de leiding van de SED. Deze ondernam in de zomer en herfst van 1989 zo goed als niets tegen het acuut dreigende gevaar dat zich onder andere uitte in de vijandige betogingen. Maandenlang kreeg de

- nisten uit de DDR (Duitse Democratische Republiek) droegen grote verantwoordelijkheid voor het lot van hun staat. Ze hebben het er moeilijk mee dat sommigen opnieuw het wiel willen uitvinden, in plaats van hun kennis te gebruiken. Sedert 1989-90 zijn zij met de moedige en in de klassenstrijd beproefde DKP-kameraden uit het Westen in één partij verenigd. Dat leidde tot een unieke kans. De beide stromen aan ervaring hadden tot een tot dan toe ongekende legering kunnen samenvloeien, waaruit een kwalitatief nieuwe partij zou hebben kunnen ontstaan. Maar het partijbestuur in Essen zag dat anders. De DKP van het Oosten werd aarzelend tegemoet getreden. Hoewel hun ledental groeit, gaat het, gemeten naar het objectief voorhanden zijnde potentieel, veel te langzaam.
5. Tenslotte hebben talrijke DDR-communisten na 1989 de SED⁴ of de PSD verlaten. Zij zijn sedertdien ongeorganiseerd op zoek naar een nieuw politiek onderkomen.

Het zwaartepunt van links Duitsland ligt in het Oosten

Vandaag, elf jaar na de contrarevolutionaire omverwerping van de SED als marxistisch-leninistische partij, moet er ernstiger gezocht worden naar manieren om de verschillende communistische groepen samen te brengen en in de praktijk gemeenschappelijk actie te voeren. De verwachting van de snelle oprichting van een grote communistische partij is niet in vervulling gegaan. De poging om het politiek-ideologisch verval van de PSD te stoppen, is mislukt. De KPD heeft haar invloed niet kunnen vergroten en de huidige politieke stijl van de DKP tegenover het Oosten biedt weinig perspectief om daar tot een grote partij uit te groeien.

Toch denk ik dat de toekomst zal leiden tot een grotere verenigde Communistische Partij van de Duitse Bondsrepubliek in Oost-Duitsland. De ontwikkeling van de DDR heeft hier diepe sporen nagelaten. Het feit, dat nu in het hele gebied van de voormalige DDR een belangrijk deel van de kiezers – anders dan in het Westen – op de in hun ogen links-socialistische PDS stemt, toont duidelijk, dat het zwaartepunt van links Duitsland in het Oosten ligt.⁵ Des te onbegrijpelijker is het dat de leiding van de DKP nog steeds in Essen (550 km van Berlijn) verblijft. Het Bestuur van de Communistische Partij van Duitsland hoort in de hoofdstad. In het rode Oost-Berlijn, waar de PDS de grootste partij is, zouden de *Unsere Zeit*-persfeesten een heel andere weerklank vinden dan in het Westen. Hier wonen de meeste communisten van

Duitsland – een echt ‘missiegebied’ voor de DKP. Het is onbegrijpelijk waarom de partijleiding deze realiteit tot op vandaag ontkent.⁶

Toen onmiddellijk na de overwinning van de contra-revolutie de West-Duitse kameraden nog konden wijzen op het gebrek aan kapitalistische ervaring van de Oost-Duitsers, dan heeft dit argument na tien jaar ‘Duitse eenheid’ en de ontwikkeling van een kapitalisme van het koloniale type in het Oosten, wel aan kracht ingeboet.⁷ Men heeft nu wel voldoende kennis gemaakt met dit systeem. Wie nu nog beweert, dat de Oost-Duitse communisten de klassenstrijd onder burgerlijke verhoudingen nog moeten leren, slaat de plank mis. Zij hebben nu ervaring met het hanteren van proletarische staatsmacht, zowel als met het leveren van strijd tegen de dictatuur van de bourgeoisie. Alleen de kameraden uit de voormalige socialistische landen beschikken over die dubbele kennis. Daarom kunnen zij hun specifiek gewicht in het belang van de gemeenschappelijke zaak veel beter naar voren brengen. Van niet geringe betekenis is ook de ervaring geweest van de contra-revolutie in de DDR. Bovendien is daar nog de dagelijkse confrontatie met de PDS, zowel in positieve als in negatieve zin.

Wanneer burgerlijke media via opinie-onderzoeken besluiten dat er in Duitsland bij twintig percent van de mensen belangstelling bestaat voor een partij links van de SPD en de PDS, dan moet men natuurlijk op zijn hoede zijn.⁸ Dit getal is natuurlijk veel te hoog gesteld en slechts weinigen zien zich zelf als communist. Maar wie had dergelijke opiniepeiling anders kunnen doen? Het links-liberale ND soms, dat hierover in alle talen zweeg?

Vertrekken van klare politiek-ideologische standpunten

Volgens mij moeten we eerst een contactgroep in het leven roepen ter voorbereiding van een alliantie. In deze fase blijft ieder nog in zijn eigen partij of groep. In de volgende fase moet uit deze alliantie een partij ontstaan die zich baseert op de volgende principes.

1. Een duidelijk klassenstandpunt.
2. De aanvaarding van het marxisme-leninisme, dat wil zeggen de erkenning van de leer van Marx, Engels en Lenin als de kern van het wetenschappelijk socialisme.
3. Een positieve houding tegenover de pre-revisionistische Sovjet-Unie, dat betekent een historisch juiste beoordeling van de Oktoberrevolutie en van de strijd van de Sovjet-Unie en de Communistische Partij van de Sovjet-Unie voor de opbouw van het socialisme,

- nisten uit de DDR (Duitse Democratische Republiek) droegen grote verantwoordelijkheid voor het lot van hun staat. Ze hebben het er moeilijk mee dat sommigen opnieuw het wiel willen uitvinden, in plaats van hun kennis te gebruiken. Sedert 1989-90 zijn zij met de moedige en in de klassenstrijd beproefde DKP-kameraden uit het Westen in één partij verenigd. Dat leidde tot een unieke kans. De beide stromen aan ervaring hadden tot een tot dan toe ongekende legering kunnen samenvloeien, waaruit een kwalitatief nieuwe partij zou hebben kunnen ontstaan. Maar het partijbestuur in Essen zag dat anders. De DKP van het Oosten werd aarzelend tegemoet getreden. Hoewel hun ledental groeit, gaat het, gemeten naar het objectief voorhanden zijnde potentieel, veel te langzaam.
5. Tenslotte hebben talrijke DDR-communisten na 1989 de SED⁴ of de PSD verlaten. Zij zijn sedertdien ongeorganiseerd op zoek naar een nieuw politiek onderkomen.

Het zwaartepunt van links Duitsland ligt in het Oosten

Vandaag, elf jaar na de contrarevolutionaire omverwerping van de SED als marxistisch-leninistische partij, moet er ernstiger gezocht worden naar manieren om de verschillende communistische groepen samen te brengen en in de praktijk gemeenschappelijk actie te voeren. De verwachting van de snelle oprichting van een grote communistische partij is niet in vervulling gegaan. De poging om het politiek-ideologisch verval van de PSD te stoppen, is mislukt. De KPD heeft haar invloed niet kunnen vergroten en de huidige politieke stijl van de DKP tegenover het Oosten biedt weinig perspectief om daar tot een grote partij uit te groeien.

Toch denk ik dat de toekomst zal leiden tot een grotere verenigde Communistische Partij van de Duitse Bondsrepubliek in Oost-Duitsland. De ontwikkeling van de DDR heeft hier diepe sporen nagelaten. Het feit, dat nu in het hele gebied van de voormalige DDR een belangrijk deel van de kiezers – anders dan in het Westen – op de in hun ogen links-socialistische PDS stemt, toont duidelijk, dat het zwaartepunt van links Duitsland in het Oosten ligt.⁵ Des te onbegrijpelijker is het dat de leiding van de DKP nog steeds in Essen (550 km van Berlijn) verblijft. Het Bestuur van de Communistische Partij van Duitsland hoort in de hoofdstad. In het rode Oost-Berlijn, waar de PDS de grootste partij is, zouden de *Unsere Zeit*-persfeesten een heel andere weerklank vinden dan in het Westen. Hier wonen de meeste communisten van

Duitsland – een echt ‘missiegebied’ voor de DKP. Het is onbegrijpelijk waarom de partijleiding deze realiteit tot op vandaag ontkent.⁶

Toen onmiddellijk na de overwinning van de contra-revolutie de West-Duitse kameraden nog konden wijzen op het gebrek aan kapitalistische ervaring van de Oost-Duitsers, dan heeft dit argument na tien jaar ‘Duitse eenheid’ en de ontwikkeling van een kapitalisme van het koloniale type in het Oosten, wel aan kracht ingeboet.⁷ Men heeft nu wel voldoende kennis gemaakt met dit systeem. Wie nu nog beweert, dat de Oost-Duitse communisten de klassenstrijd onder burgerlijke verhoudingen nog moeten leren, slaat de plank mis. Zij hebben nu ervaring met het hanteren van proletarische staatsmacht, zowel als met het leveren van strijd tegen de dictatuur van de bourgeoisie. Alleen de kameraden uit de voormalige socialistische landen beschikken over die dubbele kennis. Daarom kunnen zij hun specifiek gewicht in het belang van de gemeenschappelijke zaak veel beter naar voren brengen. Van niet geringe betekenis is ook de ervaring geweest van de contra-revolutie in de DDR. Bovendien is daar nog de dagelijkse confrontatie met de PDS, zowel in positieve als in negatieve zin.

Wanneer burgerlijke media via opinie-onderzoeken besluiten dat er in Duitsland bij twintig percent van de mensen belangstelling bestaat voor een partij links van de SPD en de PDS, dan moet men natuurlijk op zijn hoede zijn.⁸ Dit getal is natuurlijk veel te hoog gesteld en slechts weinigen zien zich zelf als communist. Maar wie had dergelijke opiniepeiling anders kunnen doen? Het links-liberale ND soms, dat hierover in alle talen zweeg?

Vertrekken van klare politiek-ideologische standpunten

Volgens mij moeten we eerst een contactgroep in het leven roepen ter voorbereiding van een alliantie. In deze fase blijft ieder nog in zijn eigen partij of groep. In de volgende fase moet uit deze alliantie een partij ontstaan die zich baseert op de volgende principes.

1. Een duidelijk klassenstandpunt.
2. De aanvaarding van het marxisme-leninisme, dat wil zeggen de erkenning van de leer van Marx, Engels en Lenin als de kern van het wetenschappelijk socialisme.
3. Een positieve houding tegenover de pre-revisionistische Sovjet-Unie, dat betekent een historisch juiste beoordeling van de Oktoberrevolutie en van de strijd van de Sovjet-Unie en de Communistische Partij van de Sovjet-Unie voor de opbouw van het socialisme,

tegen het fascisme in de Grote Vaderlandse Oorlog en voor het behoud van de wereldvrede.

4. De waardering van de DDR als de vooralsnog hoogste verworvenheid en de SED als de meest succesrijke partij van de Duitse arbeidersklasse.
5. Gorbatsjov en zijn kliek moeten beoordeeld worden als verraders; niet alleen van de communistische beweging en de socialistische statengemeenschap, maar van de maatschappelijke vooruitgang in het algemeen.
6. De verwerping van elk anticommunistisch jargon zoals 'stalinisme' en andere burgerlijke ordewoorden.

Het gaat vooral om het herstel van klare begrippen. De terugkeer naar de éénduidige marxistische terminologie en definities is een noodzakelijke voorwaarde voor wetenschappelijke analyses en politiek-ideologische exactheid. We zijn niet tegen compromissen in de politiek, maar compromissen in ideologische vraagstukken zullen zich later wreken.

Ik weet niet wat de leiding van de DKP hiervan vindt. Maar wanneer het hen ernst is, dan moet men wankelmoedigheid en aarzelingen weten te overwinnen. De leiding van de PSD zal zich zeker tegen dit plan verzetten; zij wil geen grote en ééngemaakte communistische partij links van haar. Ze denkt het KPF verder 'in de hand' te kunnen blijven houden. Maar er zijn ook lieden in de PDS die graag op deze wijze van 'hun' communisten verlost willen worden.

We willen onze stellingen niet opdringen. Het is een discussiebijdrage, die pas dan vruchtbaar kan zijn, wanneer iedereen eens een keer over de rand van zijn schuttersputje heen kijkt. Om het zeggen met de stellingen van het Partijcongres van 1993 in Mannheim over het programma: "Ons doel bestaat erin alle communistische mannen en vrouwen van Duitsland in een enkele communistische partij te verenigen."

De oorspronkelijke tekst verscheen in *RotFuchs*, een maandelijkse uitgave van de Duitse Communistische Partij, afdeling Noord-Oost-Berlijn, augustus 2000, p.3.

Dr. Klaus Steiniger zorgde voor een Engelse vertaling. Jan Beentjes stond in voor de vertaling van de originele tekst uit het Duits, aangevuld met bijzonderheden uit de Engelse vertaling.

Noten

- ¹ De PDS (Partij voor Democratisch Socialisme) is de officiële opvolger van de SED, de Socialistische Eenheidspartij van de Duitse Democratische Republiek. Partijleider was lange tijd Gysi.
- ² Slechts een zeer klein deel van de PDS-communisten is lid van de KPF.
- ³ De Duitse Communistische Partij (DKP) is historisch de CP van de Bondsrepubliek Duitsland van voor de zogenaamde vereniging in 1990, de annexatie van de DDR. Zij is heropgericht in 1968 toen de communistische partij weer werd toegestaan in West-Duitsland. De oude communistische partij, de KPD, was twaalf jaar daarvoor door het Federale Constitutionele Hof buiten de wet gesteld.
- ⁴ De SED had 2,3 miljoen leden.
- ⁵ De PDS krijgt in Oost-Duitsland gemiddeld 20% van de stemmen; in Berlijn zelfs 38%; in West-Duitsland slechts 2%.
- ⁶ De DKP is de enige Duitse partij die zijn zetel niet in Berlijn heeft.
- ⁷ De meeste bazen en managers zijn vanuit het Westen ingevoerd.
- ⁸ Recente opinie-onderzoeken door serieuze burgerlijke instituten hebben verbazingwekkende resultaten opgeleverd: 20% van de duizenden mensen die werden ondervraagd in heel Duitsland hadden belangstelling voor een partij links van de SPD en de PDS (34% in het Oosten en 70% onder de aanhang van de PDS). Dit toont aan, dat de stemming onder de mensen, vooral in het Oosten, sneller verandert dan verwacht.

De ecologische crisis heeft onomkeerbaar punt bereikt

Erna Bennett

Een rapport van de Organisatie voor Wetenschappelijk en Industrieel Onderzoek van het Gemenebest (Commonwealth Scientific and Industrial Research Organisation, CSIRO), Afdeling voor Atmosferisch Onderzoek, legt uit dat de mondiale milieuvervuiling een onomkeerbaar punt bereikt heeft. Permanente schade aan de atmosfeer, veroorzaakt door menselijke activiteit, kan niet meer ongedaan gemaakt worden en dit betekent het begin van een nieuwe fase in de wereldwijde milieucrisis.

Dit bevestigt de waarschuwingen van milieudeskundigen en onderzoekers dat de milieueffecten van menselijke activiteiten geen louter lokale fenomenen zijn, maar wereldwijde dimensies hebben aangenomen en permanente gevolgen hebben.

Deze situatie verandert kwalitatief de taak om oplossingen te zoeken voor de milieucrisis en stelt moeilijke politieke en sociale vragen. Zonder overdrijving kunnen we stellen dat het toekomstig bestaan van de mensheid afhangt van de antwoorden die we op deze vragen vinden.

Een crisis van de hele 'gemeenschap'?

Het rapport van het CSIRO bevestigt vroegere rapporten van de driehonderd leden tellende Intergouvernementele Werkgroep over Klimaatverandering (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC). Dat is natuurlijk slecht nieuws, maar niet onverwacht, en het maakt duidelijk dat de mondiale milieucrisis vandaag het belangrijkste gevaar betekent voor de mensheid.

Ze brengt ook verraderlijke gevaren met zich mee. Eén ervan drukt zich uit in het aanvaarden van houdingen en argumenten – zelfs ter linkerzijde en onder progressieven – als zou de milieucrisis van vandaag zo ernstig zijn dat ze de politiek en de sociale klassen overstijgt. Men betitelt haar als een 'gemeenschappelijke crisis' die iedereen op dezelfde manier treft en die ertoe noopt de sociale tegenstellingen te overstijgen omdat er moet gehandeld worden voor 'het welzijn van de hele gemeenschap'.

Maar we maken een grote fout indien we dit aannemen en dat is helemaal niet waar.

Het is duidelijk dat de crisis iedereen treft die op de wereld leeft. Maar ze zal niet iedereen op een gelijke manier treffen en ze zal evenmin opgelost kunnen worden door 'gemeenschappelijke actie'. Hiervoor zijn er twee eenvoudige redenen. De eerste is dat zij die dit veroorzaakt hebben de politieke macht bezitten en er weinig voor voelen om de huidige koers die naar deze ramp heeft geleid, te veranderen. De andere is dat de meerderheid van de mensen die zich bewust is van het gevaar en zich daartegen wenst te verzetten politiek machteloos is om de noodzakelijke acties te ondernemen.

De ecologische crisis werd veroorzaakt door de leidende klasse en door haar roofzuchtige uitbuiting van de natuurlijke rijkdommen voor het eigen profijt. Ze houdt geen rekening met de huidige waarschuwingen en ze verergert de crisis door haar afschuwelijk en onbedachtzaam misprijzen voor de voorspelde gevolgen van haar activiteiten. Ze kan alleen maar op deze manier handelen omdat de regeringspolitiek in de meeste landen de belangen verdedigt van deze leidende klasse en zelfs zover gaat de ernst van de mondiale crisis te verhullen voor de kiezers waarvoor ze verantwoordelijk is en waaraan ze ook verantwoording moet afleggen.

Deze houding verschuilt zich achter het argument dat maatregelen voor milieubescherming niet mogen genomen worden indien ze indruisen tegen de economische belangen van het land – waarmee men natuurlijk bedoelt de economische belangen van de leidende klasse.

Dit bevestigt heel duidelijk de juistheid van de oude definitie van regeringen als 'uitvoerend comité van de leidende klasse'. Dat toont ons ook dat, om de ecologische crisis op te lossen, het niet voldoende is te spreken over een ecologische oplossing. Om de crisis veroorzaakt door de roofzuchtige aanslag van het kapitalisme op de natuurlijke rijkdommen op te lossen moet men de confrontatie aangaan met de sterke gevestigde machten.

De verscherping van de ecologische crisis maakt een hoger bewustzijn van de klassenstrijd noodzakelijk en onderstreept op dwingende wijze de noodzaak van een strikte klassenanalyse van de aard van deze wereldcrisis en van de manier om ze op te lossen.

Over de hele wereld moeten de ecologen zich evenzeer uitrusten met politieke wapens als met ecologische wapens: enthousiasme, toewijding en opoffering volstaan niet langer.

De hele wereld is een ecologische tijdbom geworden. Dag na dag verslechtert het menselijk milieu op dramatische wijze en de frontpagina's van de kranten maken dagelijks melding van situaties en gebeurtenissen die men zich twintig jaar geleden nauwelijks kon inbeelden.

Deze verslechtering was en is nog altijd een onmiddellijk gevolg van acties die de belangen van de privé-sector begunstigen, die – zelfs met het risico van ecologische schade – de overleving van de mens zelf op deze planeet in gevaar brengen.

De historische fasen van de milieucrisis

Laten we even de historische fasen bekijken van de ecologische crisis om te begrijpen hoe we in deze situatie zijn verzeild.

De negatieve impact van de mensheid op het milieu gaat terug naar de industriële revolutie van 18^e eeuw.

De eerste fase ervan veroorzaakte ernstige ecologische effecten op plaatselijke vlak. Dat kwam door de verschijning van fabrieken en ongezonde achterbuurten waarin de arbeiders moesten werken en leven in armzalige toestanden. Ondanks deze mensonterende impact op de levensomstandigheden van de arbeidersklasse, mag niet vergeten worden dat deze beginnende industrialisatie natuurlijk ook positieve gevolgen had.

Na de Tweede Wereldoorlog heeft het kapitalisme een aanzienlijke verandering ondergaan. Vooral de multinationale ondernemingen hebben de nadelige gevolgen op het milieu aanzienlijk versterkt. De naoorlogse industrialiseringsgolf ging gepaard met een hoge graad van milieuvervuiling, vooral toe te schrijven aan gesofisticeerde producten van de chemische industrie en door de productie van nucleaire wapens.

Verder is er het groeiend probleem van de milieuvervuiling veroorzaakt door de meststoffen en de pesticiden die op industriële schaal in de landbouw worden gebruikt. De agro-industrie werd een feit.

Alhoewel de vervuilende stoffen plaatselijk werden aangewend, gebeurde dat op zo'n grote schaal dat ze een veralgemeende regionale

vervuiling van de landbouwgronden veroorzaakte. Dat werd ook merkbaar op de niet-verbouwde gronden door de massale lozing van agrochemische stoffen in rivieren, meren en andere waterlopen, wat dan weer de oorzaak was van het ontstaan van uitgestrekte onvruchtbare streken en vergiftigd water voor de mens en andere soorten.

We zijn nu in de laatste fase verzeild. Het begin ervan was niet heel duidelijk omdat de meesten onder ons niet doorhadden wat er aan het gebeuren was. De meesten van ons waren zich zelfs niet bewust van de weg die we hadden ingeslagen.

De intensieve urbanisatie, het intensief transport, het wegvoervoer, het gebruik van fossiele brandstoffen heeft een hoge graad van atmosferische vervuiling meegebracht. Deze manifesteerde zich het eerst in de steden en maakte de levensomstandigheden er uiterst moeilijk. Het aantal voortijdige sterfgevallen verhoogde enorm. Maar er waren nog andere gevolgen hadden die wij in het begin niet hadden voorzien.

Deze fase kenmerkt zich door een immer groeiende en versnelde schade aan de atmosfeer door de uitstoting van industriële en andere gassen. In dit aftakelingsproces overtreft de vernieling het herstel.

Er spelen zich nu twee processen af.

Vooreerst vernietigt de uitstoot in de atmosfeer van chloorfluorkoolstoffen (cfk's) en andere halogene gassen (gebruikt in de aërosolverstuivers en in koelsystemen) de ozonlaag die normaal bescherming biedt tegen de schadelijke stralen uit de ruimte, meer in het bijzonder de ultraviolette stralen (uv). De uv-stralen zijn energierijke stralen die kanker veroorzaken. Het verlies aan ozon heeft schadelijke gevolgen voor wie huid en ogen blootstellen aan het zonlicht. In Groot-Brittannië is de frequentie van dodelijke huidkankers meer dan verdubbeld gedurende de laatste vijftien jaren.

In een tweede proces neemt de concentratie van koolstofdioxide (en van methaan) massaal toe in de atmosfeer. Dat wordt vooral toegeschreven aan het gebruik van fossiele brandstoffen. Deze pollutie van de atmosfeer door koolstofdioxide leidt tot een vermeerdering van de infraroodabsorptie, wat het 'broeikaseffect' veroorzaakt.

Giftig afval

Het probleem van de giftige afvalstoffen illustreert duidelijk het gebrek aan sociale verantwoordelijkheid die achter de milieucrisis schuilgaat. De 'oplossingen' van het kapitalisme spreken over de

noodzaak om de afvalstoffen te 'beheren' en zelden over het beperken- laat staan dat ze spreken over het verbieden - van de productie van afvalstoffen. Alsof het zou gaan over één van de kleinere ecologische problemen.

In een moderne kapitalistische maatschappij waar men meer geld uitgeeft aan publiciteit dan aan research in de geneeskunde en de landbouw samen, moet men niet verbaasd zijn over het feit dat deze consumptiegerichtheid leidt tot verspilling op grote schaal. De vaste afvalstoffen die jaarlijks in de Verenigde Staten worden geproduceerd volstaan om een muur te bouwen van 23 m breed en 6 m hoog langsheen de hele grens met Canada. De behandeling van deze afvalstoffen kost elk jaar 5 miljard dollar.

Jaarlijks worden er in de Verenigde Staten 300 miljoen ton giftige afvalstoffen gedumpt op 50.000 sites. Een studie in opdracht van de Amerikaanse Rekenkamer (US General Accounting Office) onthult dat in 1983, drie vierden van alle gevaarlijke afvalstoffen in de zuidelijke staten zich bevinden op het grondgebied van minderheden. Het dumpen van legale en illegale giftige afvalstoffen verhoogde daar aanzienlijk de gevallen van leukemie en andere kankers.

Met hetzelfde misprijzen voor de gevolgen, exporteren de geïndustrialiseerde landen jaarlijks 20 miljoen ton schadelijke afvalstoffen naar ontwikkelingslanden in Azië en Afrika. Om het hoofd te kunnen bieden aan de steeds groeiende berg van schadelijke afvalstoffen in de rijke landen, werden er reeds talrijke 'akkoorden' gesloten, die alleen maar steekpenningen bezorgen aan de leidende klassen van de vroegere kolonies in ruil voor het opslaan van deze sociaal gevaarlijke stoffen.

Dioxineafval werd door de Verenigde Staten reeds gestort in Haïti en Guinee.

Australië heeft verscheidene akkoorden gesloten met Zuidoost-Aziatische landen om er schadelijke afvalstoffen te dumpen die ze niet kunnen opslagen in eigen land. Italië, Duitsland en Groot-Brittannië hebben reeds duizenden tonnen gelijkaardige afvalstoffen verkocht aan Nigeria en andere Afrikaanse landen.

Denemarken, dikwijls voorgesteld als een uitstekend voorbeeld van afvalbeheer - hoofdzakelijk betaald door de belastingbetalers en niet door de producenten - haalt de afvalstoffen op, sorteert en slaat ze op een systematische manier op... om ze uiteindelijk verschepen richting Afrika. In de feiten is dit het antwoord van het kapitalisme.

Wij spreken hier over stoffen die, omdat ze moeilijk te vernietigen, te neutraliseren of om te vormen zijn tot onschadelijke of ontbindende

stoffen, zeer kostelijke behandelingen en aanzienlijke investeringen vergen. Dergelijke kosten verminderen natuurlijk de winstmarges. In een kapitalistische wereld kan het verlies van een concurrerend voordeel de nederlaag betekenen in de meedogenloze strijd voor het overleven aan de top. Vandaar dat men geen enkele valabele oplossing kan verwachten van de kapitalistische groepen.

We moeten ook aanstippen dat in de producerende landen de kosten voor behandeling en verwerking van afval dikwijls gebeuren op kosten van de staat. De zaken worden zo georganiseerd dat het opruimen van de afvalstoffen ten laste van de overheid valt, terwijl er niets gedaan wordt op het vlak van de productie van de afvalstoffen.

Opwarming van de aarde

De roof van de natuurlijke rijkdommen, mineralen, hout, fossiele brandstoffen, door de moderne kapitalistische economieën heeft sommige streken in die landen herschapen tot semi-woestijnen.

De graad van ontbossing is eveneens verbluffend. In de regenwouden van Amazonië werden reeds zeven tot tien miljoen hectaren vernietigd in enkele jaren. Dat veroorzaakt enorme problemen voor het grondwater en de bevoeiing. De natuurlijke vegetatie regelt die de loop van het water. Omdat het klimaat normaal in evenwicht gehouden wordt door de wouden, slingert het milieu op een ongecontroleerde wijze van vernietigende overstromingen naar even vernietigende periodes van droogte.

Alhoewel het minder duidelijk is, zijn de globale effecten van deze misbruiken van de bodem nog aanzienlijker. Zonder de bescherming van de wouden die de koolstofdioxide opslorpen, verhoogt het niveau van koolstofdioxide in de atmosfeer, wat een opwarming van de atmosfeer als gevolg heeft en zo het broeikaseffect veroorzaakt. Dit effect wordt nog verscherpt door enorme concentraties van koolstofdioxide in de steden, wat - in samenspel met andere chemische bestanddelen - het effect van opwarming nog vergroot. Dit alles betekent een keerpunt in de geschiedenis van de mensheid, een punt waar de sociale activiteiten van de mens een wereldomvattende impact hebben op het milieu.

Meer dan vijf miljard ton koolstofdioxide, afkomstig van fossiele brandstoffen worden elk jaar in de atmosfeer gestoten. Daar moet men nog twee miljard ton bijvoegen die anders zouden opgeslorpt worden door de wouden, vernietigd door de ontbossing.

Het volume van koolstofdioxide in de atmosfeer is 25 % vermeerderd sinds de industriële revolutie - van 275 dpm (deeltjes per miljoen) op het einde van de achttiende eeuw tot 315 dpm in 1960, en tot 350 dpm in 1988. De helft van deze vermeerdering werd geproduceerd in de laatste 20 tot 30 jaar.

In talrijke regio's van de planeet, en vooral in kwetsbare ecologische streken - in de voormalige kolonies waar totaal ongeschikte landbouwsystemen werden ingevoerd - heeft de milieuschade, veroorzaakt door ontbossing, meststoffen, pesticiden, onaangepaste irrigatiepraktijken en overbegrazing omwille van de armoede, reeds ongeveer 11 miljoen hectaren grond blijvend vernietigd. 1,5 miljard hectaren zijn ernstig beschadigd en hun herstel is buitengewoon duur.

Voegen we bij dit alles de opwarming van de planeet - veroorzaakt, we moeten het onderlijnen, door het kolonialisme - dan we kunnen beter de hoogdringendheid begrijpen waarmee we vandaag worden geconfronteerd.

Het IPCC - dat geen revolutionair orgaan is - waarschuwt ons: zijn studies tonen een sterke vermindering van de sneeuwlagen in talrijke bergketens. Gletsjers en ijsbergen smelten en het waterniveau in de Stille Oceaan stijgt met ongeveer twee millimeter per jaar.

Men heeft berekend dat in 2050 de gemiddelde wereldtemperatuur met twee graden zal stijgen in vergelijking met nu. Andere studies suggereren dat de gemiddelde temperaturen minstens tien graden kunnen stijgen vanaf nu tot het jaar 2300.

Deze schommelingen van de gemiddelde wereldtemperatuur brengen aanzienlijke klimatologische veranderingen met zich mee.

Een gemiddelde verhoging van de temperatuur met vier graden zou op de aarde warmere omstandigheden scheppen dan 40 miljoen jaren geleden. Zelfs gedurende het laatste ijstijdperk was de gemiddelde wereldtemperatuur slechts vijf graden lager dan vandaag.

Klimatologische studies uitgevoerd aan de Universiteit van Oxford tonen aan dat in de derdewereldlanden, de oogst - die nu al niet meer voldoet aan de noden - zou kunnen verminderen met 9 tot 11 percent vanaf nu tot 2060; miljoenen mensen zouden dan de prijs van de graangewassen niet meer kunnen betalen.

Hele streken in Afrika en Azië worden bedreigd door verwoestijning. Talrijke traditionele culturen van Europa en van Noord-Amerika zijn ten dode opgeschreven. Honderden miljoenen mensen zullen verplicht worden om te verhuizen en de verhoging van het waterniveau van de zeeën zal grote steden bedreigen in de meeste landen.

Afbraak van de ozonlaag

Een vermindering van de ozonlaag met 10 % veroorzaakt een vlugge veroudering van de menselijke huid, vermeerderd de oogcataracten en verzwakt het immuunstelsel waardoor infectieziekten toenemen. Bomen en gewassen houden op met groeien. Men stelde meer dan 300.000 gevallen van niet-melanome huidkankers vast in de hele wereld.

Een daling van 50 % vermindert de productie van plankton met ongeveer tien percent en dat heeft een zelfde effect op de populatie van vissen die zich voeden met plankton en op mensen en dieren die zich met vissen voeden. Dat veroorzaakt blindheid bij vissen en dieren, mensen inbegrepen, en een forse aangroei van dodelijke huidkankers.

De afbraak van de ozonlaag gedurende de laatste jaren bedraagt meer dan 60 %. Dat is meer dan waarden waarvan men veronderstelt dat ze blindheid veroorzaken en een nadelige invloed hebben op de plantengroei.

In talrijke regio's is het zich blootstellen aan het zonnelicht niet meer heilzaam maar gevaarlijk. De oogproblemen veroorzaakt door de ultraviolette stralen vermeerderen zeer snel en in Australië heeft de frequentie van dodelijke huidkankers, als gevolg van de afbraak van de ozonlaag, epidemische vormen aangenomen.

Samengevat kan men stellen dat de kapitalistische overproductie, de overontwikkeling en de consumptiedrift de wereld tot de rand van

Over genetische manipulatie

Men heeft – volgens mij onterecht – nogal wat overdreven paniek gezaaid over de genetische manipulatie. Het gevaar schuilt niet in de genetische manipulatie maar wel in het feit wie de genetische manipulators zijn.

Het is zo een beetje als een mes: men kan er mee doden of mee scheppen; het kan dienst doen in de handen van een chirurg of van een moordenaar. Dat geldt even goed voor de genetische manipulatie. Zo lang de genetische manipulatie in handen blijft van de bevoorrechte machtigen, zal ze niet de belangen dienen van de armen die geen privileges bezitten. Dat is duidelijk en daar schuilt het gevaar.

de afgrond heeft gebracht en dat in een mate die de verbeelding te bovengaat.

Groene politiek

De bezorgdheid voor deze gevaren leidde tot het ontstaan van politieke bewegingen en groene partijen die een groeiend succes kennen in vele landen.

Maar het onvermogen van de groenen om het verband te leggen tussen de milieucrisis en de logica van het kapitalistisch systeem, of om de nauwe band te begrijpen tussen de kapitalistische accumulatiekoorts en de meedogenloze uitbuiting van het milieu, ontnemt de ecologische beweging een doeltreffend werktuig om de oorzaken en de gevolgen te analyseren.

Ze hebben niet begrepen dat het dictaat van het kapitalistisch winstbejag van de vrije markt en de concurrentiestrijd deze crisis veroorzaakt heeft. Dat heeft geleid tot oproepen voor acties die 'de klassen' overstijgen, zonder aan te tonen dat de afbraak van het milieu het gevolg is van de gretigheid van één klasse, die om haar winsten te maximaliseren, steeds geweigerd heeft – zelfs geconfronteerd met een gevaar van wereldformaat – om de nodige maatregelen te treffen.

Geen enkele discussie over het milieu heeft zin als dergelijke problemen van politieke en sociale aard niet worden aangesneden. Dit onvermogen vormt de cruciale, essentiële zwakheid van de groenen en andere ecologische bewegingen, ondanks de belangrijke rol die ze gespeeld hebben in het vestigen van de aandacht op de ecologische gevaren.

Het volstaat niet te spreken over milieuproblemen, noch van ze te verklaren. Het is duidelijk dat de oplossing van de milieuproblemen een confrontatie met machtige en meedogenloze klassenbelangen zal noodzakelijk maken.

Wat te doen?

Wat te doen?, zo luidt de vraag. Maar men zou zich beter eerst afvragen wat men niet moet mag doen en wat men niet kan doen.

Het is maar al te waar dat de toekomst van de geïndustrialiseerde landen betreurenswaardig is. Maar het is nog erger gesteld met de derdewereldlanden. We kunnen niet onder de conclusie uit dat de kloof tussen de rijke en de arme landen groter wordt, dat ze niet gedicht

wordt, en dat om twee redenen - de rijke landen worden rijker en de arme landen worden armer.

Mogen de arme landen streven naar de levensomstandigheden bereikt door de rijke landen? Zijn die omstandigheden een wenselijk doel? Moet ontwikkeling noodzakelijk gemeten worden in termen van steeds groeiende productie en consumptie die leiden naar verspilling en consumptiedrang? Moet elke familie in Afrika, in Azië, in Latijns-Amerika een auto bezitten?

Moeten we eerder niet de vraag stellen of in het licht van de milieucrisis en het kritisch probleem van de opwarming van de aarde, het verantwoord is dat elke familie in Europa, in Amerika en in Azië een wagen bezit? Ten slotte vindt de opwarming van de aarde daarin zijn oorsprong.

In zijn ongeëvenaarde studie *De economische en sociale wereldcrisis* brengt Fidel Castro gegevens aan die tonen dat het irrealistisch is om door te gaan op deze weg van ongeremde consumptie.

In een beroemd interview, ondertussen in boekvorm verschenen, stipt hij aan dat de auto een kenmerk is van een ontwikkelde kapitalistische maatschappij.

"Denk niet aan België of Zweden, zegt hij, denk aan China, dat meer dan 1 miljard inwoners telt. Beeld je eens in dat elke familie in China één of twee wagens zou bezitten! Hoelang zou het duren voor dat de grondstoffen voor deze industrie zouden uitgeput zijn? Beeld je eens in dat elke familie in India een auto zou bezitten, of dat alle Afrikaanse landen of andere derdewereldlanden zich op het pad van deze ontwikkeling zouden begeven. De vervuiling die er nu reeds is zou honderdvoudig toenemen en de niet vervangbare energiebronnen zouden nog vlugger uitgeput geraken."

En hij besluit: "In feite zie ik geen reële objectieve mogelijkheden voor een derdewereldland om zulk voorbeeld te volgen." Hiervoor zijn twee redenen. Eerst en vooral moeten ze de kapitalistische modellen vermijden en vervolgens zijn ze niet in staat die kapitalistische modellen te evenaren.

Ze kunnen deze kapitalistische ontwikkelingsmodellen niet navolgen omdat de kapitalistische landen die enkel hebben kunnen realiseren dankzij de roof van de natuurlijke grondstoffen uit hun kolonies.

Bijgevolg zijn het geen 'ontwikkelde landen', zoals de definities het ons zouden willen doen geloven, maar 'overontwikkelde' landen. In dit proces, hebben de landen op de rug waarvan ze zich op een parasi-

taire manier verrijkt hebben, een 'onderontwikkeling' moeten ondergaan.

We moeten ons bewust zijn van de natuur en de fouten van de overontwikkeling.

Maar welk model is dan voor handen? Castro aarzelt niet: het moet een socialistisch model zijn. Dat is vanzelfsprekend omdat de milieucrisis veroorzaakt is geworden door het kapitalistisch ontwikkelingsmodel. Het enig model dat toelaat 'overconsumptie' te vermijden en dat zich tot doel stelt rationeel gebruik te maken van de natuurlijke rijkdommen voor het welzijn van iedereen, is het socialistisch model.

De socialistische productie is geen slaaf van de mechanismen van de markteconomie die leidt tot deze helse cyclus, tot deze vicieuze cirkel van concurrentie, publiciteit, consumptiedrift en verspilling. De socialistische productiewijze streeft naar een bevrediging van de noden, niet naar een overproductie van goederen, waarvan vele geen reële noden vervullen en die leidt naar een groteske overconsumptie van energie.

Maar dit alles gaat natuurlijk over politieke keuzes voor de toekomst. Wat te doen met de huidige crisis? Welke politieke keuzes moeten we maken om ze op te lossen?

Politieke keuzes

Een zaak staat vast. Ecologische keuzes zijn politieke keuzes. De groene bewegingen hebben de verdienste dat zij de ecologische problemen bovenaan de agenda geplaatst hebben. Maar we kunnen niet aanvaarden dat men geen rekening houdt met de politieke inhoud en vooral met de klasseninhoud van deze problemen.

In zekere zin is de milieucrisis de vorm die de kapitalistische crisis aanneemt in de periode van de transnationale groepen. Het is heel evident dat het kapitalisme een onhoudbaar systeem is. Ongetwijfeld zijn we de getuigen van de eindcrisis van het kapitalisme. Nochtans, moeten we er zeker van zijn, dat het niet tegelijkertijd gaat over de finale crisis van de mensheid op deze planeet.

Dit houdt in dat we onze banden met de ecologen en de milieubewegingen moeten aanhalen, maar ook dat we ze een politieke inhoud en een klassenanalyse geven. Daarzonder kunnen ze de processen niet begrijpen, kunnen ze de vernietiging van het milieu – het hoofdprobleem van ons tijdperk – niet verklaren.

Over de socialistische landen

Wanneer we over socialistische landen spreken – Oost-Duitsland, Polen, China – moeten we voor ogen houden dat ze poogden de voorwaarden te scheppen van een enorme versnelde sociale ontwikkeling in vergelijking met de kapitalistische landen. Ze hebben getracht om in twintig jaar te verwezenlijken wat de grote kapitalistische landen gerealiseerd hadden in twee eeuwen.

In dit kader speelde de industrialisering een belangrijke rol, juist zoals de eigen geproduceerde energiebronnen. Die landen konden geen zuivere brandstoffen invoeren – niemand sprak toen trouwens over zuivere brandstoffen. Ze gebruikten dus kolen, een vuile brandstof. Hun idee was: het is een vuile troep, maar zo kunnen we ten minste de levensstandaard van ons volk verhogen.

Mettertijd is gebleken dat deze brandstoffen zeer gevaarlijk waren op ecologisch vlak, zowel blijvend, als globaal - en zeker op regionaal niveau. Deze landen hebben dat ingezien, maar ze konden er niet veel aan verhelpen. Het was zelfs zo dat ze er bijna niets aan konden verhelpen als men rekening houdt met een andere factor. Alle socialistische landen bevonden zich in een straatje zonder einde: de industrialisering en de militaire inspanningen die voor hun verdediging noodzakelijk waren in de Koude Oorlog, lieten hen geen andere keuzes.

Wanneer we spreken over de milieuvervuiling door de socialistische landen moeten we de volgende punten in gedachte houden:

1. Het enige bestaande model was het kapitalistisch model.
2. De objectieven konden maar bereikt worden door het gebruik van de bestaande energiebronnen.
3. Niemand was er zich van bewust, tenzij veel later, dat de schade mondiaal en blijvend was.

Maar er is nog een ander punt. Een rapport van de *Sydney Morning Herald* van 1 juni 1991 beschrijft het niveau van vervuiling in China als 'huiveringwekkend': verwoestijning, 79 miljoen hectaren bos verdwenen gedurende de laatste drie jaren en het artikel wijdt verder uit over deze afschuwelijke situatie.

Maar een kleine noot onderaan dezelfde pagina preciseert dat de ontwikkelde wereld veel meer en zwaarder vervuult dan China. Met andere woorden, het is huiveringwekkend in China, het is huiveringwekkend overal, maar de ontwikkelde wereld – die er veel meer

over weet en die de keuze heeft uit heel wat meer opties – is veel ernstiger vervuild dan China.

Ik zal u vertellen hoeveel erger die vervuiling wel is. De productie van vervuilende stoffen die de ozonlaag aantasten in de Verenigde Staten, bijvoorbeeld, bedraagt 520.000 miljoen ton – scheerzeep-spuitbussen, haarlakspuitbussen en andere dergelijke dingen die juist gecreëerd werden voor kapitalistische verbruikers. Heel deze massa vertegenwoordigt 37,7 % van de wereldproductie van cfk's. China en andere onderontwikkelde landen produceren slechts 2,9 % ervan. En dit is slechts één voorbeeld uit de vele.

Maar het is even duidelijk dat we onze eigen modellen van gebruik van energie en natuurlijke grondstoffen moeten herzien. Zoals ik reeds aangestipt heb, de kapitalistische maatschappij is 'overontwikkeld'. Ondanks de druk om te consumeren, moeten we het politiek gevoelig probleem van de vermindering van de consumptie aanpakken.

Wanneer men er aan denkt, is het nogal grotesk dat wij vandaag bedreigd worden door de bijzonder schadelijke effecten van stralen afkomstig uit de ruimte en van hun negatieve gevolgen voor onze gezondheid, terwijl diezelfde stralen een heel groot deel van onze energie zouden kunnen leveren en zo de fossiele brandstoffen vervangen. Mar dan moeten we hiertoe bereid zijn en ons sociaal hiervoor organiseren.

Vooraf de macht van de markt en de winstlogica bepaalt het karakter van onze energie producerende industrieën. Dat heeft natuurlijk ook een negatieve impact op de wil om zijn toevlucht te zoeken tot zonne-energie.

Nochtans is het nonsens om, zoals het Protocol van Montréal, te spreken over beperking van de gasuitstoot tot op het niveau van 1990. In 1980, en zelfs in 1970 was de atmosferische schade reeds sterk gevorderd. De keuze van 1990 als referentiepunt is een toegeving aan de belangen van de industrie en is onverdedigbaar op basis van gelijk welke realistische interpretatie van de huidige gevaren. We moeten geen halt toeroepen aan de verhoging van de niveaus van vervuiling, maar we hebben nood aan een duidelijke en ondubbelzinnige ommekeer van de actuele tendensen. Zo gaat het er ook niet om verhoging van de afvalproductie af te remmen; het gaat om een totale ommezwaai.

De linkse partijen moeten tot taak stellen te bepalen hoe ze de consumptiemodellen van de maatschappij drastisch kunnen veranderen

– een onderwerp, vermoed ik, dat uitermate gevoelig ligt. Het is moeilijk om de mensen te overtuigen van dit nu te doen, omdat dit onpopulaire maatregelen meebrengt. Hoe de Australiërs diets maken dat ze te veel water verbruiken, te veel licht, te veel warmte, te veel van dit of te veel van dat? Hoe moeten we te werk gaan? Dat vereist een ernstig denkproces, omdat we zonder nadenken en zonder beleid in deze materie, onze oprechte ideologische bekommernis voor het milieu-probleem zullen verraden.

Ik wil besluiten met een laatste punt. Het rapport van het CSIRO bevestigt op een overtuigende manier bepaalde vermoedens van milieuspecialisten over de ernstige negatieve impact van ontginning en ontbossing gedurende de laatste jaren.

Dit opent een nieuw perspectief voor de strijd voor de bescherming van de wouden. De verdediging van de boom maakt nu even goed deel uit van de klassenstrijd als de strijd voor de verdediging van de bezitloze en landloze boeren; in het verleden was hun trek naar de bossen soms één van de eerste oorzaken van de ontbossing. We mogen ook niet vergeten dat de grootste kapitalistische misdaad de oorzaak is van deze wereldwijde ecologische ramp: armoede in een wereld van rijkdom en schaamteloze rijkdom in een wereld van armoede.

Deze dringendheid vult ook in de hele wereld onze politieke agenda met dwingende vervaldagen. Ofwel verslagen we heel vlug het kapitalisme ofwel zal het de mensheid met al haar hoop voor morgen.

Erna Bennett is lid van de communistische beweging sinds 1947. Ze was actief in de Communistische Partij van Noord-Ierland (CPNI), van Groot-Brittannië (CPGB), van Griekenland (KKE) en van Italië (PCI). Vandaag is ze lid van de Rifondazione Comunista (Italië) en van de Communistische Partij van Australië (CPA; voorheen de Socialistische Partij van Australië). Ze is gespecialiseerd in genetische engineering ze heeft, tot haar ontslag in 1981, gewerkt voor het programma voor genetische bescherming van het Voedselagentschap van de Verenigde Naties (FAO). Sindsdien heeft ze gewerkt voor ngo's en is ze lid van het bestuur van RAFI (Rural Advancement Foundation International).

De vertaalde tekst bestaat uit uittreksels van een rapport dat ze heeft voorgelegd aan het Centraal Comité van de CPA in oktober 1994. Ofschoon sommige gegevens een beetje gedateerd kunnen zijn, blijven haar argumentatie en conclusies uiterst actueel.

Het ecologisch socialisme van André Gorz

Alexander Kempeneers

Toen in de jaren zeventig en tachtig de ecologische problemen in toenemende mate tot protestbewegingen leidden, ontstond een belangrijke kleinburgerlijke stroming die een hele filosofie uitbouwde, namelijk het ecologisme. Het is een nieuwe poging om het marxisme af te doen als een voorbijgestreefde ideologie, om haar te vervangen door een zogenaamd aan de tijd aangepaste ideologie die beter zou beantwoorden aan de 'nieuwe ontwikkelingen'.

Eén van de auteurs die daarin een belangrijke rol heeft gespeeld, is André Gorz. Zijn ideologie is een belangrijke inspiratiebron voor allerlei organisaties, zoals Agalev en het ACV. We bespreken hieronder twee van zijn werken, namelijk *Ecologie en vrijheid*¹ en *Kapitalisme, socialisme, ecologie*². Het eerste is geschreven in de nasleep van mei '68, het tweede na de fluwelen contrarevolutie. Naast fundamentele gelijkenissen zijn er tussen beide werken ook interessante verschillen, die tonen hoe kleinburgerlijke bewegingen in een periode van antikapitalistisch protest een andere taal spreken dan in periodes van rechtse reactie.

Gorz en het kapitalisme

"De logica van het kapitaal is de enige vorm van zuivere economische rationaliteit. Er bestaat geen andere economisch rationele manier om een bedrijf te leiden dan de kapitalistische bedrijfsvoering."³ Gorz drukt hiermee zijn basisopvatting uit: het communisme is failliet, het kapitalisme heeft bewezen dat het de beste manier van werken heeft. Dat idee doordrenkt heel zijn werk en heel zijn opvatting. Verder zullen we zien welke gevolgen dat heeft voor het (niet) oplossen van de

ecologische problemen. Maar in dit bestek is het belangrijk te weten waartoe zijn opvatting leidt. Hij aanvaardt het kapitalisme in al zijn basissenmerken. Ten eerste verdedigt hij het privé-bezit: "R. Land ziet, net als ik, in de verzelfstandiging van het kapitaal... de eerste voorwaarde van de economische ontwikkelingsdynamiek."⁴ Ten tweede verdedigt hij de vrije concurrentie die voor hem niet mag belemmerd worden. Wanneer hij spreekt over inkomenscompensatie voor arbeidsduurvermindering, wil hij dat dit niet gebeurt op de rug van het kapitaal, maar wel door de belastingbetaler: "De looncompensatie mag niet gewoonweg ten laste komen van elk bedrijf. Ze vereist een overheidsfinanciering die het prijzensysteem niet ontwricht en de concurrentie niet verstoort."⁵ Ten derde verdedigt hij de winstzucht, die hij als het ultieme criterium ziet om tot een efficiënte productie te kunnen komen: "Het criterium van de economische efficiëntie vereist dat men zoekt naar de het hoogst mogelijke rendement per levend of dode arbeidseenheid – in de praktijk is dat de maximale winst."⁶

Voor Gorz is het kapitalisme een superieur systeem: "Zijn superioriteit... ligt eerder in zijn instabiliteit, ... te vergelijken met een ecosysteem dat voortdurend nieuwe conflicten doet uitbreken tussen gedeeltelijk verzelfstandigde krachten en die zich niet laten controleren of zich eens en voor goed in dienst stellen van een stabiele orde." Kortom, wil je ecologisch produceren, doe dat dan kapitalistisch! Deze opvattingen worden zelfs als marxistisch verkocht. Is het niet de grote Marx zelf, die gezegd heeft dat "alle vaste stoffen zich oplossen in de lucht; dat wat weerstaat aan verandering ongenadig zal worden weggeveegd."⁷ Voor Gorz leidt het geen twijfel dat het socialisme "weerstaat aan verandering", en dat het dus volgens de marxistische wetten moet verdwijnen. Daarentegen laat het kapitalisme zich niet inkapselen in een stabiele sociale orde, want ze is door zijn natuur zelf veranderlijk... en dus voorbestemd om eeuwig te blijven bestaan. Dit zijn woorden van een renegeaat, die het marxisme binnenste buiten keert, om met het etiket toch te kunnen lonken naar de linksen. Want wat Marx bedoelt, is dat het kapitalisme weerstand biedt aan de veranderingen die ze nochtans in haar eigen schoot voortbrengt: een proletariaat dat ijvert om de maatschappij te leiden op een planmatige manier, zoals dat in overeenstemming is met de ver ontwikkelde productiemiddelen. Het is dus het kapitalisme dat moet verdwijnen; het socialisme is de logische verdere ontwikkeling na het kapitalisme, juist zoals het logisch is dat na een struikvegetatie, een bosvegetatie ontstaat. Wil je ecologisch produceren, dat wil zeggen volgens de wetten van de natuur en de maatschappij, dan moet je de rangen vervoegen van de krachten die ijveren voor een socialistische revolutie.

Niet toevallig stammen alle bovenstaande citaten uit 1991. Begin de jaren zeventig spreekt Gorz nog over het kapitalisme dat "altijd tot despotisme geneigd is".⁸ Maar zelfs deze modetaal kan niet verhullen dat zijn antikapitalisme slechts schijn is. Hij zit naast de kwestie, omdat hij niet het privé-bezit als basis van de dictatuur stelt, maar een kenmerk aanvalt van elke moderne productiewijze: "De basis van dit 'fabrieksdespotisme' (de term is van Marx) is de arbeidsdeling. (...) Nationalisatie ervan verandert niets en zal niets veranderen."⁹ In zijn schijnaanval tegen het kapitalisme, heeft hij tevens, en vooral, het socialisme aangevallen. Want het socialisme zal in een planeconomie de moderne arbeidsdeling nog veel verder doorvoeren, net zoals de wereldecologie voor elke plaats aangepaste biotopen weet te scheppen. Arbeidsdeling is niet onecologisch, dat bewijzen planten en dieren overal ter wereld.

Evengoed vergaat het zijn stelling dat het kapitalisme moet verspillen. "Het kapitalisme van de groei is dood. Het socialisme van de groei, dat er als twee druppels op lijkt, spiegelt ons het verwrongen beeld voor van ons verleden, niet dat van de toekomst."¹⁰ Het is niet het kapitalisme *tout court* dat verspilling veroorzaakt, maar wel de 'groei-economie'. Hiermee legt Gorz de basis voor het antiproduktivisme in de groene beweging. O wee het socialisme dan, dat de materiële behoeften van *alle* werkers wil tegemoet komen...

Kortom, de jonge Gorz, ondanks – of juist doorheen – zijn modieuze taal van 1978, legt in zijn analyse van de oorzaken van de ecologische problemen reeds heel vroeg de fundamenten van het anticommunisme en het eco-reformisme.

Gorz en het marxisme

Net zoals hij enkele 'antikapitalistische' kritieken maakt, zo doet Gorz in zijn vroege werk ook enkele positieve vaststellingen over het socialisme. Hij haalt enkele voorbeelden aan uit China en Vietnam, zoals de herbebossing, de geboortebeperving en de gezondheidszorg.¹¹ Maar deze enkele positieve vaststellingen worden niet verklaard vanuit de superioriteit van het socialisme. Integendeel, op ideologisch vlak drukt Gorz zijn afkeer voor het socialisme uit als volgt: "Het marxisme... heeft zijn profetische betekenis verloren."¹² In zijn later werk wordt dat: "De idee van een 'wetenschappelijk socialisme' heeft elke betekenis verloren."¹³

Gorz veroordeelt het wetenschappelijk socialisme dat zich wil voordoen als een systeem dat neigt naar een algehele wetenschap-

pelijke verklaring, waardoor het zich zou afsnijden van de werkelijk beleefde ervaring van de mensen en van hun verzuchting naar emancipatie en autonomie. De vraag is echter: welke mensen, behorende tot welke klasse, voelen zich bedreigd in hun 'autonomie', wanneer het socialisme zegeviert, en welke mensen, behorende tot een andere klasse, voelen zich juist bevrijd? Eén zaak is zeker: geen enkele kapitalist zal zich nog 'autonoom' kunnen 'uitleven' in het socialisme!

Voor Gorz is niet de dictatuur van het kapitaal het kernprobleem, wel de vervreemding die zou uitgaan van elk fabrieksmatig produceren van goederen en diensten. In die zin is de planeconomie een nog ergere vorm van vervreemding van het individu, dan het kapitalisme: *"De verzelfstandiging van het economisch sub-systeem... nam hier de vorm aan van een autocratisch en onderdrukkend planningsapparaat."*¹⁴ Gorz verwacht de uitbuiting in de kapitalistische bedrijven met de moderne productiemethoden zelf. En hoewel hij beweert dat zulke productie onvermijdelijk is, zal zijn 'socialisme' erin bestaan zoveel mogelijk domeinen aan de moderne methoden te onttrekken ten voordele van kleinschalige buurtproductie- en diensteenheden, waarmee hij de uitbuiting dus niet opheft.

Het socialisme volgens Gorz

"1. De ecologische herstructurering van de maatschappij vereist dat de economische rationaliteit ondergeschikt wordt aan een eco-sociale rationaliteit. (...) 3. Onder socialisme moet men ook verstaan... de schepping; dank zij steeds kortere en meer flexibele werktijden, van een groeiende sfeer... van vrijwillige en zelf-georganiseerde samenwerking, van steeds ruimere zelfbepaalde activiteiten."¹⁵ Gorz wil niet het kapitalisme van het privé-bezit, de winstzucht en de vrije concurrentie aanpakken, want dat systeem heeft zijn superioriteit bewezen. Hij wil het superieure mechanisme van de kapitaalslogica alleen ondergeschikt maken aan eco-sociale criteria.

Gorz verantwoordt zijn standpunt zoals elke renegaat: de maatschappij is na Marx verder ontwikkeld, en als rechtgeaarde marxist kan je toch niet anders dan je analyse aanpassen aan de objectief veranderde werkelijkheid? Voor Gorz zijn er ontwikkelingen die Marx niet kon voorzien.

- "Samenvattend kun je zeggen dat we te maken hebben met een klassieke over-accumulatiecrisis, extra gecompliceerd door een

reproductiecrisis die in laatste instantie te wijten is aan het schaars worden van de natuurlijke hulpbronnen."¹⁶ De toenemende productie, verbruik van grondstoffen en bijhorende vervuiling stellen inderdaad nieuwe problemen, zelfs al is het probleem van de uitbuiting van de natuur reeds door Marx en Engels gesteld. De kernvraag is echter niet of er een reproductiecrisis is, maar wel: welke soort maatschappij is fundamenteel het beste in staat om eender welke crisis aan te pakken? Is dat een maatschappij waar een tegenstelling bestaat tussen de privé-winstzucht van enkelen en de gezondheids- en milieuproblemen van de hele wereld, en in het bijzonder van de werkers? Of is dat integendeel een maatschappij, die dank zij het gemeenschappelijk bezit van de productiemiddelen het best in staat is om planmatig wereldmilieuproblemen aan te pakken? Niet het vaststellen van 'nieuwe' problemen maakt iemand tot een echte socialist, maar wel het zoeken naar socialistische oplossingen voor nieuwe problemen.

- "De economische en sociale macht die de productie beslist, richt, organiseert en beveelt, heeft zich verplaatst buiten het arbeidsproces. (...) Het in vraag stellen van beslissingen over de productie en de politieke eis om er zeggingschap over te verwerven, vereisen vandaag niet de identificering van de werkers met hun productieve functie maar het afstand nemen van hun opgedragen taak."¹⁷ Voor Gorz maakt de steeds meer gespecialiseerde productie het voor de arbeiders onmogelijk er controle op uit te oefenen. Het komt er dus niet langer op aan te streven naar de macht over de productiemiddelen, maar om integendeel daaraan te verzaken. Socialisme is niet langer de controle over de productiemiddelen, maar wel het zoeken naar zoveel mogelijk vrije tijd, waarin 'zelfbepaalde activiteiten' kunnen ontwikkeld worden. Het 'gereguleerde' kapitaal hand in hand met een parallelle, kleinschalige, coöperatieve sector: Vandervelde en andere sociaal-reformisten hebben het niet beter uitgedrukt in het begin van deze eeuw... Het enige nieuwe is dat er nu een groene sluier wordt toegevoegd, waarachter de continuïteit van het kapitalisme zich kan schuilhouden. Het is bovendien verkeerd te stellen dat de vervreemding te wijten zou zijn aan de specialisatie, met andere woorden aan de productiemiddelen en niet aan de productieverhoudingen. Op die manier laat men de kapitalisten netjes buiten schot. Ook onder het socialisme zal er specialisatie zijn, en zelfs verder doorgedreven dan onder het kapitalisme. Maar de vervreemding zal er juist veel beter opgelost worden, omdat de werkers er via allerlei organen in

het bedrijf zelf, en in de socialistische staat, hun stem kunnen laten horen. Dan gaat het niet alleen over controle over 'het eigen bedrijf', maar vooral over inbreng over het geheel van de maatschappij.

- "Arbeid vormt niet langer de voornaamste productiekracht. (...) De bedrijven vervangen menselijke arbeid door geautomatiseerde systemen."¹⁸ Gorz komt tot de conclusie dat het proletariaat een afnemende klasse is. Opnieuw verwacht hij productiemiddelen met productiekrachten: zelfs als in een bedrijf voor een verhoogde productie minder arbeiders nodig zijn, dan nog blijft hun positie van even beslissend belang als vroeger. De arbeiders, al dan niet hooggespecialiseerd, bepalen of er meerwaarde wordt geproduceerd. En ze doen dat in omstandigheden van verhoogde uitbuiting. De stelling dat de arbeidersklasse afneemt, klopt overigens helemaal niet.¹⁹
- "Er kan geen sprake zijn van ecologische modernisering zonder inperking van de kapitalistische accumulatiedynamiek en zonder een zelfbeperkende vermindering van de consumptie."²⁰ Voor Gorz is de arbeidsduurvermindering een wapen om de consumptie te verminderen: "Met de zelfbeperving van de arbeidstijd, maakt de 'gekozen tijd' dus de zelfbeperving van het inkomen en de warenconsumptie mogelijk."²¹ Gorz wil het milieuprobleem dus oplossen door enerzijds het kapitaal te onderwerpen aan eco-sociale criteria (zie hoger), en anderzijds de consumptie aan te pakken. Maar zeggen dat 'de' consumptie moet verminderd worden, betekent de werkers aanpakken en de kapitalisten buiten schot houden. Op een moment dat 358 miljardairs meer hebben dan 40% van de wereldbevolking levert spreken van 'zelfbeperving' enkel een bijdrage aan het verhogen van de uitbuitingsgraad onder het imperialisme. Zelfs wanneer men er snel aan toevoegt dat er nog wel wat groei kan zijn in de Derde Wereld. Gorz lost hiermee het ecologisch probleem niet op, maar hij biedt wel een oplossing voor de ecologische modernisering van het imperialisme.

Noch rechts, noch links

Gorz wil de staatsinstellingen hervormen: "Niet ze in één keer vernietigen, maar wel ze ondermijnen ten bate van een uitbreiding van de 'civiele maatschappij'. Tegenover de totale staatsneigingen van rechts

en klassiek links, belichaamt het ecologisme de revolte van de civiele maatschappij.”²² In zijn latere werk wordt hij een beetje preciezer: “Het programma van de SPD lijkt me een pioniersrol te spelen op de drie volgende domeinen: de ecologische herstructurering,... de vermindering van de arbeidsduur,...het belang dat wordt gehecht aan ‘vrouwelijke waarden’.”²³

Voor Gorz is er een alliantie nodig tussen de vakbonden en de nieuwe sociale bewegingen. Hun taak ziet hij als volgt: “Zij kunnen en moeten aan de partijen voortdurend hernieuwde uitdagingen stellen, maar ze kunnen ze nooit vervangen.”²⁴ Gorz wil dus de burgerlijke staat ‘ondermijnen’ door een voortdurende druk uit te oefenen op de linkse krachten van de SPD en CDU – deze zijn immers al doordrongen van het ecologistische debat – om de markt ecologisch te reguleren en een zekere planning en coördinatie te verzekeren, en om coöperatieve initiatieven te begunstigen. “Dat houdt in dat een socialistische politiek zich niet mag tevreden stellen met het bijsturen en reguleren van het functioneren van de markt. (...) Zij moet de ontwikkeling bevorderen... van zelfgeorganiseerde vrijwillige vormen van samenwerking.”²⁵

Hiermee vervoegt Gorz het lange rijtje van reformisten, die de illusie onderhouden dat het ‘socialisme’ te realiseren valt door binnen en met het kapitalisme de nodige hervormingen door te voeren. Dat gaat in tegen de marxistische staatsopvatting, die stelt dat de staat het instrument is van de heersende klasse, om haar dictatuur te kunnen bestendigen.

Als men milieuproblemen aanpakt, zonder aan het kapitaal en haar staat te raken, zonder de kapitalistische staat te breken en het kapitaal te onteigenen, dan zoekt men oplossingen die voor het kapitaal aanvaardbaar of zelfs winstgevend zijn, terwijl de werkers het groene gelag moeten betalen.

Gorz en de ecologistische economie

Gorz streeft naar een goede verhouding tussen het bestaande industriële systeem en het ontwikkelen van autonome initiatieven. “Om politiek te bestaan heeft een ecologische linkerkzijde (...) dringend nood aan *bemiddeling* tussen het bestaande industriële systeem (...) en (...) de postindustriële maatschappijvormen. (...) Men moet (...) de ruimte vergroten die open staat voor zelfstandige activiteiten, voor autoproductie, voor de ontplooiing van iedereen.”²⁶

Naast het promoten van de nieuwe methodes van bedrijfsvoering, die door een 'rijpere' Gorz worden afgeschilderd als een bijdrage aan de verhoging van de autonomie van de arbeiders op de werkplek zelf²⁷, promoot Gorz op de eerste plaats de ontwikkeling van autonome initiatieven. "Welk toekomstbeeld? (...) Een samenleving waarin de individuen zich op vrijwillige basis met elkaar verbinden om gemeenschappelijke doelen te verwezenlijken en zeker zijn van een maximum aan individuele en collectieve autonomie (...) Want het is een illusie te geloven dat begrippen als 'vrijwillige samenwerking', 'democratische planning' en 'arbeiderszelfbestuur' inhoud zouden kunnen hebben in een fabriek met 20.000 arbeiders."²⁸

Vermits aan de macht van het kapitaal niet kan geraakt worden, stelt Gorz voor om een eco-sociaal contract af te sluiten. De inhoud ziet er als volgt uit:

- "Hoe zullen we de productiviteitswinst verdelen tussen a) de arbeidsduurvermindering; b) het scheppen van bijkomende arbeidsplaatsen; c) de verhoging van de lonen en de sociale uitkeringen?"²⁹
- "Als men wil dat de arbeidsduurvermindering tegemoet komt aan de belangen en de verzuchtingen van zowel de elites van de arbeid als de werklozen en mensen met nepstatuten, dan is het *in een eerste periode* eerder aangewezen dat de economie lichtjes blijft groeien."³⁰
- "Het zal erop neerkomen aan de loontrekkers (...) een indirect loon, (...) een 'tweede cheque' te storten. (...) De tweede cheque kan alleen gefinancierd worden door de consumptiebelasting, of ze nu de vorm aanneemt van BTW of van bijzondere taken."³¹

Kortom, hij wil een drastische arbeidsduurvermindering toepassen, met (gedeeltelijk) loonverlies, eventueel (gedeeltelijk) gecompenseerd door een 'tweede cheque' die wordt gefinancierd door indirecte belastingen. Daarmee spaart hij het kapitaal. Vervolgens maakt hij tijd vrij voor de werkers – die ze zelf moeten betalen, maar dat is dan voor Gorz weer goed, want op die manier vermindert hij de consumptie, en dus de vervuiling – en die kunnen ze dan opvullen met autonome activiteiten. Daarbij hoort voor de moderne Gorz ook het gelijk verdelen van de huishoudelijke taken.

Zo ziet voor Gorz de ecologisch gemoderniseerde maatschappij eruit. Aan het kapitaal kan en mag je niet raken. Hoogstens moet men ijveren om via de moderne methoden van bedrijfsvoering de arbeiders meer autonomie te geven binnen het bedrijf. Maar de échte autonomie, dat is een zaak voor buiten de kapitalistische bedrijven. Dat kan bekomen

worden door de arbeidsduur drastisch te verminderen. Het ontstane verlies aan koopkracht is tegelijk goed voor het milieu, want dat vermindert het verbruik. Ondertussen kunnen de mensen in hun eigen buurt allerlei kleinschalige autonome activiteiten opzetten in de informele sfeer, waar gratis dienstuitwisselingen kunnen gebeuren. Zo kan er nog bespaard worden in de sociale zekerheid.

De parallellen met de huidige roos-groene of paars-groene regeringen zijn opvallend. Ook zij voeren op analoge manier een ecologische modernisering van het imperialisme door, ten nadele van de werkers en ten voordele van de patroons. Maar deze regeringen tonen meteen ook aan dat zij noch de macht van het kapitaal bedreigen, noch fundamentele oplossingen bieden voor de milieuproblemen die ze beweren te zullen oplossen.

Noten

- ¹ André Gorz, *Ecologie en vrijheid*, Van Gennep, Amsterdam, 1978.
- ² André Gorz, *Capitalisme, socialisme, écologie*, Editions Galilée, Paris, 1991.
- ³ *Capitalisme, socialisme, écologie*, p.183.
- ⁴ Ibidem, p.32.
- ⁵ Ibidem, p.89.
- ⁶ Ibidem, p.183.
- ⁷ Ibidem, p.20.
- ⁸ *Ecologie en vrijheid*, p.86.
- ⁹ Ibidem, p.86-87.
- ¹⁰ Ibidem, p.13.
- ¹¹ Ibidem, p.70, 73, 122, 145.
- ¹² Ibidem, p.13.
- ¹³ *Capitalisme, socialisme, écologie*, p.100.
- ¹⁴ Ibidem, p.26.
- ¹⁵ Ibidem, p.37-39.
- ¹⁶ *Ecologie en vrijheid*, p.27.
- ¹⁷ *Capitalisme, socialisme, écologie*, p.140-142.
- ¹⁸ Ibidem, p.156.
- ¹⁹ Jo Cottenier en Kris Hertogen, *De tijd staat aan onze kant, Vakbondsmilitant in de jaren '90*, EPO, Berchem, 1991, p.167-184.
- ²⁰ *Capitalisme, socialisme, écologie*, p.93.
- ²¹ Ibidem, p.170.
- ²² *Ecologie en vrijheid*, p.38-39.
- ²³ *Capitalisme, socialisme, écologie*, p.83.
- ²⁴ Ibidem, p.98.

- ²⁵ *Ibidem*, p.47.
²⁶ *Ibidem*, p.134.
²⁷ *Ibidem*, p.53-54.
²⁸ *Ecologie en vrijheid*, p.67.
²⁹ *Capitalisme, socialisme, écologie*, p.191.
³⁰ *Ibidem*, p.196.
³¹ *Ibidem*, p.203-204.

Tobin or not Tobin

Thomas Gounet

Als er één boek bestaat over de Tobin-taks dat je moet gelezen hebben, is het zeker dat van François Chesnais (in feite een boekje, 86 pagina's). Hij is een econoom die een aantal hoogst aanbevelenswaardige boeken geschreven heeft, onder meer *La mondialisation du capital*¹ en *La mondialisation financière*². De auteur is lid van de wetenschappelijke commissie van Attac (Association pour la taxation des transactions financières pour l'aide aux citoyens).

Hij legt uit vanwaar de eis om de wisselverrichtingen te belasten komt. Die eis komt van James Tobin, een specialist op het vlak van monetaire economie die voor zijn werk in 1981 de Nobelprijs kreeg. De eerste stap werd in 1972 gezet. Toen besliste president Nixon om de omwisselbaarheid van de dollar in goud stop te zetten. Sinds de Tweede Wereldoorlog domineerde het systeem van Bretton-Woods, dat in 1944 vooral onder druk van de Verenigde Staten tot stand kwam, de internationale financiële relaties. Het systeem is gebaseerd op een aantal maatregelen. Ten eerste, er wordt een vast wisselkoerssysteem ingesteld tussen de verschillende munten, om zo de monetaire onstabieleit van de jaren 20 en 30 een halt toe te roepen. Ten tweede, alle munten krijgen een vaste notering in dollar. Dat betekent dat de dollar de universele referentiemunt wordt en dat de andere buitenlandse munten in dollars omwisselbaar zijn. De dollar wordt ook de enige munt die nog in goud omwisselbaar is. Dat goud vormt de basis van de reserves van de centrale banken. Ten derde, er worden een aantal internationale instellingen opgericht om te waken over de correcte toepassing van die regels. Het IMF (Internationaal muntfonds) is verantwoordelijk voor de betalingsbalansen, die een berekening maken van alles wat in een bepaald land binnenkomt en buiten gaat (en dat weerspiegeld wordt in de inkomsten en uitgaven van de centrale

bank). De Wereldbank begint met de wederopbouw van West-Europa dat door de oorlog vernield is en richt zich daarna op de Derde Wereld. Door de tegenstand van het Amerikaans Congres komt de geplande internationale handelsorganisatie er niet, wel komt er een algemeen akkoord over de vrijhandel (GATT in het Engels).³

Maar het systeem is onhoudbaar. In het buitenland neemt het aantal dollars steeds toe, net zoals de buitenlandse investeringen van de Amerikaanse multinationals overal ter wereld. Een aantal grondstoffen zoals petroleum worden in dollars verhandeld. De Verenigde Staten beschouwen zich als de wereldpolitieagent voor de ondernemingen. Het land voert in de hele wereld een aantal oorlogen: Korea, Indochina, Midden-Oosten, Centraal-Amerika... De Amerikaanse staat leent steeds meer geld en laat de geldpersen draaien. Indien al diegenen die dollars bezitten hun geld in goud zouden komen inwisselen, zoals het systeem van Bretton-Woods voorzag, zou de Federal Reserve, de Amerikaanse centrale bank, over kop gegaan zijn. De druk op de dollar neemt toe. Vanaf 1960 willen de markten de dollar devalueren. Maar de Westerse centrale banken reageren en kopen Amerikaanse deviezen om te verhinderen dat de dollar zou instorten. In 1967 volgt er een nieuwe aanval en is het Britse pond gedwongen om te devalueren. Maar de onvrede blijft, vooral Frankrijk is steeds minder geneigd om het groene biljet te ondersteunen.⁴ Nixon beslist dan ook om in 1971 de omwisselbaarheid van de dollar in goud stop te zetten. Op die manier neemt hij de druk op de Amerikaanse munt weg. Twee jaar later laat hij de dollar vrij zweven. Die vermindert dan ook snel in waarde in vergelijking met de Europese munten, en vooral met de Japanse.

James Tobin is beïnvloed door Keynes. Hij is voorstander van vaste wisselkoersen. In 1978 stelt hij voor het eerst voor om de wisselverrichtingen te belasten met 0,25%. Op die manier hoopt hij "de toegang tot de wisselmarkt duur te maken voor elke wisseloperatie waarvan het doel enkel is om louter speculatief een tijdelijke optie op een munt te nemen. Die belasting zou de speculatie beperken en zou de markt stabiliseren tot het niveau van wisseloperaties die echt noodzakelijk zijn voor de investeringen en handel, door die operaties op een eenvoudige manier te filteren."⁵ Als een onderneming in het buitenland investeert of goederen koopt, dan zal zij eenmalig buitenlandse valuta aankopen. Het percentage belastingen daarop zal laag zijn. Maar wanneer iemand speelt op de evolutie van de wisselkoersen en regelmatig vreemde valuta wisselt, dan zal de belasting hoog worden, tot op een niveau dat ze zelfs niet meer te betalen is.

In de periode dat Tobin zijn voorstel lanceert, zijn de wisselverrichtingen nog relatief zwak: enkele tientallen miljoenen dollars per dag. Vandaag wordt er dagelijks 1.500 miljard dollar gewisseld, soms zelfs meer. Door rekening te houden met dubbele telling, schatte de internationale clearingbank (een soort centrale bank van de centrale banken) in 1992 dat van de 1.300 miljard dollar wisselverrichtingen per dag, er in feite slechts 880 miljard effectief gewisseld werd.⁶ Dat betekent dat de wisselverrichtingen meestal met ongeveer 40% overschat worden.

"Slechts een minieme fractie van de operaties (3% volgens de strengste normen, 8% volgens de meest ruime) dient voor internationale handelstransacties of voor de transfer van kapitaal voor productieve investeringen. Het totaalbedrag nodig voor de wereldhandel en -diensten kwam in 1995 overeen met het bedrag van slechts drie dagen en half handel op de wisselmarkten."⁷

François Chesnais geeft op die manier duidelijk het toenemend belang van de financiële markten in het huidige kapitalisme weer. Op die markten zijn het de financiële instellingen, de multinationals die de wet voorschrijven. De belangrijkste investeerders vinden we in de Verenigde Staten en Groot-Brittannië. "Eind 1996 werd de waarde van de activa⁸ van de pensioenfondsen in de Verenigde Staten berekend op 4.752 miljard dollar. Dat stemt overeen met 62% van het Amerikaanse BBP. De waarde van de collectieve financiële beleggingsfondsen (de BEVEK's) werd berekend op 3.539 miljard dollar, 46% van het Amerikaanse BBP en die van de verzekeringsmaatschappijen op 3.052 miljard, hetgeen overeenstemt met 30% van het BBP. Dat geeft een totaal van 11.343 miljard dollar, hetgeen overeenstemt met 138% van het Amerikaanse BBP en met een derde van het BBP op wereldvlak."⁹

Chesnais bewijst de haalbaarheid van de Tobin-taks. Eerst toont hij het belang ervan aan. Het is in de eerste plaats een belasting gericht tegen het kapitaal. Ten tweede: "Het belangrijkste van de campagne rond de Tobin-taks is het opvoedend aspect ervan."¹⁰ Ten slotte legt hij er de nadruk op dat de belasting moet kaderen in een bredere strategie waarbij ook andere financiële verrichtingen belast worden en gepaard moet gaan met een algemene herverdeling van de inkomsten.

Hij weerlegt de rechtse argumenten, die beweren dat de belasting onmogelijk uit te voeren is. Rechts beweert dat het onmogelijk is om de vlottende wisselkoersen te doorkruisen. Volgens rechts is de munt-speculatie onontbeerlijk om de liquiditeit en de goede functionering van de markten te verzekeren: als er op de beurs veel liquide middelen omgezet worden, dan kan een onderneming die kapitaal wil aantrek-

ken gemakkelijk kopers vinden voor haar aandelen. Chesnais reageert daarop: "Het idee dat speculatie altijd stabiliserend werkt, is wishful thinking."¹¹ Anderen beweren dan weer dat de belasting slechts kan toegepast worden indien alle landen ze toepassen (hetgeen ondenkbaar is, gezien het bestaan van fiscale paradijzen). Chesnais en Attac dringen erop aan dat het vooral de G7-landen moeten zijn (de zeven rijkste landen) die de wet toepassen. Want het zijn die economieën waarvan de meeste munten verhandeld worden. Het is in die landen dat de instellingen die actief zijn op de financiële markten gevestigd zijn en die die markten domineren.

Chesnais gaat ook in tegen de stellingen tegen de belasting van links. "De kritieken van links leggen er vooral de nadruk op dat de Tobin-taks weinig radicaal is. (...) Het is (...) wat voorbarig om op basis van een radicaal perspectief, het moment te berekenen waarop de belasting zal gerecupereerd en ten uitvoer gebracht worden door diegenen die zich beperken tot het bekampen van de gevolgen van het neoliberalisme en die de fundamenteën ervan weigeren aan te pakken. Die kritiek van links valt buiten de directe politieke verhoudingen."¹²

Voor Chesnais ligt de essentie van de actie van Attac erin druk uit te oefenen op de sociaal-democratische partijen die in Europa aan de macht zijn. "In 1995 had de kandidaat Lionel Jospin die maatregel in zijn programma voor de presidentsverkiezingen opgenomen. Voor een socialistische leider leek die maatregel vanzelfsprekend." Dat is een redelijk parlementaristische visie. En dat is meteen ook onze eerste kritiek.

Voor ons is de belangrijkste inzet van de belasting op financiële verrichtingen een beweging te maken die gedragen wordt door de arbeiders, dit wil zeggen dat die actie moet steunen op een echte volksbeweging. In het boek van Chesnais is het niet duidelijk of dat ook zijn bedoeling is. Hij verwijst bijvoorbeeld nergens naar de klassenstrijd of naar de noodzakelijke steun van de arbeiders voor die eis.

Daarna moeten we, gesteund door de werknemers, ervoor vechten dat de belasting toegepast wordt zoals zij door de werkers geëist wordt. Het kan niet zijn dat de reformistische partijen over de belasting discussiëren om te zien wat aanvaardbaar is en wat niet. Zij gaan er altijd vanuit van hetgeen voor de burgerij aanvaardbaar is en zullen de eis dan ook afzwakken. Daarom moet het niveau van de belasting nu vastgelegd worden, bijvoorbeeld op 0,1%. Dat was ook het eerste voorstel van Attac. Maar in later teksten wordt er al gesproken over een belasting van 0,05%, en onlangs zelfs van 0,01%. Men kan zo nog verder gaan, in de hoop dat de socialistische leiders dan zullen volgen.

Maar dat is onze tactiek niet. Hoe kan men trouwens de mensen opvoeden over wat het kapitalisme is en wie de kapitalisten zijn, indien men geen duidelijke, eenvoudige, ondubbelzinnige eisen heeft, waar de werknemers kunnen achter staan?

Onze tweede kritiek is nog fundamenteeler. Er wordt bijna uitsluitend de nadruk gelegd op de financiële aspecten van de economie. De crisis die in het boek uitgelegd wordt betreft uitsluitend de financiële markten. Maar de uitwassen die men daar vaststelt, brengen in feite de fundamenteeler tegenstellingen in de productie aan het licht. In 1850 schreef Marx reeds: "Een oppervlakkige waarnemer ziet niet dat de oorzaak van de crisis in de overproductie ligt. Hij ziet de opeenvolgende verstoringen van de productie niet als het noodzakelijk gevolg van de voorbije overvloed aan productie, maar als een eenvoudige reactie op de speculatie die doorprijkt wordt."¹³

Het eisenprogramma van Chesnais is alleen gericht tegen het kapitaal. Hij neemt de voorstellen van de Amerikaanse economist Howard Watchell over en stelt dat "er minimum drie belastingen nodig zijn om het kapitaal te beheersen: een taks op de wisselverrichtingen, een taks op de directe investeringen in het buitenland en een eenvormige internationale taks op de winsten".¹⁴ "Vandaag worden we geconfronteerd met de gezamenlijke dictatuur van de schuldeisers en de aandeelhouders. Dat leidt ons naar een duurzame dictatuur van de financierskapitalisten. Nadat zij hun dictatuur gevestigd hebben op het vlak van de overheidsfinanciën richten zij zich nu op de ondernemingen, via de aankoop van aandelenpakketten op de beurs en door de macht van de aandeelhouders binnen de industriële groepen te vestigen." Worden de patroons, meer bepaald die van de grote multinationals hier zelf in de val gelokt? Zijn zij ook het slachtoffer? Maken zij ook deel uit van de beweging die zich verzet tegen de 'werkelijke dictators' van de financiële wereld? Dat is helemaal niet duidelijk in het boek van Chesnais.

We komen hier dan ook dicht in de buurt van wat Hendrik De Man voorstelde. De Man was voor de Eerste Wereldoorlog een overtuigd marxist van de BWP (de Belgische Werkliedenpartij, de voorloper van de socialistische partij). In de jaren twintig zweert hij zijn ideeën af en zoekt hij zijn heil in de psychologie, de steun aan de morele waarden en de menselijke natuur. In 1933 stelt hij zijn Plan van de Arbeid voor, dat door de BWP aanvaard wordt. Dat plan steunt op de vervanging van "het oude principe van de klassenstrijd door een gemeenschappelijk front van alle productieve maatschappelijke lagen, tegen de machten van het parasitaire geld".¹⁵ Hij stelt voor om de macht van de ondernemingen die door

de grote banken gedomineerd worden, over te hevelen naar de staat. Die grote banken zijn voor hem verantwoordelijk voor de economische crisis. De eigendom blijft wel in handen van de privé-kapitalisten, die nog steeds de winsten kunnen binnenrijven. Op die manier wordt de woede van de arbeiders afgeleid van het kapitalistisch systeem zelf en gericht tegen een enkele categorie, de financiers.

Zeev Sternhell, specialist in het onderzoek naar de nationalistische en fascistische ideologie, weerlegt dat soort oppositie: "De geëiste hervormingen, met inbegrip van diegene die Hendrik De Man voor de noden van de zaak formuleert in termen van een maatschappelijke omvorming van het geheel, raken niet aan de structuren van het kapitalisme, aan de principes van de privé-eigendom, de winst of de wetten van de markteconomie. Het kapitalisme wordt niet langer aangevallen, de pijlen worden gericht tegen het grootkapitaal, de grote banken, de heren van de financiële wereld, waartegen alle kritieken van de burgerlijke orde zich sinds het einde van de 19de eeuw richten, al diegenen die in navolging van De Man de atmosfeer van de burgerlijke maatschappij verstikkend vinden, maar die desondanks weigeren om de economische basis ervan te ondergraven."¹⁶

Hendrik De Man wordt in 1938 voorzitter van de BWP. In die hoedanigheid verwelkomt hij in 1940 de Hitlerstroepen in België als bevrijders van de arbeiders.

Daarmee willen we François Chesnais zeker niet op dezelfde voet stellen als Hendrik De Man. Toch is het belangrijk om geen kloof te creëren tussen de financiële dictatuur van het kapitaal en de overheersing ervan op alle andere vlakken. Het financierskapitaal is overheersend, omdat het de noodzakelijke ontwikkeling van het kapitalisme tekent. Het financierskapitaal overheerst, omdat het in de natuur van de kapitalisten ligt om de hoogst mogelijke winst na te streven, volgens het principe dat het kapitaal zelf zijn eigen vruchten voortbrengt.¹⁷ De kapitalisten halen hun winsten, de fundamentele bron van al hun rijkdom (met inbegrip van de financiële), uit de productie, en meer specifiek uit de arbeid van de werknemers die goederen fabriceren. Het is dan ook onmogelijk om het financierskapitaal en de uitwassen ervan uit te schakelen, zonder te raken aan de fundamenten van het kapitalistisch systeem zelf. Wij zijn voorstander van een belasting op de financiële verrichtingen, wij willen inderdaad dat het opvoedend aspect het belangrijkste is in de beweging. Maar daarvoor moet de eis gekaderd worden in een bredere strijd van de onderdrukten in de hele wereld tegen het kapitalisme. Dan pas zal de Tobin-taks een positief effect hebben.

Noten

- ¹ François Chesnais, *La mondialisation du capital*, éditions Alternatives économiques et Syros, Parijs, 1994.
- ² François Chesnais (uitg.), *La mondialisation financière*, éditions Alternatives économiques et Syros, Parijs, 1996.
- ³ GATT werd in 1995 de Wereldhandelsorganisatie.
- ⁴ De dollar wordt groen biljet genoemd, naar de overheersende kleur ervan.
- ⁵ François Chesnais, *Tobin or not Tobin. Une taxe internationale sur le capital*, L'esprit frappeur, Parijs, 1998, p.57.
- ⁶ Idem, p.52.
- ⁷ Idem, p.53-54.
- ⁸ De activa is al wat een onderneming bezit. In het geval van een financiële instelling gaat het vooral over financiële beleggingen: aandelen, obligaties, liquide middelen...
- ⁹ François Chesnais, *op.cit.*, p.37.
- ¹⁰ Idem, p.14.
- ¹¹ Idem, p.62.
- ¹² Idem, p.14.
- ¹³ Karl Marx en Friedrich Engels, *La crise*, Union générale d'éditions, Parijs, 1978, p.94.
- ¹⁴ François Chesnais, *op.cit.*, p.13.
- ¹⁵ Zeev Sternhell, *Ni droite, ni gauche*, éditions Complexe, Brussel, 1987, p.230.
- ¹⁶ Idem, p.228.
- ¹⁷ Voor een grondiger analyse, verwijzen we naar Tom Thomas, *L'hégémonie du capital financier et sa critique*, éditions Albatroz, Parijs, 1999, waarvan een samenvatting elders in dit nummer.

Retour sur la condition ouvrière, een boek over de situatie van de arbeiders vandaag

Thomas Gounet

Er verschijnen steeds minder boeken over de situatie van de arbeiders, vooral in Frankrijk. Stéphane Beaud en Michel Pialoux, twee sociologen, leerlingen van Pierre Bourdieu, hebben onlangs een aantal enquêtes samengebundeld die ze gedurende vijftien jaar in de streek van Montbéliard uitgevoerd hebben. Hun onderzoek is vooral gebaseerd op contacten met arbeiders van de Peugeotfabriek in Sochaux. Het resultaat is een boek over de arbeidersklasse vandaag.

De auteurs stellen de vraag: "Waarom vandaag over arbeiders schrijven? Zijn zij geen overlevenden van een voorbijgestreefd industrieel tijdperk dat aan het verdwijnen is? Is alles over de arbeidersklasse niet reeds gezegd?"¹ Voor de auteurs "bestaan de arbeiders wel degelijk, maar men ziet hen niet meer".² Vandaar het belang om hun onderzoek te publiceren.

Het is een reeks uitgebreide getuigenissen, voorzien van commentaar. Het wordt al snel duidelijk dat de geïnterviewden meer te vertellen hebben dan dat de sociologen eruit halen. Zij nemen een autofabriek als basis. Maar de belangstelling van Beaud en Pialoux gaat niet zozeer uit naar de invoering van nieuwe arbeidsmethodes en de gevolgen daarvan op de arbeiders. Zij zijn meer geïnteresseerd in de dagelijkse belevenissen van de arbeiders en in de symboliek. Tussen de regels door leest men hoe de klassenstrijd bij Peugeot vandaag nog steeds doorgaat.

Alle getuigenissen zijn het er over eens dat vanaf het einde van de jaren 80 de arbeidsomstandigheden steeds moeilijker geworden zijn.

In die periode steeg de verkoop en wierf Peugeot tijdelijk personeel aan om de meerproductie op te vangen. Een van die tijdelijke krachten vertelt: "Wij hebben geen leven meer... We leven niet meer, we werken, we slapen, we staan op, we werken. Slapen, werken, slapen. Dat is het enigste! (Stilte) Geen vrije tijd meer, geen sport, niets... Ik deed vroeger veel aan sport, ik voetbalde, fietste, een beetje van alles. Maar het werk slurpt al onze energie op. Op het einde was ik tot niets meer in staat... Ik sliep meer dan tien, twaalf uur per dag om te bekomen van het werk. Het is allemaal te veel... Maar zo werkt dat bij Peugeot! Twee uur werken, geen moment stoppen... geen moment stoppen en dan vijf minuten pauze, dan terug twee uur werken, dan een eetpauze van twintig minuten en dan zijn we weer vertrokken, zonder ophouden. (...) Ik had geen tijd om te discussiëren, voor niets eigenlijk..."³ Omdat hij die dagelijkse problemen niet langer wil verdragen, weigert hij een vaste job. Op het moment van het interview was hij opnieuw werkloos.

Een andere arbeider werkt twintig jaar aan de lopende band. In juli 1987 vertelt hij over de veranderingen die langzaamaan doorgevoerd werden: "Ik werk waar de wagen bekleed wordt, de bumpers en de ruiten gemonteerd worden... Wij doen de bekleding... Trouwens, de terminologie verandert ook mee. Het is nu geen lopende band meer maar een lijn, het zijn geen ploegen meer maar modules, de eindafwerking van het koetswerk wordt wagenbekleding... Zelfs de woorden voor ons veranderen! Wij zijn geen geschoolde arbeiders meer, maar productiemedewerkers. Daarmee voelen we ons al direct veel beter!" Ook de werkomstandigheden zijn grondig veranderd. "Het wordt hoe langer hoe helser, in feite knettergek. Sinds twee jaar zijn de veranderingen niet meer bij te houden... Vermoeidheid en repressie... (...) Elke maand verandert de productie: deze maand bijvoorbeeld 100 wagens, volgende maand 102, daarna 98 of zelfs 20 meer of minder. Op die manier verandert ons werk voortdurend. Wij moeten meer of minder handelingen verrichten. (...) Door elke maand de productie te veranderen, verandert ook het aantal handelingen dat we moeten uitvoeren. Maar stilaan komen we tot het besef dat we steeds meer werk hebben. Dat wordt op een heimelijke, sluiske manier doorgevoerd... Drie dagen heb je het moeilijk om het tempo te volgen, maar daarna pas je je aan het tempo aan."⁴

Drie jaar later klinkt hij nog meer ontgoocheld: "Als ik moe ben, reageer ik niet meer, kan ik zelfs niet meer nadenken. Vroeger las ik veel, zelfs heel veel. Nu lees ik niets meer, ik heb gewoon geen zin meer. Ik heb geen zin meer om wat dan ook te doen, ik ben uitgeput..."⁵ Hij legt uit hoe die zware vermoeidheid samenhangt met de

verhoging van de arbeidsbelasting: "Je doet een bepaalde handeling gedurende drie, vier maanden, dat werd gechronometreerd. Maar dan komt die man met zijn chronometer terug en neemt opnieuw de tijd op. Maar in het begin ben je die post nog niet gewend, gaat het nog niet erg vlot. Maar de ketting gaat snel, dus ben je wel verplicht van een aantal trucjes te vinden, om mee te kunnen. In plaats van één stuk neem je bijvoorbeeld twee stukken mee, je zoekt allerlei middelen om tijd te winnen. Maar dan komt die kerel met zijn chronometer opnieuw langs en neemt de tijd die je gewonnen hebt opnieuw af. Vanaf nu is het op basis van die nieuwe tijdopneming dat er gewerkt wordt. De winst die je gemaakt hebt wordt van je afgenomen. Dat is een eindeloze spiraal van steeds harder werken. Daarom zijn wij ook steeds meer uitgeput."⁶

Hij legt uit wat het verschil is met vroeger: het patronaat speelt handig in op de verdeeldheid van de arbeiders. "Er is geen mogelijkheid meer om er tussenuit te knijpen... Vroeger knoeiden we wat met de chronometers, we treuzelden wat... Iedereen deed dat zo. Maar als ik vandaag treuzel en hij gaat daarna de tijd opnemen bij mijn werkmaker die zijn werk beter doet, komt hij uit op drie punten verschil... Dat kan niet. We kunnen ook niet langer treuzelen omdat het werk moet gedaan worden. Als je treuzelt heb je geen tijd meer om je wagens af te werken. Ook al wil je het niet, je bent verplicht om te lopen, om de productie te kunnen volgen."⁷ De afwisseling van arbeidsposten, waardoor de arbeiders de kans kregen om allerlei taken af te wisselen, dient in feite om de arbeidsintensiteit te verhogen.

De kern van die patronale strategie is inderdaad de verdeling van de arbeiders. Dezelfde arbeider: "Iemand die zich verzet, die tegen het systeem is, wordt gedwongen om toch te volgen. Want als er 30 man meedoet, is de 31ste wel gedwongen om te volgen. Hij komt misschien wel altijd achter de anderen, maar toch moet hij mee... Vroeger maakte ik 15 fouten per dag, maar vrijwillig hoor! Je doet je job automatisch, je kan je niet vergissen. Maar ik maakte bewust 15 fouten omdat de foutnorm 15 was! Maar vandaag kan dat niet meer, iedereen werkt op zijn maximum, en zeer zeer goed... Moest ik nu zo verder doen, zou ik afgedankt worden. Ik ben gedwongen om te volgen."⁸

Diezelfde arbeider klaagt ook het teamwork aan. Het teamwork waar Herwig Jorissen, de voorzitter van de CMB (Centrale der Metaalbewerkeren van België) zo hoog mee oploopt. "Zij ontwikkelen het idee dat elk team een zekere autonomie heeft. Het team vormt de kern en moet de problemen oplossen. Trek je plan met het werk, zorg dat het werk klaar is. Dat is het idee dat zij binnenbrengen. Binnenkort zeggen

ze: 'Er zijn zoveel wagens af te werken, er zijn zoveel arbeiders. Trek jullie plan. Los het zelf maar op hoe jullie het gaan aanpakken...' Als je dan ziek bent, is de rest niet goed gezind, want zij moeten je werk erbij nemen."⁹

Een arbeidster die in de fabriek werkt sinds 1970 vertelt over de opvoering van het arbeidsritme: "Vandaag doen wij het dubbel van hetgeen we twintig jaar geleden deden... Dat is onmogelijk! We zitten stilaan aan een verzadigingspunt! Het is onmogelijk om kwaliteit te maken en steeds sneller te werken. Dat is onmogelijk. Aan de productie wordt veel aandacht gehecht, maar van de kwaliteit trekt niemand zich nog iets aan. Het zou toch in feite het omgekeerde moeten zijn. De productiviteit is een enorm probleem vandaag. Het is in feite niet meer te doen!"¹⁰

Een jonge arbeider die hoopte met zijn diploma snel carrière te maken maar vandaag nog even ver staat, is helemaal gedemoraliseerd: "Veel oudere arbeiders zijn gewoon versleten. In het begin dacht ik 'Kijk die sukkelaars...' Het zijn sukkelaars. Maar ik ben ook een sukkelaar (heft het hoofd op, verheft zijn stem). Maar ik heb helemaal geen zin (aanzelend)... om te worden zoals zij. Je moet maar naar hun gezicht kijken, de manier waarop zij bewegen... Maar ondertussen sta ik al drie jaar aan de ketting... en nu begrijp ik het... Het is echt slavernij. Men zegt dat de slavernij afgeschaft is, maar ik geloof er niets van... Het is niet langer mogelijk... de arbeidsbelasting die steeds zwaarder wordt... de productiviteit die blijft stijgen... de kwaliteit... 'De beste zijn, de eerste zijn', dat is het devies!"¹¹

De arbeidsintensivering wordt op een emotionele manier zeer duidelijk weergegeven door de arbeiders. Maar de auteurs leggen de fundamentele reden ervan niet uit, namelijk de vervanging van het ene uitbuitingssysteem door een ander. Het systeem van Ford, dat aan het begin van de eeuw door Henry Ford ingevoerd werd en dat gebaseerd was op de montageband, is vervangen door een nieuw systeem, het toyotisme (van Toyota). Dat systeem vergt veel meer van de arbeiders. Er wordt voortdurend gezocht naar middelen om de dode tijd uit te schakelen. De arbeiders worden constant maximaal belast. De patroon zoekt voortdurend naar nieuwe mogelijkheden om de productiviteit te verhogen. De arbeiders moeten zich ook voortdurend aanpassen aan de veranderde vraag. Minder of meer wagens, telkens opnieuw een ander type. In een oogopslag moeten zij weten welke handelingen zij moeten uitvoeren aan de wagen die langskomt. Daarnaast worden zij ook verdeeld door de directie. Het teamwork legt de druk om te produceren binnen de groep, zoals een arbeider al eerder

uitlegde. Het collectief gevoel verdwijnt. Elke arbeider begint zijn collega als een gevaar te zien.

Tegen die impliciete achtergrond stellen de auteurs 'hun' theorie voor. De jaren 80 vormen een scharnierpunt tussen de arbeidersklasse van de jaren 70 en die van de jaren 90.

In de jaren zeventig hadden de arbeiders het gevoel dat ze een geheel vormden, dat zij verbonden waren. Zij vormden een samenhangende groep. Zij hadden een hoog klassenbewustzijn. Daardoor konden zij allerlei toegevingen van het patronaat afdwingen, onder meer op het vlak van de lonen en de arbeidsomstandigheden.

In de jaren tachtig is dat allemaal veranderd. Het kapitalisme ging in het offensief, met als resultaat de val van de Berlijnse muur. Die gebeurtenis heeft veel oudere arbeiders aan het twijfelen gebracht. In dezelfde periode daalde de petroleumprijzen en steeg de verkoop opnieuw. De patroons wierven nieuwe arbeiders aan. Maar die waren hoger geschoold. Hun diploma en de illusies die de bedrijfsleiders hen gaven, deden hen dromen van een snelle carrière. Zij hadden een veel individualistischere mentaliteit.

In de jaren 90 zijn de arbeiders verdeeld. "De arbeidersklasse als zodanig is uiteengespat onder druk van een aantal centrifugale krachten: de industrialisatie in Frankrijk ging verder teloor, traditionele arbeidersbastions verdwenen (het Noorden, Lorraine, Loire en Renault-Billancourt), de productie werd meer geïnformatiseerd, er was minder vraag naar ongeschoolde werknemers, meer vrouwen gingen werken, de fabrieken lagen steeds verder verspreid, de PCF brokkelde steeds verder af, het collectief gevoel en het klassenbewustzijn gingen steeds verder achteruit en de intellectuelen vertoonden steeds minder interesse voor alles wat met de arbeiderswereld te maken had."¹² Sommigen geraakten gedemoraliseerd en geloofden er niet meer in. Anderen waren ontgoocheld. Slechts een kleine minderheid kreeg een gemakkelijke post naast de ketting. "Hun wereld stortte helemaal in."¹³

De pessimistische visie over de arbeidersklasse van de auteurs moet wel bijgesteld worden. De arbeidersklasse heeft de laatste jaren een aantal belangrijke gevechten geleverd. In 1989 staakten de arbeiders van Peugeot in Mulhouse verschillende weken. De arbeiders van Sochaux volgden hun voorbeeld. De auteurs hechten daar weinig belang aan in hun analyse. Voor hen behoren die stakingen tot het decor. Het is voor hen geen apart thema. Een ander voorbeeld van de weigering van de arbeiders om zich bij de toestand neer te leggen, is de strijd die de arbeiders van Renault-Vilvoorde in 1997 gevoerd hebben tegen de sluiting van hun fabriek. Of de strijd die de arbeiders en

delegees van de staalfabriek Forges de Clabecq leverden. De kapitalisten wilden hun fabriek sluiten. Door hun verzet zijn zij erin geslaagd de fabriek open te houden.

Tegen die achtergrond zetten Beaud en Pialoux hun paradox uiteen, namelijk het feit dat veel arbeiders in de onderneming voor de CGT (de meest strijdbare vakbond) stemmen en op nationaal vlak voor het FN (Front National) van Le Pen, de Franse fascistische partij.¹⁴

Voor de twee sociologen zijn het vooral de ontgoochelde arbeiders die het meest CGT-Front National stemmen. Zij zijn verbitterd en verwerpen de maatschappij en zij die hen verraden hebben, de bedrijfsleiders en de politici. Daarom kiezen zij in de onderneming voor de CGT, het belangrijkste alternatief voor de huisvakbonden.

Maar volgens diezelfde arbeiders krijgen de immigranten hoe langer hoe meer een betere behandeling. Zij stellen vast dat een aantal instellingen en mensen zich bezighouden met de vreemdelingen en vragen zich af: "Waarom zij en niet ik? Waarom laat de directie mij in de steek? Ik ben nochtans voldoende geschoold." Zij richten hun agressiviteit op de vreemdelingen. Zij wijzen hen af, net zoals de maatschappij, die hen afwijst. Daarom stemmen zij op de meest racistische partij, het Front National.

"Het is belangrijk om aandacht te besteden aan de bedoeling van dat stemmen op Le Pen. Het drukt een diepgewortelde maatschappelijke haat uit, die bij steeds meer arbeiders leeft. Het is ook een manier om hun verzet uit te drukken tegen de manier waarop zij de laatste jaren behandeld zijn. Door op het FN te stemmen, drukken zij hun eigenwaarde uit. Zij hebben heel hun leven hard gewerkt om een huis te bouwen, hun kinderen een goede opvoeding te geven... De arbeiders kunnen die eigenwaarde, die voor sommigen die niet vertrouwd zijn met de mentaliteit van gewone mensen belachelijk lijkt, vandaag brutaal verliezen."¹⁵ En zij verliezen die inderdaad, onder meer door werkloos te worden.

Beaud en Pialoux gaan verder in op de relatie tussen die groep en de immigranten: "De vijandigheid van de arbeiders tegen alles wat ook maar lijkt op positieve discriminatie in het voordeel van de immigranten, verwijst in feite naar de angst die zij hebben om terecht te komen in een spiraal van ondraaglijk maatschappelijk verval, zij die twintig jaar geleden nog dachten op de maatschappelijke ladder te klimmen: geschoolde arbeider worden, daarna meestergast, een eigen huis, een betere toekomst voor hun kinderen."¹⁶

Een oplossing vinden voor het racisme en het fascisme is natuurlijk niet eenvoudig. De auteurs geven een aarzelend antwoord: "Een van

de belangrijkste opdrachten voor de arbeidersbeweging die trouw wil blijven aan haar geschiedenis en die de huidige trend wil ombuigen, is opnieuw de band tussen de verschillende generaties te herstellen, de relaties tussen de verschillende beroepsgroepen die nauw bij de arbeiderswereld aanleunen (bedienden, technici, cultuurambtenaren...) nauwer aan te knopen en lessen te trekken uit andere vormen van strijd die zich buiten de fabrieken afspeelt.¹⁷ Zij gaan daarbij voorbij aan het feit dat de uitbuiting van de arbeiders zich in de fabriek afspeelt, dat de collectieve kracht van de arbeiders zich in de fabrieken bevindt.

Als men tegen de stroom wil ingaan en overwinningen wil behalen, moet de strijd in de fabrieken verder gezet worden. De collectieve strijdbewegingen moeten hersteld worden, elke verdeling op het vlak man/vrouw, ras of nationaliteit moet bestreden worden, de eenheid van de arbeidersklasse moet hersteld worden zodat de strijdbaarheid van de arbeiders tegen de strategische plannen van de kapitalisten hersteld wordt. Het zijn de kapitalisten die verantwoordelijk zijn voor de verslechtering van de arbeidsomstandigheden en van de levensomstandigheden van de bevolking. De eenheid van de arbeidersklasse op nationaal vlak moet hersteld worden. Daarom is de strijd tegen racisme en nationalisme zo belangrijk binnen de arbeidersbeweging. Die strijd vormt de basis voor de internationale solidariteit van de werkers in het land zelf (tussen de autochtone arbeiders en de immigranten). Die strijd moet bovendien verbonden worden met de strijd die de arbeiders voeren tegen de uitbuiting overal ter wereld. Voor de delegees van Forges de Clabecq de strijd aangingen met het patronaat en met de regering die de fabriek wilden sluiten, hadden zij een hardnekkige campagne gevoerd tegen het racisme onder de arbeiders. Dat is een voorbeeld dat navolging verdient.

Noten

¹ Stéphane Beaud en Michel Pialoux, *Retour sur la condition ouvrière. Enquête aux usines Peugeot de Sochaux-Montbéliard*, éditions Fayard, Parijs, 1999, p.13.

² Idem, p.15.

³ Idem, p.51.

⁴ Idem, p.55.

⁵ Idem, p.56.

⁶ Idem, p.57.

⁷ Idem, p.57.

⁸ Idem, p.56.

⁹ Idem, p.58.

- ¹⁰ Idem, p.139.
- ¹¹ Idem, p.307.
- ¹² Idem, p.418.
- ¹³ Idem, p.383.
- ¹⁴ Tijdens de presidentsverkiezingen van 1995 was Le Pen de kandidaat die de meeste stemmen haalde bij de arbeidersklasse, namelijk 30%. In Sochaux-Montbéliard behaalde het Front National een score van 20 tot 25% in verschillende verkiezingen.
- ¹⁵ Stéphane Beaud en Michel Pialoux, *op.cit.*, p.397-398.
- ¹⁶ Idem, p.403.
- ¹⁷ Idem, p.427.

Souffrance en France van Christophe Dejours

Thomas Gounet

Tijdens de RTBF-uitzending¹ over de zelfmoord van een arbeider van Volkswagen in Brussel werd de psycholoog Christophe Dejours geïnterviewd. In 1998 publiceerde hij *Souffrance en France*.² Het boek gaat in feite weinig over Frankrijk. Het is vooral een onderzoek over "de banalisering van het sociaal onrecht" (La banalisation de l'injustice sociale, de ondertitel van het boek).

Dejours is vooral getroffen door zelfmoord op het werk. Hij geeft het voorbeeld van een autofabriek in Frankrijk: "De angst om te durven klagen ligt aan de basis van een betreuenswaardig precedent: men kan voortaan zelfmoord plegen in een atelier van dat bedrijf³, zonder dat zoiets voor opschudding zorgt. Dat is een betreuenswaardig precedent: een wanhoopsdaad, die redelijk spectaculair en veelbetekenend is en die duidelijk gericht is tot de collega's en de onderneming, wordt op die manier gebanaliseerd. Zo wordt de dood van een mens, van een collega in het atelier, een normaal onderdeel van de arbeidsomstandigheden en verlaagd tot een banaal incident."⁴

Hoe is een dergelijke daad te verklaren? En hoe komt het dat men daarbij onverschillig blijft? Hoe moet men begrijpen dat zoveel mensen de werkloosheid aanvaarden, dat zij zich niet verzetten tegen een dergelijke onrechtvaardige situatie? Volgens Christophe Dejours biedt het ontbreken van een ideologisch alternatief voor het liberalisme geen voldoende antwoord. Normaal zou het leed woede moeten veroorzaken en dus een reactie. Er speelt dus iets anders mee, iets dat zich situeert op individueel vlak.

De Franse psycholoog⁵ vergelijkt het resultaat van een enquête die hij hield in een autofabriek met de analyse die hij twintig jaar eerder maakte. Hij stelt een aantal grondige veranderingen vast.

Ten eerste, overal werden Japanse methodes ingevoerd. Het bedrijf werkt *just-in-time*. De timing maakt dat alle afdelingen tot het uiterste gespannen zijn.

Vervolgens, als gevolg daarvan, is de arbeidsintensiteit maximaal. Hij beschrijft de arbeidsomstandigheden: "Een gedetailleerder analyse van de arbeidsomstandigheden toont aan dat de dode tijden verdwenen zijn, dat de graad van arbeidsbelasting (de tijd dat men op de ketting aanwezig is en die direct verband houdt met de montage of de productie, min de tijd die men besteedt aan verplaatsing, bevoorradig, pauze of ontspanning) veel groter is dan in het verleden. Er bestaat geen enkele mogelijkheid om zich aan het tempo te onttrekken, om zich (zelfs maar voor even) individueel of collectief aan de dwang van de organisatie te onttrekken. De belangrijkste bekommernis van het individu is het uithouden, dit wil zeggen de mogelijkheid om op het moment zelf en in de toekomst stand te houden, zonder af te zakken, zonder zijn handen open te halen (sommige arbeiders wonden vonden om hun vingers tegen het bloeden), zonder zich te kwetsen en zonder ziek te worden. Eerlijk gezegd, de arbeidsomstandigheden en het tempo zijn hels! Alleen, het wordt niet meer gezegd. Het is gewoon normaal!"⁶

Tegelijkertijd werft het bedrijf slechts met mondjesmaat aan. Er zijn 15.000 aanvragen, maar na een lange en strenge selectieprocedure worden er slechts 150 tot 300 jongeren aangeworven. Het leed van diegenen die werken, wordt zo nog versterkt door het leed van diegenen die geen werk hebben. Het instandhouden van een hoge werkloosheidsgraad, en daardoor de bedreiging dat de arbeiders die niet mee kunnen, elk moment kunnen vervangen worden door een werkloze, is een logisch gevolg van de steeds hogere arbeidsintensiteit. Er is niet alleen een probleem van werkloosheid, ook diegenen die werk hebben lijden.

Men kan niet langer spreken over werkonzekerheid, maar over onzekerheid in het algemeen, want alle werknemers worden ermee geconfronteerd. Christophe Dejours klaagt de gevolgen van die situatie aan. Ten eerste, de arbeidsintensivering en het dagelijks lijden van de arbeider dat daarmee gepaard gaat. Ten tweede, het ontbreken van reactie en verzet tegen die situatie. Ten derde: "Men voert een defensieve strategie: men zwijgt, is blind en doof. Iedereen is voornamelijk bezig om stand te houden. Aan het ongeluk van de andere kan men

'niets doen'. Het beeld alleen al hindert, is een bijkomend subjectief probleem, holt het uithoudingsvermogen uit. Om te overleven, moet men zich afsluiten van datgene wat men rond zich vaststelt. Uit onze enquête blijkt dat iedereen, van arbeider tot kaderlid, zich op dezelfde manier verdedigt: door het leed van de andere te ontkennen en over het eigen leed te zwijgen."⁷

Het basismechanisme om zijn eigen leed en dat van de anderen te aanvaarden, is angst. Angst om zijn job te verliezen, angst dat zijn arbeid niet erkend wordt, angst om door zijn kameraden afgewezen te worden... "Die angst is voortdurend aanwezig en leidt tot gehoorzaamheid, zelfs tot onderwerping. Die angst breekt de solidariteit tussen de arbeiders, creëert een kloof tussen het eigen leed en dat van de andere, die nochtans evenzeer lijdt, op dezelfde manier. Die angst creëert des te meer een kloof tussen diegenen die gebukt gaan onder de arbeidsomstandigheden en diegenen die ver van die wereld af staan: de uitgeslotenen, de werklozen. Het leed van die laatsten verschilt grondig van dat van diegenen die werken. Op die manier creëert die angst een groeiende kloof tussen hen die werken en hen die niet werken."⁸

Daar bovenop komt een redenering die de gegrondheid van die houding rechtvaardigt en die het leed ontkent dat daardoor veroorzaakt wordt. Dat is echter een leugenachtige redenering. Wie zich verzet en het onrecht aanklaagt, wordt dan ook gemarginaliseerd. Het is de wet van de stilte die geldt.

Volgens Christophe Dejours ligt de oorsprong van een dergelijke houding in het 'viriel' gedrag. De meeste arbeiders, met inbegrip van de vrouwen, houden in bijna onmogelijke omstandigheden stand, uit angst om hun gezicht te verliezen, uit angst om laf gevonden te worden, om toch maar 'man te zijn'. De overheersende redenering van het liberalisme stelt dat het noodzakelijk is om de economische oorlog te winnen. Voor de 'eenvoudige frontsoldaten' is het dan ook 'à la guerre comme à la guerre'.⁹

Zo komt de auteur tot zijn concept van 'banalisering van het kwade', "dit wil zeggen, van het proces waardoor een uitzonderlijk gedrag, waarop meestal gereageerd wordt en dat normaal gecorrigeerd wordt door het gedrag van de meerderheid, tot norm wordt verheven, zelfs een bepaalde waarde krijgt."¹⁰ Zijn stelling is dat die banalisering verloopt via het werk. Via het werk dringt die banalisering door in het maatschappelijk leven.

Christophe Dejours maakt dan een vergelijking tussen de arbeidsomstandigheden onder het liberalisme (en de Japanse methodes) en

de arbeidsomstandigheden in nazi-Duitsland. Op het vlak van de psychologische motor die die twee systemen drijft, is er volgens hem geen verschil. Het is een systeem dat het leed banaliseert en die dat leed nog verergert door het te rechtvaardigen en als goed en noodzakelijk voor te stellen. Aan alle elementen, van kaderlid tot eenvoudige arbeider, wordt begrip gevraagd om het systeem in de gewenste richting te sturen. "De overeenstemming tussen de twee systemen betreft vooral de banalisering van het leed, en niet zozeer de banaliteit, dit wil zeggen de verschillende fasen waardoor de moraal ten opzichte van het leed van de anderen in de gewenste richting omgebogen wordt en het leed eenvoudigweg getolereerd wordt."¹¹

Toch zijn er verschillen. Ten eerste, in het geval van het liberalisme situeert het proces zich in het kader van de economische oorlog, in het geval van het nazisme in het kader van de overheersing van de wereld. Volgens Christophe Dejours overheerst in het eerste geval de economie de politiek, terwijl het onder het fascisme het omgekeerde is. Dat onderscheid lijkt ons erg betwistbaar. Met het tweede punt daarentegen kunnen wij volmondig instemmen. Het betreft hier de manier waarop met tegenstanders omgesprongen wordt. In het liberalisme worden zij gemarginaliseerd: "Niet zozeer omdat zij de minderheid vormen, maar door het feit dat de rest van de bevolking de banalisering van het kwade aanvaard heeft. Zich verzetten levert weinig op, omdat een deel van de bevolking het systeem aanvaardt. Acties en betogingen kunnen efficiënt zijn, maar zij hebben weinig betekenis als ze geen weerslag vinden in een gestructureerd en geloofwaardig politiek alternatief."¹² Het nazisme daarentegen maakt gebruik van alle mogelijke vormen van intimidatie en repressie, van beroepsverbod tot terreur, zelfs tot moord, tegen al diegenen die zich durven verzetten tegen het fascistisch systeem.

Zoals dikwijls in een dergelijke analyse, is het zwakste en het minst uitgewerkte punt, het antwoord op dergelijk fenomeen. Christophe Dejours gaat uit van een individueel proces, hij is voorstander van meer moed en rede. Die twee factoren spelen natuurlijk een rol. Er is moed voor nodig om zich te verzetten, want de ideologische druk (maar ook van de politie) is vandaag zeer groot. Er moeten ook duidelijker argumenten geformuleerd worden, die de absurditeit en het onmenselijk karakter van het systeem aantonen. Maar zoals de auteur zelf aangeeft, er moet ook een degelijk politiek programma zijn, dat de wortels van het kwaad aanpakt (voor ons betekent dat de omverwerping van het kapitalisme dat aan de basis ligt van zowel het liberalisme als het fascisme).

Een belangrijk punt in de aanvaarding van de banalisering van het leed is het 'ieder voor zich'-gevoel. Daarom moet elke daad van solidariteit tussen de arbeiders, hoe klein ook, aangemoedigd worden. Moed en rede kunnen alleen maar versterkt worden als de werknemers weten dat de 'angst' ook voor de anderen geldt, maar dat zij toch kunnen rekenen op hun steun om zich te verzetten. Het is niet zo dat de arbeiders vandaag niet meer in staat zijn tot solidariteit, zelfs op internationaal vlak. Alleen zijn de omstandigheden om zijn solidariteit te betonen vandaag veel moeilijker geworden. Bijvoorbeeld in de fabrieken, waar men steeds minder tijd heeft om te spreken, om te discussiëren. Daar moeten wij dringend werk van maken, om dat te veranderen.

Noten

- ¹ *Faits divers*, november 1999.
- ² Christophe Dejours, *Souffrance en France*, éditions Le Seuil, Parijs, 1998.
- ³ Waarschijnlijk Renault.
- ⁴ Christophe Dejours, *op.cit.*, p.51.
- ⁵ In feite is hij psychiater en psychoanalist.
- ⁶ Christophe Dejours, *op.cit.*, p.54.
- ⁷ Idem, p.59.
- ⁸ Idem, p.61.
- ⁹ Idem, p.117.
- ¹⁰ Idem, p.137.
- ¹¹ Idem, p.174-175.
- ¹² Idem, p.159.

Marxistische Studies - Etudes Marxistes

Inhoud van vroegere nummers - nog steeds beschikbaar

Let wel: de nummers 1 tot 25 bestaan enkel in het Frans

MARXISTISCHE STUDIES 51/2000 200 FB

Ecologie en marxisme

Inleiding: Ecologie en marxisme

Didier Bette

Het kapitalisme vernietigt mens en natuur

Didier Bette

Het socialisme als basisvoorwaarde voor duurzame ontwikkeling

Charly Da Silva

Het ecologisch bilan van de socialistische landen

Alexander Kempeneers en Didier Bette

Moet de mens terug met de natuur verbonden worden?

Alexander Kempeneers

De politieke economie van de milieubescherming

Pal Steigan

Niet meer maar beter?

Een marxistische kritiek op een groenlinkse maatschappijvisie van Dirk Geldof

Dirk Van Duppen

Boekbesprekingen

Attac: Tegen de dictatuur van de markt

Thomas Gounet

Het einde van de arbeid door Jeremy Rifkin

Thomas Gounet

De hegemonie van het financierskapitaal en haar kritiek van Tom Thomas

Thomas Gounet

MARXISTISCHE STUDIES 50/2000 200 FB

Het fascisme gisteren en vandaag

Het fascisme gisteren en vandaag

Rapporten voorgesteld op het Internationaal Communistisch Seminarie van Brussel
(2 - 5 mei 2000)

Herwig Lerouge

Zwart-blauw Oostenrijk, één van de 15 Europese sterren

Peter Mertens

Arbeidersklasse en fascisme

Kurt Gosswailer

Het fascistische gevaar in Italië

Gerhard Feldbauer

Het Amerikaanse kapitalisme gooit de onderdrukte naties achter de tralies

Monica Moorehead

Fascisme in Turkije

Revolutionair Volksbevrijdingsfront (DHKC), Turkije

De rol van het religieuze fundamentalisme in de ontwikkeling van de fascistische beweging in India

Communistische Partij van India (marxistisch-leninistisch) - Nieuwe Democratie

De nationale kwestie in België - een marxistische visie

Over het nationale vraagstuk

Danny Vandenbroucke

Natie en nationalisme

Thomas Gounet en Mohammed Ali Hassan

De Vlaamse kwestie

Danny Vandenbroucke en Mohammed Ali Hassan

Betekent federalisme meer democratie?

Danny Vandenbroucke

Federalisme en arbeidersbeweging in Wallonië: socialisme of klassensamenwerking

Johnny Coopmans

Hoe de Sovjetregering de nationaliteitenkwestie oplost

L. Perchik (1932)

Sociale verkiezingen 2000:

bijdrage tot het debat over syndicale strategie en strijd

Met de sociale verkiezingen van 2000 voor de deur

Jef Bruynseels en Imelda Haesendonck

Julien Lahaut, een communistische syndicalist in het vuur van de arbeidersstrijd

Imelda Haesendonck

De revolutionaire vakbondsoppositie in Duitsland in de jaren dertig

Jo Cottenier

Frank Watters en Arthur Scargill: jarenlang geduldig werk om de Britse mijnwerkersvakbond te veranderen

Bob Roeck

Van vakbondsoppositie tot communistische vakbond: de verovering van de CGT in Frankrijk

Jo Cottenier

De Non-communist left policy van het Amerikaanse State Department in België en de Belgische socialisten tussen 1944 en 1949

Arnaud Staquet

Participatief management: de weg naar de hel bij Caterpillar in Decatur, USA

Interview met Larry Solomon van de Union of Automobile Workers

Jo Cottenier en Michel Mommerency

De sociaal-democratie: ware agenten van de burgerij in de arbeidersbeweging'

Boekbespreking: *Social Democracy, The Enemy Within* van Harpal Brar

De Navo tegen Joegoslavië

De strijd van de volkeren tegen de oorlog

De 'nieuwe wereldorde' vernietigt vrijheid, vooruitgang en onafhankelijkheid

Branko Kitanovic (Joegoslavië)

De situatie in de Balkan en de Navo-oorlog tegen Joegoslavië

Athanasios Papatrigas (Griekenland)

De Kaukasus heeft een globale geopolitieke betekenis voor de Verenigde Staten

Pantelemon Georgadze (Georgië)

Resolutie over de Navo-agressie tegen Joegoslavië

Internationaal Communistisch Seminarie

De strijd van het Colombiaanse volk tegen de oorlog

Revolutionaire Gewapende Krachten van Colombia - Volksleger (FARC-EP)

De imperialistische oorlog in Centraal-Afrika vandaag

Combo Rovumba (Zimbabwe)

De militaire agressie van het Verenigd Koninkrijk en de Navo tegen de Malvinas

Sergio Ortiz (Argentinië)

Er moet een anti-imperialistische vredesbeweging komen!

Communistische Partij Marxistisch-Leninistisch van Zweden (KPML-r)

Verklaring van het Internationaal Communistisch Seminarie

Brussel 4 mei 1999

Geschiedenis van de landbouw

Boekbespreking - Tomas Gounet

MARXISTISCHE STUDIES 46/1999 200 FB

De militaire strategieën van het imperialisme

De strijd van het volk tegen het imperialisme dat oorlogen voortbrengt

José Maria Sison

De wereldwijde strategie van het VS-imperialisme

Ray O. Light Group (Verenigde Staten)

De militaire strategie van het Japanse imperialisme

Communistische Bond van Japan

De militaire strategie van het Duitse imperialisme

Klaus Hubig

De militaire strategie van het Britse imperialisme

Harpal Brar

Imperialisme betekent oorlog! Voor een wereldwijd anti-imperialistisch front!

Internationaal Communistisch Seminarie

De Binnenlandse Vijand, een onontbeerlijk boek voor elke syndicalist

Maria McGavigan

MARXISTISCHE STUDIES 45/1999 200 FB

De economische crisis van het kapitalisme

De economische crisis van het kapitalisme

Thomas Gounet

Marx over de economische crisis

Thomas Gounet

De kenmerken van de huidige crisis

Thomas Gounet

De inzet van de huidige economische crisis

Thomas Gounet

Kapitalisme: bron van armoede en ellende

Bespreking Jaarrapport Ontwikkelingsprogramma van de Verenigde Naties

Het grote schaakspel

Bespreking van het boek van Z. Brzezinski - Thomas Gounet

MARXISTISCHE STUDIES 44/1998 200 FB

Welk antwoord op het neoliberale offensief?

Welk antwoord op het neoliberale offensief?

Thomas Gounet

Is de theorie van het neoliberalisme geen neoreformisme?

Thomas Gounet

Is MIA, het Multilateraal Investeringsakkoord, publieke vijand nummer één?

Thomas Gounet

MIA is ongewenst

Thomas Gounet

We moeten ons verenigen tegen het Multilateraal Investeringsakkoord

Gemeenschappelijke resolutie van de Communistische Partijen van Canada,

Australië en de Verenigde Staten van Amerika

Het socialistisch economisch mirakel

Bespreking van het boek van Paul Bairoch, *Victoires et déboires - Histoire économique et sociale du monde du XVIe siècle à nos jours*

Thomas Gounet

De Communistische Partij van België en het koloniale vraagstuk (1945-1961)

Juliette Broder

MARXISTISCHE STUDIES 43/1998 200 FB

Het kapitalisme heeft de Aziatische crisis

Thomas Gounet

De samenstelling van de arbeidersklasse

De historische rol van de arbeidersklasse in de sociale evolutie

Eleni Bellou (Communistische Partij van Griekenland)

Veranderingen in de samenstelling van de arbeidersklasse en het proletariaat

Jean Pestieau (Partij van de Arbeid van België)

Veranderingen binnen de arbeidersklasse en een onverzoenlijke sociale coalitie

Lotta per la Pace e il Socialismo - Forum dei Communista

De situatie van de arbeidersklasse in Rusland

De situatie van de arbeidersklasse en het werk onder de massa's in Rusland

Evgeni Piskoën (Communistische Partij van de Sovjet-Unie)

Enkele kenmerken van de arbeidersklasse in Rusland vandaag

Boris Jatsjemeniov (Russische Communistische Arbeiderspartij)

De actuele situatie van de vakbondsbeweging in Rusland

Michail Popov (Russische Partij van Arbeiders en Boeren)

Nationalisme en internationalisme onder de arbeiders van Rusland en de republieken van de USSR

Oleg Shenin (Unie van Communistische Partijen - Communistische Partij van de Sovjet-Unie)

De communistische beweging is in gevaar

Saiad Saïadov (Verenigde Communistische Partij van Azerbaidzjan)

MARXISTISCHE STUDIES 42/1998 200 FB

Cultuur en kunst, een revolutionaire visie

Françoise Thirionet et André Simone

Bertolt Brecht: debat over het realisme en politieke teksten

MARXISTISCHE STUDIES 41/1998 200 FB

Het Manifest van de Communistische Partij

Karl Marx en Friedrich Engels

(Heruitgave naar aanleiding van de 150e verjaardag van de verschijning van het Manifest in 1848)

Het Manifest, 150 jaar jong in een geschiedenis die meet met de maat van eeuwen

Ludo Martens

Inleiding

Grote voorbeelden voor de jeugd van 1998

Het werk van Marx en Engels, een uitdaging aan de wereld en de geschiedenis

De contrarevolutie in 1794 en 1871

Een programma voor de socialistische revolutie

Een zelfbewuste klassenpartij

De revolutie, een internationaal proces

Van waar komt het anticommunisme?

De onweerstaanbare comeback van Marx

MARXISTISCHE STUDIES 40/1997 200 FB

Een nieuw programma voor de PVDA

Studiewerk en voorbereiding van een nieuw programma van de PVDA

Danny Vandembroucke

Over de onderwaardering van de studie in de PVDA

Thomas Gounet

Programma van de Communistische Internationale

(Goedgekeurd op het VIe Wereldcongres op 1 september 1928 in Moskou)

Programma van de Communistische Partij van Griekenland

(Aangenomen door het XVe Congres - mei 1996)

MARXISTISCHE STUDIES 39/1997 200 FB

De weg van de wereldrevolutie in de 21e eeuw

Bij de tachtigste verjaardag van de Oktoberrevolutie

Ludo Martens

Hoofdstuk I. Staat en revolutie

1. De klassennatuur van de burgerlijke staat

2. De burgerlijke democratie

3. De 'parlementaire overgang'

Hoofdstuk II. Het imperialisme is de vooravond van de socialistische revolutie

1. De natuur van het imperialisme

2. Imperialisme, oorlog en revolutie

3. Reformisme en revisionisme tegen het leninisme

Hoofdstuk III. Socialistische revolutie en revolutionair geweld

1. De revolutie is een verbeterd oorlog

2. De vreedzame ontwikkeling van de revolutie

3. De opportunisten Kamenev en Zinovjev tegen Lenin

Hoofdstuk IV. De dictatuur van het proletariaat

1. Het essentiële vraagstuk van het marxisme

2. De socialistische staat en de sovjets

3. De klassenstrijd onder de dictatuur van het proletariaat

Marx, Engels en Lenin over de dictatuur van het proletariaat

Eike Kopf

De weg van de Oktoberrevolutie blijft geldig

Krishna Chakraborty

MARXISTISCHE STUDIES 38/1997 200 FB

Cuba socialista vencera

Waarom het socialistische Cuba zal overwinnen

Pol De Vos

Het werk van de Communistische Partij van Cuba in de huidige situatie

Documenten van het Centraal Comité van de Communistische Partij van Cuba

De imperialistische politiek tegen de Cubaanse Revolutie en "Luik II" van de Wet Torricelli

Documenten van het Centraal Comité van de Communistische Partij van Cuba

De revolutionaire zuiverheid bewaren, een fundamenteel principe

Raúl Castro

Het trotskisme, een vulgair instrument van het imperialisme en de reactionairen

Fidel Castro

Cuba en haar trotskistische 'vrienden' van de IVde Internationale

Danny Vandenbroucke

MRTA: de verzoeningsgezinde guerrilla in Peru

Luis Arce Borja

MARXISTISCHE STUDIES 37/1997 200 FB

Strijd voor werk

Handvest voor werk van de PVDA

Tewerkstelling bedreigd in automobielsector en staalindustrie

Het project Vande Lanotte tegen Renault-Vilvoorde

Thomas Gounet

Waarom heeft het Volkswagen-model zoveel succes?

Thomas Gounet

Welke toekomst voor de staalnijverheid?

Jean Valet

Syndicale antwoorden

Het groot debat van syndicaal links: Roberto D'Orazio, Antonio Cocciolo, Hendrik Vermeersch en Michel Grovenius nemen het woord

Herwig Lerouge en Jo Cottenier

De "Japanse" strategie van Jorissen

Thomas Gounet

De hete jaren van de koude oorlog bij de CGT in Renault-Billancourt

Boekbespreking: Thomas Gounet

De Socialist Labour Party van Arthur Scargill: een alternatief voor Labour?

Harpal Brar (*Lalkar*)

MARXISTISCHE STUDIES 36/1997 200 FB

Crisis van het kapitalisme en mondialisering

Crisis van het kapitalisme en mondialisering

Inleiding: Thomas Gounet en Danny Vandenbroucke

Over de algemene crisis van het kapitalisme

Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War

Over de mondialisering

Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - People's War

Over de globalisering van het monopoliekapitalisme

Communistische Partij van de Filippijnen

Het Sienjaar: een mix van ethisch socialisme en Vlaams nationalisme

Kris Merckx

Communistische vrouwen in de Weerstand

Hulde aan Eekman en Suzanne Dudicq-Chevreulle

Twaalf rapporten over de anti-imperialistische strijd onder de Nieuwe Wereldorde

Inleiding

Ludo Martens

I. Ervaringen van politieke strijd, legale en parlementaire strijd tegen het imperialisme

De anti-imperialistische strijd in het tijdperk van de Nieuwe Wereldorde

Sivaraman Balasubramanian, Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - Liberation

Legale en parlementaire strijd tegen het imperialisme: een Indische ervaring

Kaushik Banerjee, Centraal Comité van de Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) - Janas-hakti

De rol van de legale en de parlementaire strijd in het anti-imperialistisch front in de derde wereld: een Nepalees perspectief

Madhav K. Nepal, algemeen secretaris van de Communistische Partij van Nepal (Verenigde Marxist-Leninisten)

De steun van de massa's zoeken

Jose Reinaldo Carvalho, secretaris Buitenlandse Betrekkingen van het Centraal Comité van de Communistische Partij van Brazilië (PCdoB)

Over de ervaring van de Syrische Communistische Partij in de nationale anti-imperialistische en antizionistische allianties

Dr. Ammar Bagdache, lid van Politiek Bureau van het Centraal Comité van de Syrische Communistische Partij

II. Ervaringen van gewapende strijd tegen het imperialisme

De nationaal-democratische revolutie via de langdurige volksoorlog

José Maria Sison, voorzitter-stichter van de Communistische Partij van de Filippijnen

Ervaringen van de gewapende strijd in India

Centraal Comité van de Communistische Partij van India (Marxistisch-Leninistisch) (People's War)

Gewapende strijd en politiek massawerk in Mexico

Collectief van politieke gevangenen, militanten van PROCUP-PDLP

Over gewapende strijd, massastrijd en anti-imperialistische strijd

Luis Arce Borja, directeur van Diaro Internacional (Peru)

De revolutionaire gewapende strijd in Colombia

Communistische Partij van Colombia (Marxistisch-Leninistisch) - Volksbevrijdingsleger (EPL)

Principes voor politieke massastrijd en gewapende strijd tegen het imperialisme

Devrimci Halk Kurtulus Partisi - Cephesi, Volksbevrijdingspartij en Front.

De revolutionaire guerrilla blijft een sterk strijdinstrument voor democratische veranderingen

Guerrillacoördinatie Simón Bolívar (CGSB)

Kunst en cultuur

Het intellectuelenvraagstuk

Clara Zetkin

Brecht, of het recht van de zwakkere

Jacques Delcuvellerie

De moeder

Theaterwerkstuk Jacques Delcuvellerie, Anne-Marie Loop en Benoit Vreux

Hanns Eisler, de Karl Marx van de muziek

Lieve Franssen

Voor het realisme

Roger Somville

José Martí, de poëet van de Cubaanse revolutie

Michel Van Loo

Med Hondo, filmmaker en rebel

Françoise Thirionet

MARXISTISCHE STUDIES 33/1996 200 FB

De strategie van de belangrijkste centra van het imperialisme

De Nieuwe Wereldorde werd reeds uitgetekend tijdens de Golfoorlog tegen Irak

Michael Opperskalski

De wereldstrategie van Duitsland

Prof. Dr. Eike Kopf

Herrezen Duitse imperialisme bedreigt stabiliteit en vrede in Europa

Rolf Volla

Met de annexatie van DDR plaatst Duitsland opnieuw oorlog op de agenda

Arbeiterbund für den Wiederaufbau der KPD

De strategie van het Franse imperialisme

René Lefort

De grondslagen van de strategie van het Franse imperialisme

Cercle Henri Barbusse (Frankrijk)

De wereldstrategie van het Japans imperialisme

Communistische Partij van Japan (Links)

De bijzondere aard van het kapitalistische Rusland van vandaag en zijn buitenlandse politiek

A. Barychev (Communistische Partij Bolsjewieken van de Sovjet-Unie)

MARXISTISCHE STUDIES 32/1996 200 FB

De Sovjet-Unie van 1991 tot 1996

1991

De Sovjet-Unie spat uiteen, Bush leidt de dans

Ludo Martens

1993

Een hallucinante catastrofe

Ludo Martens

1996

Verkiezingsklucht in een verwoest land: het Westen laat een lijk verkiezen

Ludo Martens en Jef Bossuyt

1. Hoe het staatsmonopoliekapitalisme in Rusland is tot stand gekomen
2. Het kapitalisme in Rusland veroorzaakt volkerenmoord en zaait vernieling
3. Hoe een dictator 'democratisch' laten verkiezen
4. Victor Tjoelkin en Nina Andrejeva over Zjoeganov
5. Navo bereidt oorlog tegen Rusland voor
6. Oorlog in Tsjetsjenië: een confrontatie tussen twee contrarevoluties

MARXISTISCHE STUDIES 31/1996 200 FB

Het sociaal-economisch programma van het Vlaams Blok is een ramp voor de werkers

Raf Jaspers

Democratie tegen totalitarisme

Herwig Lerouge

Manifest voor een revolutionaire poëzie

Amiri Baraka en Ludo Martens

Nazim Hikmet over poëzie

Interview

Februari, een roman over de Amsterdamse februaristaking van 1941

Frans Van Belle

MARXISTISCHE STUDIES 30/1996 200 FB

De Eerste Wereldoorlog, de Oktoberrevolutie en de Belgische socialisten

Ludo Martens

De fascistische partijen, de sociaal-democratie en de communisten na de verkiezingen van 1994 in de Duitse Bondsrepubliek

Verein zur Förderung des Studiums der Arbeiterbewegung

Eigen huis?

Een oplossing voor het woningvraagstuk of een politiek om de klassenstrijd te verlammen

Luc Vinckier

De fotomontages van John Heartfield: kunst als politiek projectiel

Lieven Soete

Binnenlandse Veiligheidsdienst bespioneerde jarenlang de Communistische Partij van Nederland

Michel Mommerency

MARXISTISCHE STUDIES 29/1996 200 FB

De Belgische Werklieden Partij

De lessen uit de Commune van Parijs

Frans De Maegd

De socialistische partij was al reformistisch van bij haar oprichting

Serge Deruette

Staat en revolutie, herzien en gecorrigeerd door Vandervelde

Serge Deruette

Omtrent enkele aspecten van de strijd tegen het revisionisme en de eenheid van de internationale communistische beweging

Ludo Martens

L.P. Boon, socialistisch realisme en arbeiderskunstenaars

Hugo Franssen

Discussie over de Grondslagen van de kapitalistische economie van Jacques Gouverneur

Thomas Gounet en Jacques Gouverneur

MARXISTISCHE STUDIES 28/1996 200 FB

Welk eisenprogramma in de strijd tegen herstructureringen?

Thomas Gounet

Sluiting van grenzen en fascisering van Europese staten

Anne Maesschalck

Taken van een revolutionaire vrouwenorganisatie

Thesen van het Derde Congres van de Derde Internationale, 1921

Vijf moeilijkheden om de waarheid te schrijven

Bertolt Brecht

Protest tegen de fraudeleuze Memoires van Mao's Lijfarts

Sociale zekerheid**De sociale zekerheid is geen verovering van de sociaal-democratie**

Carl Cauwenbergh

De sociale zekerheid redden met het geld van de rijken

Frans Van Acoleyen

Stellingen over Joegoslavië

Michel Collon

Debat over de verkiezingsuitslag van mei 1995

Herwig Lerouge

Rehabilitatie Irma Laplasse opent deur voor algehele amnestie

Juliette Broder

De Kitson-doctrine: een strategie van politieke manoeuvres en repressie

Dominique Moulin, Jeanne Leblanc

Dossier klassenstrijd**De strijd tegen het globaal plan in oktober-december 1993**

Kris Hertogen en Joris Van Gorp

Een revolutionaire partij in stakingen

Centraal Comité van de PVDA

Ons sociaal-economisch eisenprogramma en de strijd voor de socialistische revolutie

Politiek Bureau van de PVDA

Waarom de democratische school wordt begraven

Georges Moreau

De landbouw in China: problemen en perspectieven

Christian Déom

Hitlers slachtoffers een tweede keer gedood

Monika Zorn

La Nouvelle Droite

Juliette Pierre

Algérie: pour une alternative de progrès!

un représentant du PADS

La dissolution de l'Internationale Communiste

le Cercle Henri Barbusse

Réformes anticapitalistes et révolution

Georges Moreau

Karl Marx, Le Capital, livre I: le développement de la production capitaliste

Extraits commentés par Thomas Gounet

La marchandise et la monnaie

La transformation de l'argent en capital

La production de la plus-value absolue

La production de la plus-value relative

Nouvelles recherches sur la production de la plus-value

Le salaire

L'accumulation du capital

L'accumulation primitive

Actes du contre-sommet "Eurostop" - Bruxelles, 11 décembre 1993

Le contre-sommet Eurostop: contexte et plate-forme

Le Livre Blanc de l'Union européenne: un scénario de guerre économique et de destruction sociale

Jo Cottenier

Le Livre Blanc

Extraits

Actes du contre-sommet

Commission 1 : Comment mener la lutte pour l'emploi, contre les licenciements, les fermetures et les délocalisations?

Commissions 2 : Livre Blanc ou Livre Noir? La lutte contre les pactes sociaux et la régression sociale en Europe

Commission 3 : Avec une technologie du 21ème siècle vers une société du 19ème. Quel avenir pour le socialisme en Belgique?

Commission 4 : Immigration et racisme. Schengen et Trevi, précurseurs de nouveaux pogroms?

Commission 5 : La superpuissance Europe sous domination allemande: un danger pour les peuples du monde

Actes du séminaire "Pour la défense du socialisme"

Déclaration de Pyongyang

(15 avril 1992)

Le peuple coréen n'abandonnera jamais son régime socialiste

Kim Hyong U

Toute calomnie contre le socialisme est intolérable

Entretiens du Maréchal Kim Jong Il

La RDA au sein de l'histoire de l'Allemagne

Karl-Eduard von Schnitzler

Erreurs et succès de l'édification socialiste

dr. Kurt Gossweiler

Pour l'unité du mouvement communiste international

Ludo Martens

Dossier Crise

L'explication de la crise actuelle: un retour nécessaire à Marx

Thomas Gounet

Causes et conséquences des surcapacités dans l'industrie automobile

Thomas Gounet

Le rapport Braun sur la sidérurgie européenne

Jean Valet

Industrie chimique: la production de soude chez Solvay

Paul Vermeer

Crise et déréglementation dans le transport aérien

Thomas Gounet

Dossier revenus

La distribution des revenus en Belgique

Goerges Moreau

Sauver la Sécurité sociale et les soins de santé

Frans Van Acoleyen

Les médecins belges: caste ou prolétaires?

Frans Van Acoleyen

Pour la nationalisation de l'industrie pharmaceutique

Jo Cottenier

Norman Béthune, médecin communiste sans frontières

Johan Vandepaer

Socialisme, révisionnisme et capitalisme

Lieve Dehaes

La santé publique à Cuba

Hilde Van Obberghen

Yougoslavie: la revanche de l'Allemagne

Peter Praet

Déclaration d'Erich Honnecker devant le tribunal**Le trotskysme au service de la CIA contre les pays socialistes**

Ludo Martens

La pensée politique de Noam Chomsky

Thomas Cutsem

Reponse à un intellectuel

Maxime Gorki

Sans la trahison du parti socialiste allemand, la fascisme n'aurait jamais triomphé en Allemagne dans les années trente

Herwig Lerouge

Cuba si! Histoire du Parti Communiste cubain

Juliette Pierre

Philippines

- La stratégie de la guerre populaire prolongée

- Repondre aux exigences de l'étape actuelle

- Les tâches du mouvement paysan révolutionnaire pour progresser dans les années 90

Comité Exécutif du Comité Central du Parti Communiste des Philippines

Palestine**La confrontation derrière les barreaux: le combat des prisonniers palestiniens**

Marxistische Studies

Verkoop los nummer: 200 BF, 12NLG, 10 DM, 7 USD, 35 FRF, 5 £.

Abonnementenprijzen 10 nummers

Gewoon abonnement in België: 1500 BF

*Studenten, CJP, werklozen, -18j, + 60j: 1300 BF- Steunabonnement in België: 3000 BF

Abonnement Europa: 1950 BF, 115 NLG, 340 FRF, 95 DM, 70 USD, 50 £

Abonnement buiten Europa: 2200 BF, 130 NLG, 395 FRF, 110 DM, 75 USD, 55 £

*Alleen in België: steeds een kopie van de studentenkaart, identiteitskaart, CJP of werklozenkaart bijvoegen.

Stort de nodige som op volgende rekening:

België: 001-1660379-09, IMAST vzw, Kazernestraat 68, 1000 Brussel.

Andere landen: Internationaal postmandaat voor: 000-1666958-13, Solidair,
M. Lemonnierlaan 171, BE-1000 Brussel, België.

Naam :

Adres :

Postcode : Gemeente :

Land :

Tel. : Fax :

Geboortedatum:

Beroep:

Wil nummer van Marxistische Studies ontvangen en betaalt 200 BF

Wens een gratis proefnummer van Marxistische Studies te ontvangen

Neemt een abonnement (10 nummers, tarieven hierboven) vanaf nr.:

Wijze van betaling

Ik betaal de som van:

Contant of cheque (hierbij ingesloten)

Storting of overschrijving

Kredietkaart VISA

MasterCard

American Express

Kaart nr. |_|_|_|_| - |_|_|_|_| - |_|_|_|_| - |_|_|_|_|

Vervaldatum |_|_| / |_|_| / |_|_| Handtekening :

Domiciliëring voor Marxistische Studies:

Ik, ondergetekende, _____
geef hierbij aan IMAST vzw de toelating om, tot uitdrukkelijke herroeping, mijn abonnementsgeld te
innen voor het debet van mijn rekeningnummer _____-_____

Abonnement normaal

150 F per nummer

450 F per 3 nummers

1500 F per 10 nummers

Datum _____

Studentenabonnement

130 F per nummer (*)

390 F per 3 nummers(*)

1300 F per 10 nummers (*)

Handtekening : _____

Steunabonnement

300 F per nummer

900 F per 3 nummers

3000 F per 10 nummers

*Alleen in België: steeds een kopie van de studentenkaart, identiteitskaart, CJP of werklozenkaart bijvoegen.

52/2000

Voor de administratie

Domiciliëringnummer: _____-_____ Identificatienummer van de schuldeiser IMAST vzw: 00 000 818 758

Terugsturen naar IMAST vzw, Kazernestraat 68, BE-1000 Brussel, België.

Tel.: 32 2 513 76 73 Fax: 32 2 513 98 31

Kan ik meewerken aan de realisatie van Marxistische Studies?

Voor de realisatie van Marxistische Studies zoeken we tientallen vrijwillige medewerkers die in staan voor vertaling, eindredactie, correctie en tikken van teksten. En hiervoor komen we nog steeds handen tekort.

Een theoretisch marxistisch tijdschrift kan alleen bestaan indien we deze medewerkers vinden.

Neem gerust contact op met ons of stuur de bon terug. Ook als je in het buitenland woont, is medewerking snel en efficiënt te regelen met behulp van moderne computertechnologie.

Ik wil mijn bijdrage leveren door

- het tikken van teksten
- eindredactie op artikels zodat hun leesbaarheid vergroot
- nalezen en corrigeren van teksten zodat we een prima product afleveren
- vertaalwerk: we werken immers aan een internationale beweging
 - van Nederlands naar Frans
 - van Frans naar Nederlands
 - van Engels naar Nederlands
 - van Engels naar Frans
 - van Spaans naar Nederlands
 - van Spaans naar Frans
 - van Duits naar Nederlands
 - van Duits naar Frans

andere talen :

het lezen en speuren naar interessante bijdragen in buitenlandse tijdschriften

Naam en voornaam:

Adres:

Tel.:

Fax:

E-mail:

Terugsturen naar of bezorgen aan verkoper:

Marxistische Studies

IMAST vzw, Kazernestraat 68, BE-1000 Brussel, België.

Tel.: 32 2 513 76 73

Fax: 32 2 513 98 31

